

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21: มายาคติในการศึกษาไทย

รายงานวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ: การสำรวจและรื้อถอนมายาคติทางการศึกษาในสังคมไทย

ปัทมา จันทน์อร่าม
วาสนา ศรีปรัชญาอนันต์

ได้รับการสนับสนุนจาก โครงการผู้นำแห่งอนาคต
คณะวิทยาการวิจัยและศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

กันยายน 2563

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทนำ	
ที่มาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์	3
ทบทวนวรรณกรรม	
การปฏิรูปการศึกษาไทยและการหยิบยืมแนวคิดทางการศึกษาจากตะวันตก	4
กระแส “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” และคำนิยามที่ไม่ตายตัว	5
กระแสวิพากษ์แนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21	6
การหยิบยืมแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 มาใช้ในประเทศไทย	7
วาทกรรมการพัฒนาโลกาภิวัตน์	9
ระเบียบวิธีวิจัย	11
การเก็บข้อมูล	11
ตัวอย่างคำถามสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งมีโครงสร้าง	12
การวิเคราะห์ข้อมูล	14
ผลการศึกษาและอภิปรายผล	15
หากไม่รีบเร่งพัฒนา เราจะถูกทิ้งไว้ข้างหลัง	15
ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่เหมาะสมกับคนไทย	16
การปรากฏตัวของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในระบบการศึกษาไทย	19
การสมาทานทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในสังคมไทย	25
สมาทานการพัฒนาสู่การศึกษาไทย: ภายใต้ภูเขาน้ำแข็ง	28
บริบทเฉพาะของโรงเรียนที่บูรณาการทักษะแห่งศตวรรษที่ 21	39
ผลกระทบของมายาคติต่อสุขภาวะของนักเรียน	41
ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ถมหรือถ่าง ความเหลื่อมล้ำ	46
สรุปผลและข้อเสนอแนะ	50
หลุดพ้นจากกับดัก หรือติดกับ (ดัก) : ระบบการสนับสนุนการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน	51
พร้อมใหม่กับการสมาทานทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในสังคมไทย	51
การพัฒนาที่ว่าด้วย ‘การทิ้งคนไว้ข้างหลัง’	52
อาชีพในฝัน ในโลกคู่ขนาน	52
โลกเปลี่ยนเราต้องปรับใหม่	53
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	54
เอกสารอ้างอิง	56

บทคัดย่อ

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นกรอบแนวคิดที่ปรากฏขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 ซึ่งกล่าวถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาคนให้มีความเท่าทันและมีทักษะในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและความไม่แน่นอนของโลกอนาคต หลายประเทศทั่วโลกปรับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 นี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายทางการศึกษาเพื่อพัฒนาให้เยาวชนมีทักษะที่จำเป็นต่อการ “อยู่รอด” และนำพาประเทศสู่แนวหน้า สำหรับประเทศไทย แนวคิดนี้ได้กลายเป็นของแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) และนโยบายเร่งด่วนของกระทรวงศึกษาธิการในการเตรียมคนไทยสู่ศตวรรษที่ 21 ทั้งกระแสความเปลี่ยนแปลงและวาทกรรมการพัฒนาที่เข้ามาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้แนวคิดนี้มีอิทธิพลแพร่หลายในสังคมไทย โดยปราศจากการตั้งคำถามถึงความเข้าใจเกี่ยวกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของบุคลากรทางการศึกษา การเห็นคุณค่าและประโยชน์ของทักษะดังกล่าวในบริบทของสังคมไทย งานวิจัยนี้จึงมีเป้าหมายในการสำรวจมายาคติเกี่ยวกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่ปรากฏในสังคมไทยผ่านความเข้าใจและประสบการณ์ของครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาขั้นพื้นฐาน และศึกษาผลกระทบของมายาคตินี้ต่อสุขภาวะของผู้เรียนในสังคมไทย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการเก็บข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์และการสัมภาษณ์ครู ผู้บริหารสถานศึกษา นักการศึกษา และนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 16 คน และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบเรื่องเล่า (narrative inquiry) ร่วมกับกรอบแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมมายาคติ (discourse-mythological analysis) เพื่อทำความเข้าใจวิถีคิดและวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ผ่านประสบการณ์ของผู้เล่าเรื่อง และเพื่อให้เห็นวาทกรรมต่างๆ ที่กำกับวิถีคิดและวิถีปฏิบัติดังกล่าว

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญ ดังนี้ *ประการแรก* ถึงแม้แนวคิดนี้กลายเป็นนโยบายทางการศึกษาที่ถูกส่งต่อไปยังโรงเรียน และครูที่ให้สัมภาษณ์สามารถระบุชื่อทักษะได้ เช่น ทักษะอาชีพ ทักษะการใช้เทคโนโลยี ทักษะการสื่อสาร และท่องสูตรสำเร็จของ 3R4C 3R7C หรือ 3R8C ได้ แต่ครูส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับทักษะเหล่านี้และแนวทางในการนำไปปฏิบัติ ซึ่งปัจจัยหลักคือ การทำงานแบบรวมศูนย์การส่งต่อคำสั่งแบบบนลงล่างที่ทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อน *ประการที่สอง* โรงเรียนยังติดกรอบแนวคิดการประเมินแบบเก่าที่ยังมุ่งเน้นการทดสอบองค์ความรู้ตามสาระวิชา ทำให้ครูไม่เห็นความเป็นไปได้ในการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาทักษะเหล่านี้ให้กับเด็ก *ประการที่สาม* จากสองประการข้างต้นทำให้การรับเข้ามาของแนวคิดนี้ในฐานะรัฐบนเป้าหมายหลักเพื่อการพัฒนา กลับไม่สามารถสร้างการพัฒนาอย่างจริงจังแต่ได้อย่างเท่าเทียมและสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคมมากขึ้น *ประการสุดท้าย* ความตั้งใจดีในการพยายามพัฒนาและออกนโยบายต่างๆ มายังโรงเรียนอย่างไม่คิดอย่างองค์รวมส่งผลต่อสุขภาวะทั้งครูและนักเรียน

บทที่ 1 บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

โลกในศตวรรษที่ 21 เป็นช่วงเวลาที่แตกต่างกันจากประวัติศาสตร์มนุษยชาติที่ผ่านมา แม้ยุคที่ผ่านมาจะมีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีแต่ในยุคนี้กระแสการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดจะนำไปสู่กระแสการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกำลังหลายขนบธรรมเนียมค่านิยม ความเชื่อดั้งเดิม หลายสิ่งที่เคยเป็นกฎกลายเป็นข้อยกเว้น หลายสิ่งที่เคยเป็นข้อยกเว้นกลายเป็นกฎใหม่ จนเกิดเป็นสภาพแวดล้อมใหม่ในหลายมิติ จุดเปลี่ยนหนึ่งคือการเปิดประตูทางการค้าเสรีมากขึ้น ส่งผลให้แต่ละประเทศหันมาแข่งขันทางการค้ามากกว่าการสะสมยุทธโศปกรณ์ ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายรวมทั้งประเทศไทย ถูกผนวกดึงเข้าสู่เวทีแห่งการแข่งขันเพื่อช่วงชิงครอบครองทรัพยากรโดยมีความเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเป็นเดิมพัน ศตวรรษที่ 21 จึงมีแนวโน้มเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่มีการแข่งขันเพื่อชิงความได้เปรียบในเชิงธุรกิจการค้าสูงซึ่งปรากฏขึ้นทั่วทุกอนุภูมิภาคของโลก

แนวคิดเรื่องทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จึงปรากฏขึ้นและได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะในภาคการศึกษาและภาคธุรกิจตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา หลายสถาบันการศึกษา องค์กรธุรกิจ และหน่วยงานอิสระหลายแห่งได้เผยแพร่แนวคิดนี้ในวงกว้าง โดยมีฐานคิดเรื่องการเปลี่ยนเข้าสู่ยุคสมัยที่เทคโนโลยีและการสื่อสารในโลกออนไลน์กลายเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพการงานของประชากรในสังคม ถึงแม้แต่ละกรอบคิดที่ถูกนำเสนอจากแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด แต่เมื่อประมวลภาพรวมจะพบว่า มีทักษะ 4 ประการที่มักถูกอ้างถึง ได้แก่ 1) การสร้างความร่วมมือและการทำงานเป็นทีม (collaboration and teamwork) 2) ความสร้างสรรค์และจินตนาการ (creativity and imagination) 3) การคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) และ 4) การแก้ปัญหา (problem solving) (Hanover Research, 2011) ทักษะทั้ง 4 ประการนี้ถูกสถาปนาให้เป็นทักษะที่มีความสำคัญต่อโลกในยุคปัจจุบันและในอนาคตที่การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจนความรู้ในเชิงเนื้อหาถูกลดความสำคัญลงเพราะอาจล้าสมัยได้ภายในเวลาไม่นาน ในขณะที่ทักษะ (หรือบางครั้งเรียกว่า สมรรถนะ) ถูกเพิ่มความสำคัญในฐานะเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและการทำงานที่ไม่จำกัดอยู่ที่วิชาชีพใดวิชาชีพหนึ่ง ในหลายประเทศทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ถูกผนวกเข้ากับนโยบายทางการศึกษาในฐานะเป้าหมายของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาให้ประชากรของประเทศ โดยเฉพาะเยาวชนในฐานะกำลังสำคัญของประเทศ มีทักษะที่จำเป็นต่อการ “อยู่รอด” ในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยการแข่งขันที่ดุเดือด

สำหรับในประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าแนวคิด “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” นี้ถูก “หยิบยืม” (educational borrowing) มาจากโลกตะวันตก (Steiner-Khamsi, 2004) โดยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการศึกษาหลายคนช่วยกันเผยแพร่จนกระทั่งแนวคิดดังกล่าวได้กลายเป็นแนวคิดกระแสหลักของการพัฒนาเยาวชนในชาติ การสมานานแนวคิดดังกล่าวเกิดจากกระแสความตื่นตัวเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมที่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและการสื่อสารในโลกออนไลน์มากขึ้น ในขณะเดียวกันความ

ล้มเหลวในการจัดการศึกษาที่ผ่านมาของสังคมไทยก็ยิ่งส่งเสริมให้แนวคิด “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” กลายเป็นทางออกของการแก้ปัญหา โดยมุ่งที่การพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะดังกล่าวควบคู่ไปกับการพัฒนาความรู้เชิงวิชาการในสาขาวิชาต่างๆ เพื่อที่จะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานในภาคธุรกิจ และกระแสความเปลี่ยนแปลงในโลกสมัยได้ดียิ่งขึ้น

แนวคิด “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” จึงส่งอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศ โดยกระทรวงศึกษาได้ใช้เป็นทิศทางในการพัฒนาคุณภาพประชากร ดังตัวอย่างจากโมเดล Thailand 4.0 ซึ่งมองว่า มนุษย์เป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เพราะภาครัฐหวังว่าทักษะเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำพาให้ประเทศไทยก้าวข้ามไปสู่ประเทศโลกที่ 1 ได้ ดังปรากฏอยู่ในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งมีเป้าหมายหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่ว่า “ผู้เรียนมีทักษะและคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองไทย ทักษะและคุณลักษณะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21”

ในแง่บวก อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เอื้อประโยชน์ในด้านการพัฒนาสมรรถนะของประชากรเพื่อให้มีความเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบันรวมทั้งที่คาดว่าจะมาถึงในอนาคต แต่แนวคิดดังกล่าวนี้ก็ได้นำสร้างปัญหาหลายอย่างตามมาเช่นกัน อาทิ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ ทำให้ทักษะอีกหลาย ๆ ด้าน ซึ่งมีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์และสังคมที่มีสุขภาวะที่ดีถูกมองข้าม หรือถูกลดคุณค่าว่าไม่มีความสำคัญ การให้ความสำคัญกับเป้าหมายของทักษะที่ควรได้รับการพัฒนา แต่ละเลยกระบวนการในการพัฒนา ก็ทำให้เกิดปัญหาในด้านการจัดการเรียนการสอนตามมา เนื่องจากครูผู้สอนอาจไม่มีความเข้าใจรวมทั้งทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องต่อเป้าหมายการเรียนรู้ที่ถูกกำหนดผ่านนโยบายของชาติ ซึ่งต้องการให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จนกลายเป็นความสับสน และมักลงเอยด้วยความล้มเหลว ไม่เพียงเท่านั้นแนวคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ยังอาจสร้างปัญหาความไม่เท่าเทียมและความเหลื่อมล้ำ รวมทั้งปัญหาทางสังคมอื่นๆ ตามมา เพราะทักษะเหล่านี้มักจะประสบความสำเร็จในด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาที่มีความพร้อมทางทรัพยากรทั้งในแง่บุคลากรและสื่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะครูอาจารย์ที่เป็นผู้มีความรู้และความเข้าใจถึงความสำคัญของการพัฒนาทักษะดังกล่าว ต่างจากสถานศึกษาขนาดเล็ก หรือสถานศึกษาตามถิ่นทุรกันดารที่ยังไม่มีความพร้อมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะดังกล่าวแก่ผู้เรียน นอกจากนี้ การยกให้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 กลายเป็นทักษะสำคัญและเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาประชากรของประเทศ ในขณะที่ทักษะแรงงานวิชาชีพเฉพาะทางที่ผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นผู้มีรายได้น้อย และยังมีจำเป็นต้องทำงานเพื่อแลกกับการอยู่รอดในชีวิตประจำวันกลับไม่ได้รับความสำคัญ ทำให้ช่องว่างระหว่างรายได้อันเกิดจากการใช้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (ในฐานะทักษะของผู้มีความพร้อมในทางเศรษฐกิจ) กับทักษะแรงงานวิชาชีพ (ในฐานะทักษะของชนชั้นแรงงาน) มีความห่างกันมากยิ่งขึ้นไปอีก

การส่งเสริมการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในรูปของนโยบายระดับประเทศจึงนำมาซึ่งคำถามในเชิงปฏิบัติการว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาผู้เรียน นั่นคือ ครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษา มีความเข้าใจต่อแนวคิด คุณค่า และประโยชน์ของทักษะดังกล่าวอย่างไรบ้าง และวิธีคิดหรือความเข้าใจดังกล่าวของครูอาจารย์ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอน การประเมิน รวมไปถึงปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนในลักษณะใดบ้าง การเข้าใจวิธีคิดของครูอาจารย์ที่ส่งผลกระทบต่อปฏิบัติการจริงทั้งในและนอกชั้นเรียนอาจช่วยให้เข้าใจมายาคติที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอิทธิพลที่ครอบงำความคิด

ของสังคม รวมไปถึงผลกระทบที่อาจเกิดกับผู้เรียนทั้งทางตรงและทางอ้อมได้ จากเหตุผลดังกล่าว จึงเป็นที่มาของงานวิจัย “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21: มายาคติในการศึกษาไทย” ซึ่งมีเป้าหมายในการศึกษาวิถีคิดและวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่ปรากฏในสังคมไทยผ่านความเข้าใจและประสบการณ์ของครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจะมุ่งเน้นการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีต่างๆ ที่กำกับวิถีคิดและวิถีปฏิบัติดังกล่าว เพื่อร้อยถอนมายาคติเกี่ยวกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มีอิทธิพลแพร่หลายสังคม และส่งผลกระทบต่อสุขภาวะของผู้เรียนในแง่มุมต่างๆ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1. เพื่อสำรวจมายาคติเกี่ยวกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในระบบการศึกษาไทย
- 2.2. เพื่อศึกษาว่ามายาคติเกี่ยวกับแนวคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสุขภาวะของผู้เรียนในสังคมไทย

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การปฏิรูปการศึกษาไทยและการหยิบยืมแนวคิดทางการศึกษาจากตะวันตก

การศึกษาไทยเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 ช่วงใหญ่ ได้แก่ (1) ช่วงการศึกษาดั้งเดิมก่อนยุคปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาแบบสืบทอดวัฒนธรรมที่มีบ้านและวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านอาชีพจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง (2) การปฏิรูปการศึกษาช่วงที่ 1 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (3) การปฏิรูปการศึกษาช่วงที่ 2 ในช่วง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และวันหลัง (4) การปฏิรูปการศึกษาช่วงที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2553 ช่วงวิกฤติเศรษฐกิจในทวีปเอเชีย (Fry & Bi, 2013) การปฏิรูปการศึกษาในแต่ละครั้งมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปตามสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในยุคนั้น เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป้าหมายของการศึกษาคือ เพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ และการพัฒนาคนในชาติให้มีความรู้ทัดเทียมชาติตะวันตกเพื่อไม่ให้ตกเป็นประเทศอาณานิคม (กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.) ต่อมาเหตุการณ์ 14 ตุลาขับเคลื้อนให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งเป้าไปที่ประเด็นความไม่เสมอภาคและความไม่เท่าเทียมของระบบการศึกษาไทย อีกทั้งยังเรียกร้องเสรีภาพทางการแสดงออกและความเปิดกว้างของเนื้อหาในหลักสูตร และในช่วงสุดท้ายแผนการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษารั้งใหญ่ที่มุ่งไปที่การพัฒนาคนเพื่อให้นักไปพัฒนาชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป (นิภา แยมวจิ, 2545) การปฏิรูปครั้งนี้มีการศึกษาค้นคว้าการปฏิรูปการศึกษาของประเทศอื่น อาทิ ประเทศออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฝรั่งเศส และประเทศจีน และเลือกแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดที่น่าจะเหมาะกับบริบทของประเทศไทยมาใช้ ซึ่งเป็น “การหยิบยืมนโยบายทางการศึกษา” (educational policy borrowing) ที่เห็นได้อย่างชัดเจน (Fry & Bi, 2013)

การหยิบยืมนโยบายทางการศึกษานอกจากเป็นหนึ่งในผลพวงของโลกาภิวัตน์ อาจเป็นปรากฏการณ์ที่ได้รับอิทธิพลจากสถานะที่แจ๊คสัน (2556) เรียกว่า สภาวะกึ่งอาณานิคม (semi-colonial) หรืออีกความหมายหนึ่งคือ อาณานิคมอำพราง (crypto-colonialism) ถึงแม้ประเทศไทยจะไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้น แต่ก็ยังเป็นเพียง “อิสรภาพในนาม” (Streckfuss, 1993, p. 125, อ้างถึงใน แจ๊คสัน, 2556, น. 15) เห็นได้จากในยุคอาณานิคม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องนำแนวทางของอาณานิคมมาพัฒนาประเทศ และต่อมาประเทศไทยมักได้รับอิทธิพลทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมคล้ายกับประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคม สภาวะกึ่งอาณานิคมของไทยสะท้อนมุมมองเชิงอำนาจระหว่างประเทศไทยและกลุ่มประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก โดยมีประเทศไทยเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาเสมือนเป็นหนึ่งในประเทศอาณานิคมที่ยอมรับและนำวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ (Jackson, 2010)

การหยิบยืมไม่ใช่การลอกเลียนแบบหรือการผลิตซ้ำ แต่มันยังมีกระบวนการของการปรับเปลี่ยนและการต่อต้านขัดขืนในระดับท้องถิ่น (Steiner-Khamsi, 2004) การหยิบยืมนโยบายทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่มี 4 ระยะ โดยเริ่มจากการมีแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ระยะที่ 1 ของการมองหานโยบายที่น่าสนใจและอาจเป็นทางออกของการแก้ปัญหาจากภายนอก ซึ่งนำไปสู่ระยะที่ 2 คือการตัดสินใจ

บนฐานของทฤษฎีและความเป็นจริงในการนำนโยบายมาใช้ ระยะที่ 3 คือการนำไปปฏิบัติจริงซึ่งต้องผ่านการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทของประเทศ จนเข้าสู่ระยะสุดท้ายที่นโยบายใหม่กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบของผู้ใช้และมีการประเมินนโยบายนี้ (Phillips, 2004) เนื่องจากนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่รับมาปรับใช้อาจไม่สอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของประเทศที่หยิบยืมนโยบาย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของงานวิจัยที่ศึกษาการที่ประเทศจีนหยิบยืมนโยบายห้องเรียนกลับด้าน (flipped classroom) มาจากประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งนำไปสู่สถานะที่ยากต่อการตัดสินใจ (dilemma) ของครูในการนำห้องเรียนกลับด้านไปใช้ในโรงเรียนมัธยมจริง เนื่องจากความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างและการถ่ายทอดองค์ความรู้ของประเทศจีนแตกต่างจากวิถีคิดของโลกฝั่งตะวันตก (Liu & Feng, 2015)

กระแส “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” และคำนิยามที่ไม่ตายตัว

“ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” เป็นกรอบแนวคิดที่ปรากฏขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 เนื่องจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนเริ่มเล็งเห็นความสำคัญของผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่มีต่อการใช้ชีวิตและกำลังแรงงานทั้งในภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรมในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล ซึ่งส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขทางด้านเศรษฐกิจและความยั่งยืนของประเทศในระยะยาว ดังนั้น คนรุ่นใหม่จึงจำเป็นต้องรู้จักประยุกต์ใช้ทักษะที่ตนเองมี พร้อมทั้งเรียนรู้ทักษะและสมรรถนะใหม่เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทักษะที่มีความสำคัญยิ่งเหล่านี้ถูกขนานนามใหม่ว่า ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยหัวใจหลักของกลุ่มทักษะนี้คือ ทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (digital literacy) เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด (Lemke, 2002; NCREL & Metiri Group, 2003)

ตั้งแต่เปลี่ยนศตวรรษ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เกิดขึ้นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละองค์กรที่สร้างกรอบแนวคิดมีการระบุดังประกอบของทักษะและสมรรถนะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 ที่แตกต่างกัน จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 Chalkiadaki (2018) พบว่า กรอบแนวคิดที่ถูกอ้างอิงมากที่สุดมีทั้งหมด 6 กรอบ ซึ่งทักษะสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ได้แก่ (1) ทักษะส่วนบุคคล ซึ่งหมายรวมถึง ทักษะการจัดการตนเอง ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ และทักษะการปรับตัวในโลกโลกาภิวัตน์ (2) ทักษะทางสังคม ประกอบด้วยทักษะด้านการสื่อสาร ความตระหนักด้านวัฒนธรรม และความเป็นผู้นำ (3) ทักษะการจัดการข้อมูลและองค์ความรู้ และ (4) ทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ไม่ใช่ทักษะใหม่แต่อย่างใด ทักษะหลายด้าน เช่น ทักษะการแก้ปัญหาและการคิดวิเคราะห์เป็นทักษะที่ถูกให้ความสำคัญมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 แล้ว เพียงแต่ถูกนำมากล่าวถึงใหม่และเน้นย้ำความสำคัญมากขึ้นในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ที่ข้อมูลต่างๆ มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและไม่หยุดนิ่ง และความรู้ต้องได้รับการปรับให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง (Salas-Pilco, 2013)

รัฐบาลของหลากหลายประเทศทั่วโลก อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศนิวซีแลนด์ ประเทศอังกฤษ รวมถึงประเทศไทย ตระหนักถึงความจำเป็นในการบ่มเพาะทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ผ่านการศึกษาภาคบังคับ เนื่องจากสำหรับเยาวชนจำนวนมากในประเทศ โรงเรียนอาจเป็นพื้นที่เดียวที่พวกเขาจะได้เรียนรู้ทักษะและสมรรถนะที่สำคัญเหล่านี้ (Ananiadou & Claro, 2009) กระทรวงศึกษาธิการจึงหยิบยืมกรอบแนวคิดเรื่องทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จากองค์กรและหน่วยงานจากประเทศตะวันตก หนึ่งในกรอบแนวคิดที่

ได้รับการเผยแพร่ในวงกว้างและรัฐบาลไทยนำมาปรับใช้เป็นนโยบายทางการศึกษาของประเทศ คือ กรอบแนวคิดภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 หรือ The Partnership for 21st Century Skills (P21) ซึ่งเน้นไปที่ทักษะ 3Rs x 7Cs โดย 3Rs เป็นทักษะพื้นฐาน ได้แก่ การอ่าน การเขียน และการคิดคำนวณ ส่วน 7Cs เป็นทักษะใหม่ประกอบไปด้วย (1) การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา (2) ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (3) ความร่วมมือ การทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ (4) ความเข้าใจต่างวัฒนธรรม (5) การสื่อสารสารสนเทศและการรู้เท่าทันสื่อ (6) ทักษะความเข้าใจและการใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และ (7) อาชีพและการเรียนรู้ในการพึ่งตนเอง (Trilling & Fadel, 2009)

ถึงแม้ว่าในอนาคตจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงการใช้ชีวิตและลักษณะของงานมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ของครูรุ่นใหม่ตาม แต่การปรับเปลี่ยนและพัฒนาวิธีการเรียนการสอนอาจเป็นไปได้ยากเนื่องจากนโยบายทางการศึกษาที่ผ่านมาซึ่งมุ่งเน้นไปที่ประสิทธิภาพของการให้การศึกษาเพื่อมวลชน คือ ให้คนหมู่มากได้รับการศึกษาให้ได้มากที่สุด มากกว่าการปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเด็กแต่ละคน นอกจากนี้ระบบการวัดประเมินแบบทดสอบมาตรฐาน วิธีการสอนที่เน้นการถ่ายทอดความรู้จากครูสู่นักเรียน และการมุ่งเน้นการสอนเนื้อหามากกว่าทักษะยังเป็นวิถีปฏิบัติและวิถีคิดที่ขัดขวางการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อีกด้วย แม้กระนั้นก็ได้หมายความว่าเราควรละทิ้งวิธีการสอนแบบเก่าอย่างสิ้นเชิง แต่จำเป็นต้องหาจุดสมดุลระหว่างการสอนที่มีครูเป็นผู้กำหนดทิศทางกับการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Trilling & Fadel, 2009)

กระแสวิพากษ์แนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

ถึงแม้กรอบแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จะได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย แต่ยังมีนักวิชาการจำนวนหนึ่งที่วิพากษ์แนวคิดกระแสหลักนี้ว่า ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นหนึ่งในวาทกรรมเชิงเศรษฐกิจศาสตร์ที่เน้นไปที่การสร้างแรงงานที่มีองค์ความรู้และทักษะที่ตรงต่อความต้องการของเศรษฐกิจฐานความรู้ (knowledge-based economy) หรือในบางครั้งกรณีคือ ตรงต่อความต้องการของบริษัทบางแห่งเท่านั้น แทนที่จะคำนึงถึงการพัฒนาความสามารถของคนทุกแบบ อีกทั้ง ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 อาจไม่ตอบโจทย์ชีวิตของคนจำนวนหนึ่งที่ไม่ต้องการทำงานฐานความรู้ในประเทศกำลังพัฒนาหรือแม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้ไม่สามารถนำวาทกรรมนี้ไปใช้ได้กับทุกบริบท (Ananiadou & Claro, 2009)

นอกจากนั้น วาทกรรมนี้ยังถูกมองว่าเป็นความพยายามโดยมีเหตุผลทางเศรษฐกิจจูงจูงใจของบริษัทยักษ์ใหญ่ทางคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีอย่าง Microsoft Google และ Apple ที่จะให้หน่วยงานทางการศึกษาทั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้มากที่สุด หนึ่งในหลักฐานที่ Greenlaw (2015) อธิบายให้เห็นถึงอิทธิพลของบริษัทเอกชนเหล่านี้คือ การที่กลุ่มผู้สนับสนุนหลักของกระแสทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการใช้เทคโนโลยีในประเทศหรือภูมิภาคถึงแม้กลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการร่างกรอบแนวคิดเรื่องทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จะประกอบไปด้วยครู นักวิจัยทางการศึกษา ผู้กำหนดนโยบาย และนักการเมือง แต่คนและองค์กรที่มีอิทธิพลมากต่อการริเริ่มกระแสทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่ทำงานอยู่ในเครือบริษัทเอกชนสายคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็นกรอบแนวคิดภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (P21) ที่มีคณะกรรมการอยู่ในบริษัทซอฟต์แวร์อย่าง Oracle และบริษัทเครือข่ายอินเทอร์เน็ตอย่าง Cisco Systems (Trilling & Fadel, 2009) หรือกรอบแนวคิด ATC21s (Assessment and Teaching of 21st century skills) ที่มีผู้สนับสนุนหลักคือ

บริษัท CISCO Intel และ Microsoft องค์กรเหล่านี้ล้วนเรียกร้องการปฏิรูปทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษาภาคบังคับสอดคล้องกับความต้องการทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้เรียนและสังคมในศตวรรษที่ 21 (Ananiadou & Claro, 2009) อีกทั้งยังต้องการให้ครูส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีรูปแบบต่างๆ ให้กับนักเรียนในสถานศึกษา (Greenlaw, 2015)

แนวโน้มที่บริษัทเอกชนในสายเทคโนโลยีและการสื่อสารเข้ามามีส่วนร่วมและมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของเยาวชนเริ่มเห็นเด่นชัดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 เมื่อสภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum หรือ WEF) ปฏิญาณว่าจะพัฒนาทักษะดิจิทัลให้กับแรงงานในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 20 ล้านคนภายในปี พ.ศ. 2563 โดยช่วยร่างหลักสูตรกับมหาวิทยาลัยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จำนวน 20 แห่ง และจับมือกับบริษัทยักษ์ใหญ่ อาทิ Google Grab NetFlix และ Sea (Group) ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตและแพลตฟอร์มชั้นนำในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในการสร้างทักษะด้านดิจิทัลเชิงสร้างสรรค์ให้แก่แรงงานธุรกิจขนาดเล็กและรัฐบาลในภูมิภาคนี้ และจ้างงานแรงงานดิจิทัลในภูมิภาคนี้จำนวน 200,000 คน (Phatphicha Lersirinukul, 2019; Praornpit Katchwattana, 2019; WEF, 2018)

ข้อวิพากษ์เกี่ยวกับนโยบายส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในการศึกษาภาคบังคับมักถูกมองข้ามไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างยืงวดของเทคโนโลยีส่งผลต่อการใช้ชีวิตของคนในปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งเป้าหมายของการศึกษามักถูกนำไปเชื่อมโยงกับการผลิตแรงงานคุณภาพเข้าสู่ตลาด ซึ่งอาจเห็นได้จากการที่ประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้รัฐบาลของโดนัลด์ ทรัมป์ประกาศแผนการผนวกกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงแรงงานเข้าด้วยกันภายใต้ชื่อ กระทรวงศึกษาและกำลังแรงงาน (Department of Education and Workforce) ในปี พ.ศ. 2561 (Lombardo & Arnold, 2018) ด้วยเหตุผลที่ว่า ทั้งสองกระทรวงมีเป้าหมายไปในทิศทางเดียวกันคือ การเตรียมคนให้ประสบความสำเร็จในโลกแห่งการแข่งขัน ดังนั้น การรวมกระทรวงทั้งสองเข้าไว้ด้วยกันจะช่วยให้การเตรียมความพร้อมและทักษะของเยาวชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตรงตามความต้องการของตลาดแรงงานมากขึ้น (Forte & Schifter, 2018) ทั้งนี้ ผู้กำหนดนโยบายทางการศึกษาของประเทศไทยอาจต้องกลับมาตั้งคำถามว่า เป้าหมายทางการศึกษาของประเทศไทยคืออะไร และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 มีนัยยะอะไรและส่งผลอย่างไรต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ โดยเฉพาะครูและนักเรียน นอกจากนี้กระแสวิพากษ์ในเชิงเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังมีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งที่ชี้ให้เห็นความกำกวมของคำว่า “ทักษะ” ของแนวคิดทักษะศตวรรษที่ 21 อีกทั้งโจมตีว่าทักษะเหล่านั้นไม่ได้มีความเฉพาะเจาะจงกับศตวรรษที่ 21 เลย แต่เป็นสมรรถนะที่จำเป็นมาหลายร้อยปีแล้ว นีเลนและเคิร์ชเนอร์ (Neelen & Kirschner, 2016) ตั้งข้อสังเกตว่า คำว่า “ทักษะ” หมายถึง ความสามารถในการทำบางสิ่งได้ดี หรือความชำนาญ แต่ทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่ถูกกล่าวถึงใน P21

การหยิบยืมแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 มาใช้ในประเทศไทย

เส้นทางการเข้ามาของแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สู่อระบบการศึกษาไทยยังไม่อาจระบุได้ชัดเจน แต่จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 พบว่า นักการศึกษาที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาไทยและเป็นหนึ่งในผู้ริเริ่มเผยแพร่แนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จากต่างประเทศเข้าสู่วงการการศึกษาไทย คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช โดยท่านได้เผยแพร่แนวคิดด้านการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่

ได้จากการอ่านและบันทึกการตีความหนังสือเหล่านั้นผ่านบล็อก www.gotoknow.org วิจัยและเขียนบทความเริ่มแรกที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทักษะศตวรรษที่ 21 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการอ่านหนังสือ 2 เล่ม คือ หนังสือ 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times (Trilling & Fadel, 2009) และ 21st Century Skills : Rethinking How Students Learn (Bellanca & Brandt, 2010) บทความในบล็อกนี้และการบรรยายพิเศษของท่านที่เกี่ยวข้องกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้ถูกนำมาตีพิมพ์เป็นหนังสือ 2 เล่ม ได้แก่ *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21* และ *การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21* โดยหนังสือเล่มแรกเป็นการตีความเนื้อหาจากหนังสือ 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times เขียนโดย Trilling และ Fadel ประธานร่วมคณะกรรมการด้านมาตรฐาน การประเมิน และการพัฒนาวิชาชีพของ P21 (Standards, Assessment and Professional Development Committee of the Partnership for 21st Century Skills) ซึ่งกล่าวถึงบริบทของสังคมโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ทั้งเรื่องของการทำงานและอาชีพในอนาคต การปรับเปลี่ยนวิธีการและทักษะในการเรียนรู้เพื่อเตรียมพลเมืองให้พร้อมรับมือกับข้อจำกัดและความท้าทายในอนาคต และมีการยกตัวอย่างให้เห็นภาพอย่างเป็นรูปธรรม งานเขียนของวิจารย์ได้สรุปประเด็นที่สำคัญออกมา เช่น หลักการ 5 ประการ ได้แก่ (1) การเรียนรู้ที่แท้จริง (authentic learning) (2) การเรียนรู้ในระดับสร้างกระบวนทัศน์ (mental model building) (3) แรงบันดาลใจจากภายใน (internal motivation) (4) พหุปัญญา (multiple intelligence) (5) การเรียนรู้ทางสังคม (social learning) อีกทั้งยังเน้นย้ำให้ผู้อ่านไม่ยึดติดกับ “แนวคิดแบบฝรั่ง” ท่านแนะนำให้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนและสภาพแวดล้อมของสังคมไทยเพื่อให้ครูไทยสามารถออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย การปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนสอนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุน ซึ่งรวมถึงการมีระบบสนับสนุนการเรียนรู้ทางด้านมาตรฐานและการประเมินการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้านการพัฒนาครู และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเรียนในศตวรรษที่ 21

ในส่วนของนโยบายของประเทศไทย แนวคิดเกี่ยวกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เริ่มปรากฏในเอกสารที่จัดทำโดยหน่วยงานภายใต้สังกัดกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ.2557 ในรูปแบบของรายงานวิจัยที่เสนอแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยเพื่อเตรียมคนไทยสู่ศตวรรษที่ 21 ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี

แนวคิดนี้เริ่มเข้ามามีบทบาทในนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 และดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 โดยเริ่มจากการใช้คำกว้างๆ อย่าง “พัฒนาผู้เรียนในรูปแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21” ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 ไปจนถึงการมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้เชิงลึก (active learning) การเรียนรู้และใช้ดิจิทัลเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ และการฝึกทักษะการคิดแบบมีเหตุผลและเป็นขั้นตอนผ่านการ coding ในปีงบประมาณถัดๆ มา นโยบายเหล่านี้ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนทั่วทุกภูมิภาค เห็นได้จากการข่าวการศึกษาที่โรงเรียนและหน่วยงานด้านการศึกษายามบูรณาการองค์ความรู้และจัดการเรียนการสอนเชิงรุกแบบ project-based learning มากขึ้นและมีการผนึกกำลังกับบริษัทที่เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี เช่น บริษัท ไทยซัมซุง อิเลคทรอนิกส์ จำกัด ในการนำเทคโนโลยีมาขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ อีกทั้ง มีการส่งเสริมให้เด็กไทยเรียนภาษาคอมพิวเตอร์ (coding) เป็นภาษาที่สาม

นอกจากนโยบายทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จะส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของตัวนักเรียนแล้ว นโยบายนี้ยังส่งผลกระทบต่อครูโดยตรงอีกด้วย ในปีนี้กระทรวงศึกษาธิการ(ศธ.) กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์

วิจัยและนวัตกรรม(อว.) สถาบันการผลิตครูหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพครูและผลักดันให้นิสิตนักศึกษาครูทักษะศตวรรษที่ 21 อาทิ ทักษะสะเต็มศึกษา การ Coding และสามารถใช้เทคโนโลยี ดิจิตอล ในทางปฏิบัติได้

จากการศึกษาเอกสารประเภทข่าวหนังสือพิมพ์ออนไลน์พบว่า นโยบายทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้รับผลตอบรับจากหน่วยงานทางการศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในแง่บวก ไม่ได้มีการตั้งคำถามกับที่มาที่ไป หรือแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ข้อวิพากษ์หลักในประเทศไทยเกี่ยวกับแนวคิดนี้คือ ความพร้อมในการเรียนการสอน coding ให้กับเด็กเล็ก ในขณะที่แนวคิดนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากกว่าในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการตั้งคำถามตั้งแต่การใช้คำว่า “ทักษะ” ในทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีความหมายที่แคบ ทั้งที่องค์ประกอบที่ถูกกล่าวถึงมีทั้งทักษะ สมรรถนะ และบุคลิก (character) อีกทั้ง ยังโจมตีว่าทักษะเหล่านั้นไม่ได้มีความเฉพาะเจาะจงกับศตวรรษที่ 21 เลย แต่เป็นสมรรถนะที่จำเป็นมาแล้วหลายร้อยปี ข้อวิพากษ์หลักอีกข้อคือ การมุ่งเน้นไปที่การสอนทักษะมากกว่าเนื้อหา เนื่องจากทักษะเหล่านั้นไม่สามารถแสดงออกได้โดยปราศจากเนื้อหาสาระที่แม่นยำ

วาทกรรมการพัฒนาโลกาภิวัตน์

การมองทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในฐานะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาดังกล่าวไว้แล้วข้างต้นโดยปราศจากข้อคำถามเกี่ยวกับการพัฒนาดังกล่าว นำมาซึ่งรูปแบบความพยายามที่จะกระทำการพัฒนาระบบการศึกษาไทยด้วยการหยิบยืมมาจากประเทศฝั่งตะวันตกเฉกเช่นเดียวกับการพัฒนาอื่นๆ อันมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ดังนั้นการหยิบยืมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อการพัฒนาเป็นข้อพึงสังเกตที่น่าสนใจในฐานะวาทกรรมหนึ่ง

วาทกรรม หมายถึง ระบบ และกระบวนการประกอบสร้าง (constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ทั้งความรู้ ความจริง อำนาจหรือตัวตนของเราเอง ทั้งนี้วาทกรรมยังทำงานในรูปแบบการตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้อำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมวงกว้าง ในลักษณะของจุดยืน ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ ฯลฯ “การพัฒนา” จึงเป็นวาทกรรมหนึ่ง

การวิเคราะห์วาทกรรมทำให้เรามอง “ความรู้” ในฐานะทรรศนะหนึ่ง (perspective) เท่านั้นไม่ใช่ความจริงสูงสุด ดังนั้นการที่จะทำให้ “การพัฒนา” กลายกลับมาเป็นความรู้ซึ่งมีอำนาจในตัวและเป็นที่ยอมรับของสังคมวงกว้างได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ซึ่งการบังคับยึดยึดให้เป็นไปในทำนองเดียวกัน ดังนั้นการพัฒนาจึงเป็นเรื่องของความรุนแรง (ไซยรัตน์ เจริญสินโอสถ, 2554) มากกว่าเรื่องข้อเท็จจริงเทคนิค วิธีการ หรือการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น (Cornwall, 2007) คุณูปการอีกประการหนึ่งของการมองการพัฒนาเป็นวาทกรรมคือการคลี่ให้เห็นโอกาสในความแตกต่างหลากหลายซึ่งถูกวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักครอบงำมาช้านาน ดังที่เอสโคบาร์ (Escobar, 1992) กล่าวว่า การวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมต้องการช่วยให้เราข้ามพ้นไปจากเรื่องของทางเลือก สู่เรื่องของการพัฒนาวาทกรรมเพื่อสร้างค่านิยมความหมายชุดใหม่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมขึ้นมา เมื่อเรามองการพัฒนาเป็นวาทกรรมแล้วเราจะสามารถตั้งคำถามที่พื้นฐานที่สุดแต่มีความเป็นประวัติศาสตร์มากที่สุดว่าทำในรูปแบบนี้ทำหนึ่งนั้นคืออะไรทำตะวันตกสมัยใหม่จึงสามารถกลายสภาพเป็นแม่แบบที่อารยธรรมและสังคมอื่นต้องเจริญรอยตาม? และกลายเป็นกฎเกณฑ์หรือ

มาตรวัดในการพัฒนาประเทศอื่น สังคมอื่นไปได้ (DuBios, 1991, อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.47)

ความหมายของการพัฒนาและคู่ตรงข้ามที่เรียกว่าความด้อยพัฒนาเป็นสิ่งที่พึงถูกสร้างขึ้นมาโดยประเทศมหาอำนาจตะวันตกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ฉะนั้นการพัฒนาและความด้อยพัฒนาหรือความเป็นอื่นของการพัฒนาจึงเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ที่ปรากฏในเส้นทางประวัติศาสตร์ แต่กลับเป็นที่นิยมและได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในเวลาอันรวดเร็ว

โลกาภิวัตน์ เป็นวาทกรรมพัฒนาที่สามารถเข้ามาอยู่ในสังคมอย่างแนบเนียนไร้ข้อกังขา ด้วยเหตุแห่งความรู้หน้าของเทคโนโลยีที่ดูจะเป็นเหตุเชิงประจักษ์ ทั้งยังยืนอยู่บนเรื่องเล่าขนาดใหญ่ที่พูดถึงการเปลี่ยนแปลงของโลกแบบผูกขาดรวมศูนย์ว่า “หากประเทศใดสังคมใดไม่สามารถปรับเปลี่ยนให้ทันกับโลกยุคไร้พรมแดนได้ก็จะกลายเป็นประเทศล้าหลัง” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.313)

นำไปสู่การศิโรราบให้กับการเปิดการค้าเสรี ดังนั้นโลกาภิวัตน์ในรูปของวาทกรรมจึงเป็นการนำเสนอภาพแทนของการเปลี่ยนแปลงสังคมแบบทิศทางเดียว ไม่มีทางเลือกอื่น ดังเช่นการเสนอภาพแทนของคอมพิวเตอร์และเครือข่ายคอมพิวเตอร์คือศูนย์รวมข้อมูลข้อมูล คอมพิวเตอร์คือ ทุกอย่าง ของยุคโลกาภิวัตน์ การทำงานของวาทกรรมนี้ในประเทศไทยเป็นมุมมองที่จำกัดอยู่ในเรื่องของ การค้า การลงทุน เทคโนโลยี เนื่องจากการศึกษาภาพรวมที่จริงจังนำมาสู่การละเลยต่อการตั้งคำถามถึงการปิดกั้นกลุ่มคนบางกลุ่มในสังคมที่ได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ โดยปราศจากซึ่งการตั้งคำถามต่อสิ่งเหล่านี้แต่อย่างใด (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554)

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ทิวาทกรรมมายาคติ (discourse-mythological analysis) เพื่อศึกษามายาคติที่กำกับวิธีคิดและวิถีปฏิบัติของคนในแวดวงการศึกษาไทยเกี่ยวกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และเพื่อศึกษาผลกระทบของมายาคติเกี่ยวกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มีต่อสภาวะของผู้เรียน

มายาคติเป็นระบบของสัญลักษณ์ที่วาดด้วยการสื่อความหมาย ในการส่งต่อความหมายในลักษณะของสัญลักษณ์จำเป็นต้องมีประวัติศาสตร์เป็นรากฐาน เนื่องจากมายาคติอาศัยความคุ้นชิน ซึ่งทำให้นั้นกลายเป็นธรรมชาติและเป็นเรื่องปกติ ส่งผลให้คนสร้างความเป็นเหตุเป็นผลขึ้นมาเองและละเลยแก่นแท้ของเรื่องนั้น (Barthes, 1972)

การศึกษามายาคติผ่านข่าวช่วยทำให้เห็นคุณค่าที่คนในสังคมยึดถือ เพราะข่าวเป็นการประกอบสร้างทางสังคม ที่ใช้การเล่าเรื่องและการเล่าซ้ำเรื่องราวที่คนคุ้นชิน โดยมีเซทของแก่นสาระ ตัวละคร และบทเรียนทางจริยธรรมที่เชื่อมโยงกับคตินิยมหรือกระแสหลักในสังคม (Berkowitz & Nossek, 2001)

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเก็บข้อมูลผ่านการศึกษารายการและสื่อหนังสือพิมพ์ออนไลน์ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในเรื่องทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 บนบริบทของการศึกษาไทย ผู้วิจัยค้นหาคำถามจากสื่อหนังสือพิมพ์ออนไลน์ กระแสหลัก 2 สำนักที่มีผู้อ่านเยอะที่สุดจากการสืบค้นวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2562 ได้แก่ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐออนไลน์ และหนังสือพิมพ์ข่าวสดออนไลน์ และสื่อทางเลือก 2 สำนักที่เน้นสื่อสารเรื่องราวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ให้กับคนรุ่นใหม่ ได้แก่ The Potential และ The Standard โดยใช้คำสำคัญ “Thailand 4.0” และ “ศตวรรษที่ 21” ในการสืบค้น

2. การเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) และการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (snowball sampling) โดยผู้ให้ข้อมูลแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่

- (1) ครูอาจารย์ประจำ จำนวน 6 คน
- (2) ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 3 คน
- (3) นักวิชาการและ/หรือนักการศึกษา จำนวน 1 คน และ
- (4) นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า จำนวน 6 คน

รายละเอียดของผู้ให้สัมภาษณ์ดังปรากฏอยู่ในตารางหน้าถัดไป

รหัส	วันที่สัมภาษณ์	ตำแหน่ง	ลักษณะของโรงเรียน
T280520	28 พฤษภาคม 2563	ครู	โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ
T040620	มิถุนายน 2563	ครู	โรงเรียนขยายโอกาส
S050620A	มิถุนายน 2563	นักเรียน ม.6	โรงเรียนขนาดใหญ่
S050620B	มิถุนายน 2563	นักเรียน ม.6	โรงเรียนขนาดใหญ่
A070620	มิถุนายน 2563	ผู้บริหาร	โรงเรียนขนาดใหญ่
T110620	มิถุนายน 2563	ครู	โรงเรียนขยายโอกาส
S150620	15 มิถุนายน 2563	นักเรียน	บ้านเรียน
T170620	17 มิถุนายน 2563	ครู	โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ
A180620	18 มิถุนายน 2563	ผู้บริหาร	โรงเรียนเอกชน
T190620	19 มิถุนายน 2563	ครูชำนาญการพิเศษ	โรงเรียนขนาดกลาง
A230620	23 มิถุนายน 2563	ครู	โรงเรียนวิทยาศาสตร์
A250620	25 มิถุนายน 2563	ผู้บริหาร	โรงเรียนสาธิต
E100720	10 กรกฎาคม 2563	นักการศึกษา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
S180820	18 สิงหาคม 2563	นักเรียน ม.5	โรงเรียนวิทยาศาสตร์
S210820	21 สิงหาคม 2563	นักเรียน ม.5	โรงเรียนวิทยาศาสตร์
S220820	22 สิงหาคม 2563	นักเรียน ม.4	โรงเรียนสาธิต

ตัวอย่างคำถามสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง

ตัวอย่างคำถามสัมภาษณ์สำหรับครู-อาจารย์

- “การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21” ในมุมมองของคุณครู/อาจารย์เป็นอย่างไร
- คุณครู/อาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรต่อการปฏิรูปการศึกษาที่จำเป็นต้องเร่งพัฒนาทักษะ/อาชีพในศตวรรษที่ 21
- นโยบายที่ส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ส่งผลอย่างไรต่อครู

- การเตรียมความพร้อมนักเรียนให้มีทักษะสำหรับศตวรรษที่ 21 มีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างอย่างไรเมื่อเทียบกับการสอนทักษะในศตวรรษที่ 20
  - อาจถามต่อเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการใช้ digital เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ และการวัดประเมินผล
- โรงเรียนได้มีการจัดการสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 หรือไม่ อย่างไร ขอให้ช่วยยกตัวอย่างรูปแบบหรือวิธีการสอนดังกล่าว
- กระทรวงหรือโรงเรียนมีระบบสนับสนุนครูในการปรับวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 หรือไม่ อย่างไร
  - ถ้าไม่มี ครูต้องการให้ระบบสนับสนุนตนเองอย่างไรบ้าง
  - ถ้าไม่มี ข้อจำกัด/ข้อท้าทายที่ครูต้องเผชิญมีอะไรบ้าง (เช่น ภาระงานของครู เนื้อหาที่ต้องครอบคลุม เป็นต้น)
- การเรียนการสอนด้านทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ส่งผลอย่างไรต่อตัวผู้เรียน

ตัวอย่างคำถามสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

- “การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21” ในมุมมองของอาจารย์เป็นอย่างไร
- นโยบายที่ส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เริ่มถูกนำมาปรับใช้ในโรงเรียนตั้งแต่เมื่อไหร่ และส่งผลอย่างไรต่อหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน
- นโยบายนี้ส่งผลกระทบอย่างไรต่อครูอาจารย์ในระดับบริหารของโรงเรียน
- ครูหรือโรงเรียนได้มีการจัดการสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 หรือไม่ อย่างไร ขอให้ช่วยยกตัวอย่างรูปแบบหรือวิธีการสอนดังกล่าว
- โรงเรียนต้องจัดระบบสนับสนุนหรือปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมหรือไม่ อย่างไร เพื่อรองรับนโยบายนี้
- การเตรียมความพร้อมนักเรียนให้มีทักษะสำหรับศตวรรษที่ 21 ส่งผลอย่างไรต่อครู
- การเรียนการสอนด้านทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ส่งผลอย่างไรต่อนักเรียน

ตัวอย่างคำถามสัมภาษณ์สำหรับนักวิชาการและ/หรือนักการศึกษา

- ทักษะในศตวรรษที่ 21 มีคำนิยามที่ยังไม่ตายตัว ในมุมมองของ.....(ชื่อผู้ร่วมวิจัย).....ทักษะในศตวรรษที่ 21 หมายถึงอะไร
- .....(ชื่อผู้ร่วมวิจัย).....มีความเห็นอย่างไรต่อมุมมองที่ว่า ทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นหนึ่งในวาทกรรมที่มีเหตุผลทางเศรษฐกิจซ่อนเร้นของบริษัทใหญ่ทางคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี
  - ทักษะในศตวรรษที่ 21 แตกต่างจากทักษะที่ระบบการศึกษามุ่งเน้นในศตวรรษที่ 20 อย่างไร
  - ทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะที่จำเป็นจริงหรือ
  - มีหลักฐานอะไรที่แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่เคยเรียนมาไม่พอสำหรับการใช้ชีวิตในอนาคต และทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นทางออกที่ดีที่สุด
- การศึกษาไทยควรปรับเปลี่ยนนโยบายเกี่ยวกับทักษะในศตวรรษที่ 21 ตามกระแสโลกหรือไม่ อย่างไร

- กระทรวงศึกษาและโรงเรียนมีระบบสนับสนุนครูอย่างไรเพื่อช่วยครูในการเปลี่ยนผ่านครั้งนี้
- ครูไทยมีความพร้อมมากแค่ไหนในการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้ส่งเสริมทักษะ - ในศตวรรษที่ 21
- การจะทำให้นโยบายที่ส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นนโยบายที่ใช้ได้จริงและได้ผลตามที่คาดไว้จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญใดบ้าง
- ครูต้องปรับตัวอย่างไรบ้างเพื่อส่งเสริมทักษะเหล่านี้ (ในด้านวิธีการสอนและการประเมินผล)

ตัวอย่างคำถามสัมภาษณ์สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

- .....(ชื่อผู้ร่วมวิจัย).....คิดว่าการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 หรือในโลกอนาคตหลังเรียนจบจะมีลักษณะเป็นอย่างไร มีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างจากการใช้ชีวิตของรุ่นพ่อแม่ไหม อย่างไร
- ทักษะใดบ้างที่.....(ชื่อผู้ร่วมวิจัย).....คิดว่าเป็นทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21
- ตั้งแต่มีนโยบายส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 การเรียนการสอนในห้องเรียนมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไรบ้าง
- โรงเรียนหรือครูมีส่วนในการเสริมทักษะเหล่านี้ได้อย่างไร
- กระแสการส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 นี้ส่งผลต่อตัว.....(ชื่อผู้ร่วมวิจัย).....อย่างไรบ้าง (เช่น การเลือกคณะในการศึกษาต่อ การเลือกอาชีพ การเรียนเสริมนอกห้องเรียน ผลกระทบเชิงอารมณ์ ความเครียด เป็นต้น)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจะถูกนำมาวิเคราะห์ผ่านกรอบความเชื่อแนวหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) ที่มีเป้าหมายหลักในการตั้งข้อสงสัยต่อมโนทัศน์หลักที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในแวดวงวิชาการ อาทิ แนวคิดของฌ็อง ฟร็องซัวส์ ลีโอตาร์ด ที่เชื่อว่าสถานภาพของความรู้ไม่ใช่ความจริง แต่มีฐานะเป็นวาทกรรม และเรื่องเล่าขนาดใหญ่ (metanarrative) กุญแจสำคัญของแนวความคิดใน สภาวะหลังสมัยใหม่ (Postmodern Condition) คือเรื่องเล่าขนาดใหญ่ (metanarrative) หรือ masternarrative ของฌ็อง ฟร็องซัวส์ ลีโอตาร์ด ใช้คำนี้อ้างถึงการครอบงำของ mythic narrative/เรื่องเล่าปรัมปรา ที่ผู้คนและสังคมบอกเล่าเพื่อที่จะกำหนดส่วนประกอบย่อยๆ ของชีวิตทั้งเวลา และสถานที่ ภายใต้บริบทของเรื่องเล่าขนาดใหญ่ซึ่งนั่นทำให้เรื่องเล่าขนาดใหญ่ยังมีนัยสำคัญขึ้นไปอีก เรื่องเล่าขนาดใหญ่กำหนดสภาวะการณ์ขณะนั้น ทั้งของแต่ละบุคคล และการกระทำที่ร่วมกันของคน ภายใต้โครงสร้างเรื่องเล่าใหญ่ที่มีโครงเรื่องมุ่งไปยังจุดหมายสูงสุด ความก้าวหน้า การประสบความสำเร็จ เหตุผลชัยชนะของชนชั้นกรรมาชีพ ไปจนถึงการหลุดพ้นซึ่งเรื่องเล่าขนาดใหญ่ กดทับปิดกั้นความแตกต่างหลากหลายไม่มีที่ให้กับแรงบันดาลใจ และความปรารถนาแบบอื่น (ไซริตัน เจริญสินโอฟาร, 2554) ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดกลุ่มหลังโครงสร้างนิยมนี้มาวิเคราะห์หรืออณุมายาคติบนเรื่องเล่าที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยในปัจจุบัน

บทที่ 4

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

หากไม่รีบเร่งพัฒนา เราจะถูกทิ้งไว้ข้างหลัง

ณ ขณะนี้ประเทศไทยอยู่ในระยะ ‘เปลี่ยนผ่าน’ วิฤตทางเศรษฐกิจและการเมืองหลายต่อหลายครั้ง ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของโลกในศตวรรษที่ 21 หากประเทศไทยไม่มีการกำหนด วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ...ไม่ดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนประเทศผ่านการปฏิรูปและการปรับเปลี่ยนอย่างจริงจัง ประเทศไทยอาจจะประสบกับสถานะเสื่อมถอยจากประเทศในโลกรุ่นที่สองในปัจจุบันเป็นประเทศในโลกรุ่นที่สามในอนาคตก็เป็นได้ แต่หากดำเนินการปฏิรูปสำเร็จจะทำให้ประเทศไทย สามารถก้าวไปสู่ ‘ประเทศในโลกรุ่นที่หนึ่ง’ อันเป็นดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไว้ว่า ‘เราจำต้อง ก้าวไปข้างหน้าเสมอ เราต้องไม่ถอยหลังเป็นอันขาด แม้ว่าหยุดอยู่กับที่ก็ได้ เพราะการหยุดก็เสมอด้วย การถอยหลัง’ (กองบริการวิจัยและการประกันคุณภาพทางการศึกษา, 2559, น.3)

- โลกยิ่งเปลี่ยนเร็วเท่าไร = เราจะต้องสร้างทักษะการเรียนรู้ให้เร็วขึ้นโดยการใช้เทคโนโลยีมาช่วย
  - โลกยิ่งมีความไม่แน่นอนสูง = เราจะต้องสร้างทักษะการปรับตัว เพื่อรับความผันแปรและความเสี่ยง
  - โลกยิ่งมีความซับซ้อนสูง = เราต้องมีที่ยืน สร้างจุดแข็งให้กับตัวเอง
  - โลกยิ่งมีความไม่ชัดเจนสูง = เราจะต้องสร้างภาวะผู้นำ
- (ชานินทร์ เอื้ออภิศร, 21 ธันวาคม 2560)

รัฐบาลยังสนับสนุนธุรกิจเกิดใหม่ เอสเอ็มอีต่างๆ นวัตกรรมใหม่ๆ ในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเชื่อมโยงอย่างไร้รอยต่อ ไทยจึงเตรียมความพร้อมให้มีการเชื่อมโยงด้านดิจิทัลกับอาเซียนในทุกมิติ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีกล่าว (ไทยรัฐออนไลน์, 2 พฤศจิกายน 2562)

ประเทศไทยถึงเวลาแล้วที่จะต้องเปลี่ยนตัวขับเคลื่อนตัวใหม่ที่จะเคลื่อนเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 โดยสร้างความเข้มแข็งจากภายใน เชื่อมไทยสู่ประชาคมโลก เดินหน้าไปด้วยกันโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง และยึดหลักคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ที่ยังคงใช้ได้เป็นอย่างดีเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ในรูปแบบเศรษฐกิจสีเขียว เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจชีวภาพ หรือ BCG โมเดล ซึ่งเป็นรูปธรรมของไทยแลนด์ 4.0 ที่นายกรัฐมนตรีและรัฐบาลกำลังเร่งผลักดันให้เป็นรูปธรรมต่อไป กล่าวโดยดร.สุวิทย์ เมษินทรีย์ รมว.การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ไทยรัฐออนไลน์, 25 พฤศจิกายน 2562)

คนในโลกยุคใหม่ท่ามกลางพลวัตการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงต้องมีความพร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนผ่านเหล่านี้ หากสังคมหรือพลเมืองขาดความพร้อมในการก้าวผ่านก็จะทำให้ประเทศไม่สามารถเดินต่อไปได้จนเสี่ยงกับการเป็นรัฐที่ล้มเหลว ประเทศไทยก็จำเป็นต้องก้าวสู่ศตวรรษที่ 21 เช่นกัน ดังนั้น การเตรียมความพร้อมคนไทย เพื่อการนำพาสังคมและประเทศไปสู่โลกที่ 1 ซึ่งเป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อ (critical point) ของชาติที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2557, น.1)

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นเป็นผลการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อคนในสังคม และทำให้คนในประเทศส่วนใหญ่ต่างยอมรับเรื่องเล่าในยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นวาทกรรมหนึ่งที่เกิดขึ้นซึ่งถูกทำให้เป็นความจริงชุดใหม่ที่ไร้ข้อสงสัย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.314) โดยชวนให้เชื่อว่าการพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีจนทำให้การดำรงชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงไป และการพัฒนาตนเองเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยพัฒนาประเทศ จากการสำรวจข้อเสนอในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่าเมื่อมีการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวซึ่งจำเป็นต้องใช้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อการอยู่รอด จะหลีกเลี่ยงไม่พ้นเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดจากการเข้ามาของเทคโนโลยีที่พัฒนาตัวเองอย่างก้าวกระโดดและมีอิทธิพลมากในสังคมโลก หรือที่เรียกว่า ระเบิดพัฒนาเทคโนโลยี (Big Bang of Technology) จนมีความเชื่อที่จะเกิดปรากฏการณ์ ‘Singularity’ ที่ปัญญาประดิษฐ์จะเก่งกว่ามนุษย์ (ธานินทร์ เอื้ออภิธร, 21 ธันวาคม 2560) ซึ่งเรื่องเล่าขนาดใหญ่ (meta narrative) นี้เองที่ปกคลุมความคิด ความเชื่อของผู้คนในสังคม และนำไปสู่เรื่องเล่าอีกหลายรูปแบบ

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่เหมาะสมกับคนไทย

เรื่องเล่ารูปแบบหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อวิถีคิดเกี่ยวกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของสังคมไทยคือ การเกิดเรื่องเล่าทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่เหมาะสมกับคนไทย จากการสืบค้นคำว่า ‘ศตวรรษที่ 21’ ในหนังสือพิมพ์ออนไลน์ที่มียอดผู้เข้าชมเป็นอันดับที่หนึ่งและสองของประเทศ พบว่าการเล่าเรื่องทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และ ศตวรรษที่ 21 ของหนังสือพิมพ์ทั้งสอง มีการเล่าควบคู่ไปกับพุทธศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นลักษณะโครงสร้างของสังคมไทย (คณพศ ลิทธิเลิศ, 2558) โดยลักษณะการเล่านั้นเป็นการนำคุณค่าหลักในสังคมมาผูกโยงกับทักษะดังกล่าวให้เห็นถึงความสอดคล้องเป็นแนวคิดเอกเดียวกัน เช่น

พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี แต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 และแต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมคนไทยสู่ศตวรรษที่ 21 เพื่อดำเนินการตามภารกิจคือ งานสร้างกระบวนการทัศน์และหลักคิดที่เหมาะสมสำหรับคนไทย พร้อมกับเห็นชอบในกระบวนการทัศน์และหลักคิดสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ *ความพอเพียง ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ การมีจิตสาธารณะ และความรับผิดชอบ* (ไทยรัฐออนไลน์, 2 พฤศจิกายน 2562)

คณะกรรมการเตรียมคนไทยสู่ศตวรรษที่ 21 จะจัดเวทีนำเสนอแนวคิดการสร้างคนไทยในศตวรรษที่ 21... หนึ่งในเป้าหมายการพัฒนาคนตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ได้กำหนดสมรรถนะคนไทยในศตวรรษที่ 21 ให้มีคุณลักษณะ ดังนี้ *กาย มีสมรรถนะเป็นแรงงานทักษะ*

สูง จิตใจ มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงาม รู้ค่าความเป็นไทย สติปัญญา มีทักษะคิดวิเคราะห์ เรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นนักคิด สร้างนวัตกรรม การเป็นผู้ประกอบการ ดังนั้น การเตรียมคนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่สุดและหัวใจของการเตรียมคน คือ การสร้างกระบวนการทัศนคติและหลักคิดที่เหมาะสมสำหรับคนไทยให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง” ศ.เกียรติคุณเทียนฉายกล่าว (ไทยรัฐออนไลน์, 19 ธันวาคม 2561)

มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความพร้อมที่จะดำเนินชีวิตในศตวรรษที่ 21 ตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ไทยรัฐออนไลน์, 28 สิงหาคม 2562)

หลักธรรมและคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่สอนให้เรารู้จักวิธีการแก้ปัญหาด้วยเหตุผล มีสติสมาธิในทุกๆ การกระทำ ล้วนเป็นวิชาทักษะชีวิตกับการทำงาน รวมถึงเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (ข่าวสดออนไลน์, 17 มิถุนายน 2560)

วันหน้าต้องไปสู่การเตรียมการรองรับเพราะการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้กำลังเกิดขึ้นทั้งหมด ดังนั้นต้องเพิ่มพลังในการสร้างคนรุ่นใหม่ที่เป็นอนาคตของเราในศตวรรษที่ 21 สิ่งเหล่านี้ต้องพัฒนาไปด้วยกัน โดยขอให้ใช้โอกาสอันเป็นมงคล ไม่ว่าจะวันที่ 5 ธ.ค. หรือวันสำคัญอื่นๆ ก็ตาม *อยากขอให้คนไทยทุกคนได้ตั้งจิตอธิษฐาน ร่วมกันทำความดีเพื่อแผ่นดิน และดำรงไว้ซึ่งความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และประชาชน* ถ้าเราทำทุกอย่างนี้ได้ประเทศไทยก็จะไปข้างหน้าได้อีกเยอะ (ไทยรัฐออนไลน์, 5 ธันวาคม 2562)

เติบโตตามรอยพ่อ แนวทางการอภิบาลของสมเด็จพระเจ้าในศตวรรษที่ 20 ที่ตอบโจทย์โลกศตวรรษที่ 21 : หลักที่สมเด็จพระเจ้าใช้ในการอภิบาลในหลวงรัชกาลที่ 8 รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตั้งแต่ช่วงต้นศตวรรษที่ 20 นั้นสอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวทางการเลี้ยงดูเด็กในศตวรรษที่ 21 และเป็นการพัฒนาทักษะ EF อย่างแท้จริง (ข่าวสดออนไลน์, 15 ธันวาคม 2560)

การผสมผสานของวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ในสังคมไทยกับเรื่องเล่า ‘ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21’ ที่มีต้นกำเนิดจากประเทศสหรัฐอเมริกา (Bellanca & Brandt, 2010) จึงกลายเป็น ‘ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แบบไทยไทย’ จะเห็นได้ว่าการเข้ามาของเรื่องเล่าใหม่ในนามทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในประเทศไทยนั้นถูกถ่ายทอดพร้อมกับความเชื่อ วัฒนธรรม ศาสนา ซึ่งเป็นคุณค่าส่วนใหญ่ที่คนในสังคมไทยยึดถือปฏิบัติและเชื่อว่าเป็นสิ่งที่สร้างความพาสู่ให้กับคนในชาติมาอย่างยาวนาน คล้ายคลึงกับการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามานั้นสังคมพื้นฐานในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีความเชื่อในเรื่องผีมาอย่างเหนียวแน่น คนในชุมชนเชื่อว่าผีสามารถสร้างความสงบสุขและปลอดภัยให้แก่คนในชุมชนได้ เป็นความเชื่อที่ฝังลึกอย่างเหนียวแน่นเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาจึงเกิดการผสมผสานการนับถือพระพุทธศาสนาไปพร้อมกับความเชื่อเรื่องผี จนกลายเป็นเอกภาพที่สร้างเรื่องเล่าความเชื่อที่หลากหลายตามมา (ธิติพงศ์ มีทอง, 2561)

การผูกวมในการเล่าเรื่องเช่นนี้นำไปสู่การเล่าเรื่องทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในระดับห้องเรียนที่ปรากฏร่องรอยของคุณค่า ความเชื่อหรือวาทกรรมหลักที่มีอยู่เดิมของไทย เช่น วาทกรรมเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ปี

2540 และการอ้างถึงความสำคัญของวาทกรรมดังกล่าวเป็นไปเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้คนไทย
ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (ศิริพร เลิศยิ่งยศ, 2556)

จากการสัมภาษณ์ครูพบว่า มีการกล่าวถึงทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในรูปแบบการบูรณาการร่วมกับเศรษฐกิจ
พอเพียง คุณธรรมจริยธรรม การมีวินัย

นอกจากเน้นความรู้พื้นฐานแล้วเรายังมุ่งเน้นในเรื่องของงานอาชีพ ในด้านของสิ่งแวดล้อม
ในด้านของเศรษฐกิจพอเพียงอะไรอย่างเนี่ยให้ด้วยครับ มันก็เป็นทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่
ที่โรงเรียนกำลังทำอยู่อะไรอย่างเนี่ยครับ (T040620, ครู, สัมภาษณ์ 6 มิถุนายน 2563)

โดยการเล่าเรื่องทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แบบไทยไทย พบทั้งในรูปของนโยบายและคำสั่ง เช่น จากการ
สัมภาษณ์ครูพบว่า การบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของทักษะในศตวรรษที่ 21 ซึ่งยุทธศาสตร์
การบูรณาการการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงพบว่า หนึ่งในเจ็ดยุทธศาสตร์การ
ขับเคลื่อน คือ การส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการศึกษา เพื่อมุ่ง
พัฒนาการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อปลูกฝังให้เด็ก เยาวชน และประชาชน
มีคุณลักษณะอยู่อย่างพอเพียง (สำนักงานขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงาน
ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, สิงหาคม 2557) ซึ่งแผนดังกล่าวเริ่มขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2557 ใกล้เคียงกับการเข้ามา
ของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในระบบการศึกษาไทยโดยมีเป้าหมายสัมฤทธิ์เดียวกันคือ ‘การพัฒนา’ อันเป็น
แนวคิดที่เกิดจากผลกระทบของโลกยุคโลกาภิวัตน์เช่นกัน

นอกจากนี้ สามารถ บุญรัตน์ และพระครูโกวิทธรรมวาที (2561) กล่าวถึงการพัฒนาประเทศตามแนว
เศรษฐกิจพอเพียงในไทยแลนด์ 4.0 ที่มีลักษณะผสมผสานกับวาทกรรมการพัฒนาโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21
และความพยายามต่อต้านขัดขืนโลกาภิวัตน์ไปพร้อมกัน จะเห็นได้ว่าการปรากฏของเรื่องเล่าทักษะแห่ง
ศตวรรษที่ 21 แบบไทยไทย เป็นเทคนิคของการประสานสิ่งที่ย้อนแย้งกันไว้ด้วยกัน กล่าวคือทักษะแห่ง
ศตวรรษที่ 21 คือเครื่องมือที่ช่วยตอบสนองข้อเรียกร้องในยุคโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้เกิดความเป็น
หนึ่งเดียวกัน ความเป็นสากล และการบูรณาการ ในขณะที่มีความพยายามให้เกิดการดำรงอยู่ของเอกลักษณ์
ชาติ ซึ่งเป็นความพยายามด้านทานอำนาจของโลกาภิวัตน์ที่จะนำมาสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรม ไม่ต่างไป
จากการการทำงานของโลกาภิวัตน์ในยุคศตวรรษที่ 20 ที่รัฐรับเอาโลกาภิวัตน์มาอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติจนเกิดเป็นยุคไทยแลนด์ 3.0 ซึ่งเป็นช่วงการไหลบ่าเข้ามาของทุนนิยม เน้นการส่งออก รัฐจึงมอง
ว่าในช่วงยุคดังกล่าวทำให้เกิด ค่านิยมชุดใหม่ เช่น วัตถุนิยม ปัจเจกนิยม สุขนิยม และสากลนิยม ซึ่งเข้ามา
แทนที่ค่านิยมดั้งเดิม เช่น การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ความเป็นอยู่อย่างพอเพียง การมีครอบครัวที่อบอุ่น และ
ท้องถิ่นนิยม (กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา, 2559, น.3)

หากทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เปรียบเสมือนประตูบานใหญ่ของวาทกรรมการพัฒนากระแสหลัก ที่มี
การเปิดรับการพัฒนาชาติเข้ามาในฐานะของเครื่องมือ แต่สิ่งที่น่าสนใจคือวิธีการรับเข้ามานั้นที่ไม่เป็นไปใน
รูปแบบการรับเข้ามาเสียทั้งหมด แต่เป็นการรับเข้ามาอย่างถูกแต่งองค์ทรงเครื่องเช่นเดียวกับแนวคิดอื่นๆ ที่
เคยเข้ามาในไทย จนกลายเป็นเรื่องเล่าในลักษณะ ‘ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แบบไทยไทย’ ทำให้การใช้ทักษะ
แห่งศตวรรษที่ 21 ในไทย แบบไทย นำไปสู่การตีความในระดับปฏิบัติการผิดไปจากเจตจำนงเดิมของกลุ่ม
P21 ตัวอย่างเช่น รูปแบบการตั้งคำถามของครูแบบย้อนกลับว่า “อย่างนี้หรือเปล่า ประมาณนี้หรือไม่”
(T040620, ครู, สัมภาษณ์ 6 มิถุนายน 2563) แสดงให้เห็นถึงความสับสนในระดับปฏิบัติการของการสร้าง

ทักษะดังกล่าวให้กับนักเรียน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการได้รับการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของนักเรียน นอกจากนี้ยังพบว่ามีการตีความในเรื่องทักษะอาชีพของครูที่แตกต่างจากโลกตลาดแรงงานในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะอภิปรายผลกระทบในส่วต่อไป

การปรากฏตัวของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในระบบการศึกษาไทย

งานที่คนส่วนใหญ่ต้องการในอีก 10 ปีข้างหน้า เป็นงานที่สามารถทำได้ทุกที่ โดยใครก็ได้ที่มีความสามารถในการใช้ สมาร์ทโฟน แล็ปท็อป และอินเทอร์เน็ต ซึ่งต้องใช้แรงงานที่มีความรู้ความสามารถขั้นสูง ทุกประเทศจึงต้องการระบบการศึกษาที่ผลิตแรงงานที่มีทักษะเหล่านี้ได้ ดังนั้น การมาถึงของศึกษาดังกล่าว จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้เศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 อยู่รอดได้ (Trilling & Fadel, 2009, p. 6)

ความต้องการที่จะการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในระดับโลก ที่เกิดขึ้นช่วงศตวรรษที่ 21 ทำให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มการปฏิรูปการศึกษาขึ้นเพื่อศึกษาแนวทางในการปรับตัวดังที่กล่าวไว้ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรม หนึ่งในกลุ่มที่มีอิทธิพลมากต่อเรื่องทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 คือ กลุ่ม P21 (Partnership for 21st Century Skills) ที่จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 2545 (Bellanca & Brandt, 2010)

ประเทศไทยไม่ใช่ประเทศเดียวที่ประสบปัญหาการปฏิรูปการศึกษา เพราะหลายประเทศต้องปรับตัวในการเข้าไปสู่โลกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งผู้บริหารและครูทุกคนก็ต้องปรับตัวให้มีทักษะด้านดิจิทัล นายณัฐพล ทีปสุวรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการกล่าว (ไทยรัฐออนไลน์, 20 พฤศจิกายน 2562)

แนวความคิดนี้เข้ามาในประเทศไทยเมื่อไรยังไม่แน่ชัด แต่จากการสืบค้นพบว่า ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช ได้เขียนตีความหนังสือ 2 เล่มนี้ในเว็บบล็อก Gotoknow เมื่อ 10 ปีที่แล้ว และปรากฏการตีพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวข้องกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในประเทศไทยแนวคิดนี้จึงเริ่มแพร่หลายมากขึ้น ในส่วนของนโยบายทางการศึกษาพบว่า สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) เริ่มให้ความสนใจแนวคิดนี้จึงจัดให้มีการทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ทั้งในปี พ.ศ. 2557 และ พ.ศ. 2559 ต่อมา กรอบความคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของ P21 ได้ไปปรากฏอยู่ในแผนการศึกษาแห่งชาติปี 2560 ในรูปแบบของ 3Rs 8Cs โดยเพิ่ม C ตัวที่ 8 คือ compassion คือเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม และในแผนยุทธศาสตร์ชาติปี 2561-2580 ซึ่งส่งผลให้เรื่องนี้ถูกผนวกเข้าสู่นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ปี 2561 เป็นต้นมา

จะเห็นได้ว่ากรอบแนวคิดการพัฒนาที่เป็นประติรูปธรรมจากโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 ได้ถอดถ่ายเข้ามาสู่สังคมไทยในระดับแกนหลักสำคัญของการเปลี่ยนแปลงคือ ระบบการศึกษาซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคนในสังคม ด้วยเหตุนี้เราจึงสนใจการทำงานของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในฐานะเป็นเครื่องมือของวาทกรรมการพัฒนาโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 ในระบบการศึกษาไทย ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การทำงานของกรอบแนวคิดการปฏิรูปการศึกษาเกี่ยวกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในระบบการศึกษาไทยมีลักษณะดังนี้

การจัดการเรียนรู้ทักษะศตวรรษที่ 21 กรอบความคิดหรือติด “กรอบ”

ดังที่กล่าวในส่วนของกรอบทบทวนวรรณกรรม การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีองค์กรที่ให้คำนิยามและเสนอกรอบความคิดอยู่หลายสำนัก โดยกรอบความคิดที่ถูกใช้อย่างแพร่หลายมีอยู่ 3 กรอบใหญ่ ได้แก่ กรอบความคิดขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) กรอบความคิด ATC21s และกรอบแนวคิดภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (P21) ซึ่งถึงแม้รายละเอียดปลีกย่อยจะแตกต่างกัน แต่ก็มีหลายทักษะที่ทับซ้อนกันอยู่ เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและแก้ปัญหาเองได้ การทำงานร่วมกัน การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีและการรู้เท่าทันสื่อ (Olele & Arokoyu, 2019) กรอบความคิดที่ถูกหยิบยืมเข้ามาและถูกผนวกเข้าสู่นโยบายการศึกษาของประเทศไทยคือ กรอบแนวคิดสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (Framework for 21st Century Learning) ของกลุ่ม P21 ซึ่งปรากฏในลักษณะของรูปสายรุ้งดังภาพ

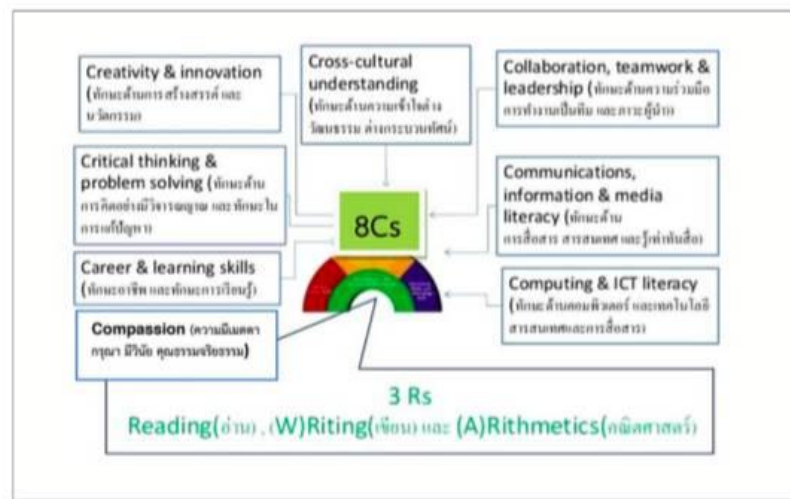
© 2019, Battelle for Kids. All Rights Reserved.

กรอบความคิดนี้กล่าวถึงความสำคัญของความรู้พื้นฐาน (คณิตศาสตร์ การอ่าน และการเขียน หรือ 3R) และการเรียนเนื้อหาแกนหลัก พร้อมไปกับการส่งเสริมทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม และทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งคนมักมุ่งเป้าไปที่ตัวทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมที่ถูกเขียนในสูตรของ 4C นั่นคือ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและแก้ปัญหา (critical thinking and problem solving) การสื่อสาร (communication) การทำงานร่วมกัน (collaboration) และความคิดสร้างสรรค์ (creativity) ต่อมาในหนังสือ 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times ผู้เขียน Trilling and Fadel (2009) ได้ปรับสูตรเป็น 3Rs x 7Cs เพื่อให้ครอบคลุมทักษะทั้งหมดในแผนภาพและง่ายต่อการท่องจำ ซึ่งสูตรสำเร็จนี้ได้ถูกหยิบยืมและถูกนำมาใส่ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 ในรูปแบบของ 3Rs + 8Cs โดยเพิ่มความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม (compassion) เข้ามา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

กรอบความคิดเหล่านี้ให้สูตรที่ท่องจำง่าย แต่ดูเหมือนกรอบเหล่านี้อาจพาครูกลับไป “ติดกรอบ” ของคำศัพท์และการท่องจำ จากการสัมภาษณ์ครูและผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 9 คน เกี่ยวกับมุมมองที่พวกเขามี

ต่อคำว่า ทักษะศตวรรษที่ 21 พบว่า ครูส่วนใหญ่ในโรงเรียนภายใต้การกำกับดูแลของสพฐ. ยังมีวิธีการเล่าเรื่องทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในลักษณะของการระบุชื่อทักษะแบบท่องจำ ดังที่ผู้อำนวยการโรงเรียนท่านหนึ่งอธิบายว่า “ถ้าเราสามารถพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ได้ตามเป้าหมายเนี่ยคือมันสุดยอดมาก...แต่ละอันก็มีมาให้ท่อง 3R 4C อะไรพวกนี้เยอะแยะมากมายนะคะ” (A070620, ผู้อำนวยการ, สัมภาษณ์ 7 มิถุนายน 2563) ครูส่วนใหญ่สามารถระบุทักษะได้ตามที่กำหนดมาใน 3Rs + 8Cs เช่น ครูระดับมัธยมศึกษาคนหนึ่งโยงไปที่ความรู้ด้านวิชาการ ทักษะชีวิตที่เชื่อมโยงกับหลักคุณธรรมจริยธรรม การเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการใช้ ICT เป็นสื่อการสอน (T280520, ครู, สัมภาษณ์ 28 พฤษภาคม 2563) ในขณะที่ครูปฐมวัยกล่าวถึงทักษะด้านภาษา การสืบค้นข้อมูลผ่านเทคโนโลยี การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และการงานอาชีพ ซึ่งเขาอธิบายเพิ่มว่า ทักษะเหล่านี้ยังไม่เน้นในเด็กปฐมวัย (T040620, ครู, สัมภาษณ์ 4 มิถุนายน 2563) ถึงแม้จะระบุทักษะได้ตรงตามที่ปรากฏในกรอบความคิด แต่เมื่อต้องอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับทักษะเหล่านั้น ครูยังอธิบายอย่างคลุมเครือ แสดงให้เห็นถึงความไม่เข้าใจที่ถ่องแท้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะเหล่านี้

แผนภาพ ๔๔ คุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ของผู้เรียน

ที่มา: แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

นอกจากการส่งต่อแนวคิดแบบสูตรสำเร็จจะลดทอนความลึกซึ้งของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แล้วกรอบความคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ยังถูกหยาบย้อมเข้าสู่แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 อย่างไม่เต็มรูปแบบ ดังปรากฏในแผนภาพ ๔๔ คุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียนในแผนการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560, น. 80) ที่หยาบย้อมแค่ตัว 3Rs + 8Cs โดยไม่กล่าวถึงระบบสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ มาตรฐาน การประเมิน หลักสูตรและการสอน การพัฒนาวิชาชีพ และสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้ หากปราศจากระบบสนับสนุนทั้งห้านี้แล้ว โรงเรียนแห่งศตวรรษที่ 21 ก็ยากจะเกิดขึ้นได้จริง จากการสัมภาษณ์ครูและผู้บริหารสถานศึกษา ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับระบบสนับสนุนเหล่านี้ได้ถูกกล่าวถึงครั้งแล้วครั้งเล่า ซึ่งจะอภิปรายเพิ่มเติมในภายหลัง

นโยบายรายวัน

จากการสัมภาษณ์นักการศึกษาที่มีประสบการณ์การช่วยราชการในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) พบว่า นโยบายระดับปฏิบัติการ สพฐ. เป็นนโยบายจากคณะรัฐมนตรีและทีมคณะทำงานของรัฐมนตรีที่มีการประชุมหารือกันก่อนออกเป็นคำสั่ง เมื่อนโยบายลงมายังระดับปฏิบัติการจึงมีการประชุมเพื่อจัดทำข้อเสนอโครงการและงบประมาณที่ตอบสนองนโยบายโดยมีการจัดการประชุมหารือกับผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จากนั้นเมื่อโครงการผ่านจึงเกิดเป็นโครงการนำร่องเพื่อดูความเป็นไปได้ในสถานศึกษา กล่าวคือการทำงานของนโยบายจะเป็นไปในลักษณะของโครงการต่างๆ

สิ่งที่น่าสนใจคือ การทำงานของระดับนโยบายจะเปลี่ยนไปตามรัฐมนตรี ใน 2 ลักษณะ คือ **หนึ่ง** นโยบายที่เข้ามาพร้อมกับรัฐมนตรีหรือรัฐบาล ณ ขณะนั้น ซึ่งเป็นการสร้างอัตลักษณ์หรือแบรนด์ในลักษณะของการเมือง **สอง** การปรับนโยบายที่มีอยู่เดิมให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์หรือแบรนด์ของรัฐมนตรีหรือรัฐบาลที่เข้ามาบริหารใหม่ เช่น โครงการโรงเรียนในฝันสมัย ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นโครงการ โรงเรียนดีประจำตำบล ในรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นต้น

ส่วนหนึ่งคือคล้ายๆ กับนโยบายที่เป็นแบรนด์ของเขา เขาจะมีมาด้วยเลย เหมือนเขาจะเล่นเรื่องนี้เขาก็จะทำเรื่องนี้ไปอย่างนี้เนาะ แล้วก็จะมีอีกแนวทางที่เป็น แนวที่แบกรับงานต่อจากของเดิมที่มีอยู่ ก็ถ้า พูดภาษาบ้านๆ ก็คล้ายๆ กับว่าของที่เขาคงต้องการชูเขาก็จะใส่เอกลักษณ์ของเขาเข้าไปในตัวงาน แต่ว่าถ้าเป็นโครงการที่มันรันตามปกติอยู่แล้วเนี่ยก็ไม่ได้ถูกตัด (E100720, นักการศึกษา, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2563)

ผลกระทบของนโยบายมีหลายระดับเนื่องจากลักษณะโครงการที่แตกต่างกัน ตั้งแต่โครงการที่มีผลกระทบต่อโครงสร้างของการบริหารเพื่อให้การบริหารบรรลุตามเป้าหมาย ผลกระทบต่อนักเรียน ผลกระทบต่อครู เช่น เกี่ยวกับความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพ ดังจะเห็นจากข้อมูลดังกล่าวว่า ลักษณะการทำงานของนโยบายมีความไม่ต่อเนื่อง

ก่อนที่จะออกนโยบาย เก็บข้อมูลก่อนก็ได้ ข้อมูลหายาก็ได้ไม่ต้องละเอียด แล้วนโยบายที่คุณๆ ข้างบนกำหนดลงมาเนี่ย มันจะเป็นไปได้มากน้อยขนาดไหน ถ้าต้นทุนเขามีความพร้อมหรือถ้านโยบายนี้เรื่องนี้เป็นเรื่องจำเป็นแล้วต้องแข่งขันกับต่างประเทศใช้ไหมคะ ในยุคนี้ศตวรรษที่ 21 เนี่ย ต่างประเทศเขาจริงจังมากในกลุ่มอาเซียนเนี่ย มีของนี่แหละปากก็ว่าเป็นหัวหน้าเขา พูดก่อนเขา แต่ไม่ได้ส่งเพื่อที่จะไปให้ถึงตรงนั้น เพราะฉะนั้นนโยบายแต่ละอันมันทำให้ยุ่งยากมาก คราวนี้นโยบายอันก็ซ้อนกัน เหมือนการกำหนดโรงเรียน อ่าโรงเรียนนโยบายคนนี่มาจะสร้างโรงเรียนคุณภาพประจำตำบล รัฐบาล รัฐมนตรีคนนี่มาจะสร้างโรงเรียนประชารัฐ รัฐมนตรีคนนี่มาสร้างโรงเรียนในฝัน รัฐมนตรีคนมาสร้างโรงเรียนอะไรปาร์ทเนอร์ๆ โรงเรียนอะไรนะ เออนั้นแหละ ทำจะเป็นจะตายมาไม่ถึง 1 ปีเปลี่ยนรัฐมนตรีโรงเรียนกำลังจะเสร็จแล้วนะในโครงการนี้ ไม่พูดถึงเลย ฉันทก็เข้ามาใหม่ ฉันทก็มากำหนดอันใหม่ อันเก่าก็ทิ้งๆ ไปมันก็เลยไม่ต่อเนื่อง เพราะฉะนั้นนโยบายมันเป็นความไม่ต่อเนื่องมาก แล้วมันเป็นอะไรที่มันยุ่งยากกว่างานประจำในความคิดของ ผอ. นะคะ เพราะว่าอะไร พอ

นโยบายของรัฐมนตรีสมมติเขาก็จะจี้มาทางเลขา สพฐ. หรือนโยบายเลขาเขาก็จะจี้มาทาง ผอ. เขต ผอ. เขาไม่ตามนะว่าครูสอนยังไง ผอ. เขาไม่ได้มาถามว่าปากกาพอใหม่ สีพอใหม่ หนังสือพอใหม่ อ่า นโยบายที่นายกำหนดมาให้ขึ้นป้ายไว้หน้าโรงเรียนอะ ทำไปถึงไหนแล้ว .. ผู้ใหญ่ของเราวิ่งตามคำพูดของคนที่เขาว่ามาแล้วเป็นคนที่กำหนดนโยบาย ที่นี้โองานการเรียนการสอนที่มันควรเป็นหัวใจหลัก มันถูกละเลยมันก็ต้องมาวิ่งตามนโยบาย คราวนี้มันก็ขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้กำหนดนโยบาย ถ้าผู้กำหนดนโยบายมีความรู้ความเข้าใจแล้วอยากให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่มันดีต่อคุณภาพ ถ้ากำหนดนโยบายลงมาเป็น นโยบายเชิงปฏิบัติ แล้วผลที่ทำได้ไม่ใช่เพื่อการเอาหน้าแต่เพื่อพัฒนาประเทศ ... ถ้านโยบายมีความต่อเนื่องและเป็นนโยบายที่ตั้งเป้าเพื่อพัฒนาเด็ก อันนั้นจะดีมากเพื่อให้มีความต่อเนื่อง แล้วคนทำก็ไม่ต้องวิ่งตามว่าปีนี้นายจะเอาอย่างไร ระดับกระทรวงเอาอย่างไร ระดับ สพฐ. เอาอย่างไร ระดับเขตเอาอย่างไร เราก็ต้องวิ่งตาม ไม่ตามไม่ได้ เพราะว่ามันมีคำว่านโยบายย่อมน้อยเหตุผล มันอยู่ในระบบ มันก็เลยต้องเป็นแบบนี้ละคะ (A070620, ผู้อำนวยการ, สัมภาษณ์ 7 มิถุนายน 2563)

นโยบายแต่ละอันนี่ที่ออกมาควรจะต้องศึกษามาก่อนอะครับ เราก็ไม่ได้พูดแบบว่านโยบายที่ออกมามันไม่ดีอะไรอย่างนี้ แต่แต่ละนโยบายที่ออกมาควรจะต้องหาความเป็นไปได้มากก่อนที่จะออกนโยบายอะครับ เพราะว่า ณ ตอนนี่สิ่งที่ปัญหาส่วนใหญ่ก็มาจากนโยบายทั้งสิ้นเลย อย่างเช่น DLTV ที่มีปัญหาว่าผู้ปกครองไม่มีความพร้อมอย่างนี้ถ้าเกิดว่ามันจะสร้างปัญหาที่ไม่ควรจะต้องออกนโยบายแบบนี้มา ส่วนที่เป็นปัญหาจะเป็นนโยบายที่ไม่ชัดเจนมากกว่าหรือไม่ก็เป็นนโยบายที่เพ้อฝัน เกินจริง คือเราก็ไม่รู้เนอะว่ารัฐบาลเขาทำงานแบบไหนอะไรอย่างนี้เขาได้มาเห็นปัญหาของโรงเรียนเล็ก ๆ บ้างไหม” (T040620, ครู, สัมภาษณ์ 6 มิถุนายน 2563)

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ทั้งผู้อำนวยการและครูพบว่า ผลกระทบจากความไม่ต่อเนื่องส่งผลถึงการหยิบฉวยทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เข้ามาใช้ในห้องเรียน ซึ่งต่อยอดความพร่ำเรียนเจตจำนงแรกเริ่ม

อยู่ยุคไหนใช้คำนั้น

ถัดจากการก่อร่างนโยบายและความไม่ต่อเนื่องของนโยบายคือการสั่งการที่ขาดความชัดเจน จากการสัมภาษณ์นักการศึกษาที่เคยใช้คำสำคัญของนโยบาย เช่น นวัตกรรม โลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจพอเพียง นำมาสู่ข้อค้นพบที่ว่า การทำงานของนโยบายในรูปโครงการต่างๆ ทำให้เกิดความทับซ้อนเนื่องมาจากการพยายามกล่าวถึงคำสำคัญที่ปรากฏอยู่บนนโยบายตามยุคสมัยในโครงการที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น การปรากฏของคำสำคัญต่างๆ ในข้อเสนอโครงการเพื่อให้ตรงตามเป้าหมายของหน่วยงานสร้างความคุ้นชินจนไร้ข้อสงสัยในระดับความเข้าใจตามเจตจำนงของวิสัยทัศน์ของคำสำคัญเหล่านั้น รวมไปถึงวิธีการที่จะได้มาซึ่งเจตจำนงนั้น ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นอีกคำสำคัญหนึ่งที่สร้างภาพจำนี้

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นถึงวิธีการส่งต่อนโยบายการศึกษาจากกระทรวงศึกษาออกนโยบายลงมาที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เพื่อประชุมหารือจัดทำโครงการในสำนักต่างๆ เช่น สำนักนวัตกรรม เพื่อคิดแนวทาง เช่น คิดกรอบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ว่าควรจะเป็นอย่างไร แล้วจัดทำคู่มือ จากนั้นจึงส่งไปยังผู้อำนวยการเขตการศึกษาในการดูแลของ สพฐ. มีมากกว่า 280 เขต เมื่อลงมาถึงระดับเขตผู้อำนวยการเขตจะมอบหมายให้ศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบเรื่องวิชาการหลักสูตรเรื่องการพัฒนา

นักเรียนไปอบรมรับคู่มือหลักการ วิธีการ แนวทางของนโยบาย จนเป็นแม่ไก่ จากนั้นศึกษานิเทศก์จึงเอาคู่มือกลับมาประชุมกับผู้อำนวยการเขต เช่น นโยบายนี้ต้องมีการจัดอบรมครู ถ้าผู้อำนวยการเขตอนุมัติจึงจัดสรรงบประมาณอบรมครูได้

เวลาที่เรามาเอาคำว่าทักษะศตวรรษที่ 21 ลงไป มันเป็นการสื่อสารแบบรวมๆ ะมากกว่า ก็กลับไปเล่าให้คุณครูฟังว่าเนี่ยมาทำวิจัยกันเถอะพาเด็กทำวิจัยนะ มันเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 อะไรอย่างนั้นะโดยที่มันยังไม่ได้ชัดเจนเป็นรูปเป็นร่างขนาดนั้นในยุคนี้...เวลาเราสื่อสารเราจะเป็นอย่างนั้น เวลาที่เรามาร่วมโครงการเรา เราจะอธิบายให้เขาเห็นความสำคัญ สอง เราอยากให้เห็นเป้าด้วยว่าเมื่อทำไปแล้วมันจะก่อให้เกิดอะไรขึ้น มันจะพาเด็กไปเป็นพลเมือง ไปเป็นบุคคลที่อยู่อาศัยในโลกของศตวรรษที่ 21 ได้ (E100720, นักการศึกษา, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2563)

จากแม่ไก่สู่ไข่ เมื่อความตั้งใจดีกลายเป็นน้ำเหลว

ความคลุมเครือยังเกิดขึ้นจากวิธีการเปลี่ยนผ่านจากนโยบายสู่ระดับปฏิบัติการ ตั้งแต่ระดับก่อร่างนโยบายจนมาถึงระดับผู้ถูกใช้ ความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จึงปกคลุมระบบการศึกษาไทย ตั้งแต่แรกเริ่มเป็นนโยบาย จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารการศึกษาที่เดินทางสายวิชาการมาอย่างยาวนาน และเคยเป็นนิเทศน์ศึกษาสอดคล้องกับนักการศึกษาที่ทำงานในระดับกรมการศึกษา พบว่า ความพรั่มัวเกี่ยวกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นตามเส้นทางการส่งต่อจากระดับนโยบายสู่นักเรียน

สมมติว่าศึกษานิเทศก์ไปรับมาจากระดับชาติเนี่ยในหนึ่งคนเอามากระจายให้คน 300 คนในเขต ซึ่งอาจารย์คิดว่ามันจะได้ก็เปอร์เซ็นต์ที่รับมา มันขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของศึกษานิเทศก์ที่รับมาแต่ละเขตด้วย บางเขตศึกษานิเทศก์เก่งมากรับผิดชอบสูงมาก เวิร์คมาก เอามาได้อันนั้นมาอันนี้มาชวนขายจริงจัง เอาความรู้มาถ่ายทอด มีการติดตามการประเมินผลอย่างเข้มข้นที่บางเขตศึกษานิเทศก์ที่ไปไม่ได้อะไรเลย นั่งเครื่องฟรี ไปนอนโรงแรมฟรี ไปนั่งฟังอยู่ 3-4 ชั่วโมงหาที่เที่ยวแล้วกลับมาพร้อมหนังสือฉบับหนึ่ง กลับมาแล้วทำยังไงจะเอาอะไรมาประชุมอันนี้เลยเป็นช่องว่างของการถ่ายทอด (A070620, ผู้อำนวยการ, สัมภาษณ์ 7 มิถุนายน 2563)

เหมือนเล่นเกมกระซิบเหมือนกันนะ เวลาเราทำโครงการเนี่ยเราทำอยู่บนกระทรวงนะ เราทำอยู่ในหน่วยงานระดับแบบนั้น พอถึงวันหนึ่งเราได้ประสานงานกับครู ได้คุยกับครู ได้เห็นงานของครู ได้เห็นงานของศึกษานิเทศก์ที่ส่งขึ้นมาเราจะรู้ว่า อ้าวเขา ไม่เข้าใจถ้าเป็นแบบนี้ แสดงว่าคนทำไม่เข้าใจ ... เวลาที่สั้นส่วนหนึ่งก็อาจจะทำให้แบบความเข้าใจไม่ได้เคลียร์ขนาดนั้น...เพราะฉะนั้นความเข้าใจของแต่ละคนก็ไม่เหมือนกันการส่งต่อ แล้วยังมีนโยบายออกมาเยอะแบบเดียวอันนี้ออกเดียวอันนั้นออกเดียวอันนั้นออกเนี่ย (E100720, นักการศึกษา, สัมภาษณ์ 10 กรกฎาคม 2563)

ทักษะศตวรรษที่ 21 บางเขตทำดีมาก เวิร์คมากใช้ไหมคะ ลงไปถึงโรงเรียน ลงไปถึงห้องเรียน แต่บางเขต ศึกษานิเทศก์ไปรับผิดชอบมาจาก สพฐ. ก็ยังกองอยู่ที่เขต คุณครูทำยังไง คุณครูที่สนใจก็เรียนรู้จากสื่อ เข้าไปหาตามคู่มือที่เขาแขวนไว้ที่กระทรวงที่อะไรแบบนี้ อะนะคะ เพราะฉะนั้นมันเป็นบ้านหลังใหญ่มาก สพฐ. เพราะฉะนั้นอันนี้มันเป็นข้อจำกัด ถ้า

จะให้ได้ผลดีก็คือไม่รู้จะให้เขาทำยังไงเหมือนกัน มันก็ต้องเป็นแม่ไก่อลงมาใช้ไหม มาหาลูกไก่อสุดท้ายเขาถึง เปรียบเทียบไกว่า สุดท้ายเหลือแต่ขี้ไก่ คนไปรับมาเป็นแม่ไก่อสุดท้ายพอรับมาถ่ายทอด เราคคนที่นั่ง ๆ ฟังอยู่เนี่ยเป็นลูกไก่อ พอไปถึงโรงเรียนไม่เหลืออะไรเลย เหลือแต่ขี้ไก่ (A070620, ผู้อำนวยการ, สัมภาษณ์ 7 มิถุนายน 2563)

จะเห็นได้ว่าการส่งต่อนโยบายหลายขั้นตอนและมีตัวแปรที่ทำให้เกิดความบิดเบี้ยวเจตจำนงเดิมและเอื้อพื้นที่ต่อการตีความที่ก่อให้เกิดชุดเรื่องเล่าที่หลากหลาย ซึ่งนำไปสู่ความไม่ถ่วงตัวของพัฒนาการก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียมในความเข้าใจที่จะนำไปสู่การสร้างการเรียนรู้เพื่อพัฒนานักเรียนในระดับโรงเรียน

การสมานทานทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในสังคมไทย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเห็นได้ว่าทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ (meta narrative) เกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาที่ทรงพลังและส่งผลกระทบต่อหลายประเทศ (Greenlaw, 2015) รวมทั้งในประเทศไทยที่มีรูปแบบเรื่องเล่าที่เป็นลักษณะผสมผสาน มีการตีความที่แตกต่างกันโดยเฉพาะในระบบการศึกษาภาคปฏิบัติการ ซึ่งนำมาสู่ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิรูประบบการศึกษาไทยอันจะอภิปรายต่อไป นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า เรื่องเล่าขนาดใหญ่ดังกล่าวทำให้เกิดรูปแบบแนวคิดในการสมานทานของคนในสังคม 2 รูปแบบ คือ

หนึ่ง : Upskill Reskill - พัฒนาคคน พัฒนาชาติ

แนวนโยบาย Upskill Reskill ยังถือเป็นนโยบายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันของกำลังคนในประเทศไทย ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ... เพื่อเตรียมคนเข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21 ดร.คุณหญิงกัลยา โสภณพนิช รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ กล่าว (The Standard, 22 พฤศจิกายน 2562)

รูปแบบหนึ่งในการรับเรื่องเล่าเข้ามาของคนในสังคมไทย คือการกระโจนเข้าไปสมานทานเพื่อสร้างการพัฒนาด้วยเชื่อในการพัฒนาคนพัฒนาชาติ เนื่องจากแผนปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) และการปฏิรูปครั้งอื่นๆ มีเป้าหมายใจความคือ การมุ่งไปที่การพัฒนาคนเพื่อให้คนไปพัฒนาชาติให้เจริญก้าวหน้า (นิภา แยมวจิ, 2545) ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทบทวนวรรณกรรมผนวกกับแนวคิดการพัฒนาดังกล่าวเป็นไปเพื่อตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ ดังที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 ไว้ว่า ‘ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศได้แก่ทรัพยากรกำลังคนที่มีความรู้ ความสามารถซึ่งจะได้มาจากการศึกษาและการฝึกอบรม การวางแผนกำลังคนจึงเป็น ส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม’ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2510, น.12) การพัฒนาการศึกษาดังกล่าวจึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นความเชื่อมโยงอย่างมีอิทธิพลต่อกันระหว่างระบบการศึกษากับภาคธุรกิจ อันส่งผลต่อความเชื่อ วิธีคิด ทัศนคติของคนในระบบการศึกษาและสังคมเป็นวงกว้าง

จากการศึกษาในสื่อหนังสือพิมพ์ออนไลน์และสื่อออนไลน์อื่นๆ พบว่า การสมานทานทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในฐานะเครื่องมือในการพัฒนาคนเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของไทยถือได้ว่าเป็นการผลิตซ้ำเรื่องเล่าขนาดใหญ่นี้ให้แก่สังคม จากการศึกษาสื่อออนไลน์พบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะแห่ง

ศตวรรษที่ 21 ปรากฏขึ้นในรูปแบบสื่อดิจิทัล ได้แก่ นิตยสารออนไลน์ บทความออนไลน์ พอดคาสต์ (podcast) ที่เชื้อเชิญให้เกิดความตื่นตัวในการเปลี่ยนแปลง ทั้งเชิงธุรกิจและการดำรงชีวิตอันจะเป็นประโยชน์ต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการนำหนังสือ บทความ หรือวิธีคิดจากประเทศฝั่งตะวันตกมาแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทย เช่น The Standard Podcast ตอน ‘เทคโนโลยี การเมือง ความหวัง ความจริง และความยืดหยุ่นจากหนังสือ 21 บทเรียนสำหรับศตวรรษที่ 21’ ที่กล่าวถึง มาร์ค เซเคเคิล เบิร์ก, บาร์ก โอบามา, บิล เกตส์ ที่ยกย่องว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือแห่งยุคสมัย (Readery, 12 กรกฎาคม 2562) หรือ The Potential เขียนบทความออนไลน์ในลักษณะการถอดทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 และย้ำเตือนถึงความจำเป็นเร่งด่วน ซึ่งแปลมาจากบทความของประเทศตะวันตกเช่นกัน เช่นบทความเรื่อง ‘10 ทักษะมนุษย์ต้องมี และ AI ก็ทำไม่ได้ในปี 2020’ (The Potential, 29 สิงหาคม 2561)

ส่วนในระดับอุดมศึกษาพบวิธีการรับเอาเรื่องเล่าขนาดใหญ่นี้เข้ามาเพื่อออกแบบการเรียนรู้อันจะมีผลต่อการพัฒนาคนที่ตอบสนองตลาดแรงงานในอนาคต เช่น ผศ.สรเสริญ มิลินทสุด ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพ เล่าถึงการปรับตัวของหลักสูตรในมหาวิทยาลัยว่า

ทุกวันนี้โลกเปลี่ยนแปลงเร็ว เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่เข้ามาเปลี่ยนวิถีชีวิต การทำงาน ธุรกิจต่าง ๆ นานาเยอะแยะมากมาย บางอย่างที่เราไม่เคยว่าจะใช้ ก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่ใช้ไม่ได้ ถ้าเราไม่สามารถเข้าใจความเปลี่ยนแปลงหรือเข้าใจตัวเทคโนโลยีที่เป็นแก่นของการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาได้ มันมีความเสี่ยงว่าเราจะหลุดไปจากวงโคจรของโลกที่กำลังเกิดขึ้นได้ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเราจะต้องไปสร้างเทคโนโลยีใหม่ แต่เป็นการเข้าใจ และรู้จักที่จะใช้มันเป็นโอกาส ซึ่งความคิดสร้างสรรค์จะเป็นตัวเปิดหน้าต่างของโอกาสให้มองเห็นความเป็นไปได้ใหม่ๆ ที่เราจะทำให้เทคโนโลยีกลายร่างมาเป็นเครื่องมือ หรือเป็นระบบที่มารองรับสนับสนุนให้เราใช้ความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้น แน่แน่นอนว่าทั้งเพื่อตัวเองและเพื่อประโยชน์ของสังคมต่อไป (The Standard Team, 12 กรกฎาคม 2562)

รศ.ดร.เกศินี วิฑูรชาติ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (มธ.) เปิดเผยว่า มธ.กำหนดแผนยุทธศาสตร์ปรับหลักสูตรรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต เพื่อผลิตบัณฑิตเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 (ไทยรัฐออนไลน์, 27 ตุลาคม 2561)

ม.อัสสัมชัญ ขานรับโลกในศตวรรษที่ 21 ผนึกกำลัง ม.กว้างตงซุนจิน ของจีน พัฒนาหลักสูตรนานาชาติ รองรับนักศึกษาจีนนิยมมาเรียนในไทย (ไทยรัฐออนไลน์, 15 ธันวาคม 2562)

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึง การกระโจนเข้าไปรับเอาวาทกรรมการพัฒนาที่ว่าด้วยทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 อันเป็นผลผลิตจากวาทกรรมโลกาภิวัตน์ด้วยความคิดเห็นที่สมควรแก่การปรับเปลี่ยน เนื่องจากเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างจริงแท้ไร้ข้อสงสัย

สอง: โลกเปลี่ยนเราต้องปรับ

เราจะเตรียมตัวเองและลูกหลานของเราเพื่อรับมือกับโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่เคยพบเห็นและความไม่แน่นอนอย่างสุดขีดขั้นนี้ได้อย่างไร ? ทักษะแบบไหนที่เขาหรือเธอจำเป็นต้องมี

เพื่อใช้ทำงานทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดรอบตัวและใช้นำทางชีวิตอันยุ่งเหยิง? (แฮรารี, ยูวัล โนอาห์, 2562, น.345)

คำถามเหล่านี้นอกจากจะปรากฏในหน้าหนังสือ 21 บทเรียนแห่งศตวรรษที่ 21 แล้วการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่าเป็นข้อคำถามที่นำมาสู่บทความสัมภาษณ์มากมายในสื่อต่างๆ ทั้งยังเป็นคำถามที่ครูและบุคลากรทางการศึกษากลุ่มหนึ่งต้องการคำตอบเช่นกัน การรับเอาเรื่องเล่าขนาดใหญ่แห่งยุคสมัยศตวรรษที่ 21 ของคนกลุ่มนี้จะเป็นไปในลักษณะของการยอมรับการเติบโตการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 และมองเห็นทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นเสาหลักที่จะช่วยให้เกิดการเติบโตเพื่อเอาตัวรอดในโลกที่เกิดจะคาดเดาได้

จากการสัมภาษณ์พบว่า วิสัยทัศน์ของผู้บริหารจากโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง คือการพยายามหาวิธีการสร้างการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะเด็กให้สามารถมีชีวิตอยู่ในโลกอนาคตได้อย่างมีความสุข

ระบบการศึกษาในปัจจุบันอะคะมันไม่ได้ตอบโจทย์ มันไม่สามารถที่จะสร้างเด็กแล้วเขาได้มีชีวิตอยู่รอดในศตวรรษที่ 21 ได้ (A180620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 18 มิถุนายน 2563)

นอกจากนี้ครูท่านหนึ่งจากโรงเรียนสายวิทย์เล่าว่า โรงเรียนได้มีการปรับการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้เด็กสามารถนำความรู้ไปใช้ในอนาคตได้

เราจะต้องสอนยังไงก็ได้ให้นักเรียนสามารถอยู่แล้วก็ เรียนรู้ แล้วก็พัฒนาตัวเองให้สามารถอยู่ในยุคที่ศตวรรษที่ 21 ได้ เพราะว่า มันเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างเยอะไม่ว่าจะเป็น การศึกษา การทำงาน การดำรงชีวิต เพราะฉะนั้นทางโรงเรียนก็พยายามจะออกนโยบายว่า การเรียนการสอนก็ต้องไม่ยึดรูปแบบเดิมๆ เราจะต้องยืด เราต้องเปลี่ยนเพื่อให้นักเรียนเนี่ยอยู่ในสถานะต่อไปที่เหลือให้ได้ (A230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

จะเห็นได้ว่าร่องรอยเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับการเติบโตเรื่องเล่าขนาดใหญ่ผ่านการมองเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้คือความจริงอย่างไรข้อสงสัย และสิ่งที่จะช่วยชีวิตพวกเขาได้คือ ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จึงเป็นเหตุที่ยากจะหลีกเลี่ยงหนีจากรับเอาเครื่องมือดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ทั้งในชีวิตและการจัดการเรียนการสอน

เศรษฐกิจแห่งความหวังดี

โลกสมัยใหม่ที่ถูก Disruption ในทุกด้าน (ไม่ใช่ fear แต่เป็น fact) ก็ได้สร้างโอกาสใหม่มากมาย คำถามคือเราจะเป็ฝ่ายเตรียมตัวและเด็กๆ ของเราให้พร้อมที่จะสร้างโซลูชันที่ดีพอที่จะ Disrupt โลกสมัยใหม่หรือจะทำเหมือนเดิมเพื่อเฝ้ารอวันที่จะถูก Disrupt เสียเอง (ธานินทร์ เอื้ออิทธิ, 21 ธันวาคม 2560)

การเชื่อโดยบริสุทธิ์ใจเกิดขึ้นจากการตกย้ำจากสื่อโดยเฉพาะสื่อที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการศึกษา มีการนำเสนอเนื้อหาที่สร้างความรู้สึกขาดเสียมิตได้ในการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น บทความออนไลน์เรื่อง ‘คู่มือเลี้ยงเด็กในศตวรรษที่ 21 จะปรับตัวอย่างไรให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่รอด!’ (ณิชชากร ศรีเพชรดี, 26 มกราคม 2561)

‘4CS สี่ทักษะต้องมีเพื่ออนาคต – สร้างสรรค์ แก้ปัญหา สื่อสาร ร่วมงานกับคนอื่นได้’ (The Potential, 22 ตุลาคม 2561)

สิ่งที่น่าสนใจคือกระแสของเรื่องเล่าดังกล่าวหนีไม่พ้นการถูกโอบก้อมด้วยฟากฝั่งธุรกิจ จากการศึกษาพบว่า เบื้องหลังจากพัฒนาทักษะเหล่านี้ นอกจากภาครัฐแล้ว ยังเกิดจากการสนับสนุนของภาคธุรกิจแต่เป็นไปในลักษณะ Corporate Social Responsibility (CSR) เช่น ข่าวเกี่ยวกับการสร้างห้องเรียนแห่งอนาคตของบริษัทซัมซุง

ห้องเรียนแห่งอนาคตของซัมซุง จะมุ่งพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นทักษะที่เด็กจำเป็นต้องมี เพื่อให้พร้อมรับมือการเปลี่ยนแปลงในโลกอนาคต นอกจากความรู้ด้านวิชาการแล้ว เด็กๆ ต้องมีทักษะด้านอื่นด้วย อาทิ ความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ ปัญหา การสื่อสารความคิด และการทำงานร่วมกับผู้อื่น (ไทยรัฐออนไลน์, 5 กันยายน 2560)

จากการสัมภาษณ์ครูโรงเรียนขยายโอกาส พบว่าครูท่านหนึ่งได้เรียนรู้รูปแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2557 จากการเข้าร่วมโครงการ Samsung Smart Learning Center ที่ได้รับสนับสนุนจากบริษัทซัมซุงเช่นกัน

นอกจากนี้มูลนิธิสยามกัมมาจล ซึ่งเป็นหน่วยงานของ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) มีการดำเนินงานส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาเยาวชน และชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นผู้ผลิตสื่อ The Potential ที่นำเสนอการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แก่สังคมวงกว้าง (Donnaya Suvetwethin, 14 กุมภาพันธ์ 2561) ดังเช่นข้อความต่อไปนี้จากเว็บไซต์ the potential ที่นำเสนอทักษะที่ถูกสถาปนาว่าจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ในการทำงานจริง องค์กรปัจจุบันต้องการทักษะ การทรงตัว ความยืดหยุ่น ทักษะการแก้ปัญหาในสถานการณ์เฉพาะหน้า การแบกรับความเครียด และอื่นๆ – ที่เอาแค่ทักษะพื้นฐานจากการศึกษารายงานจริงๆ มอบให้ กลับไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่องค์กรต้องการในทุกวันนี้ อย่างที่พูดกันในเรื่องทักษะศตวรรษที่ 21 ความรู้พื้นฐาน (Foundational Literacies) กลุ่มทักษะที่ต้องนำมาใช้ใน ‘การจัดการกับปัญหา’ (Competencies) และ ทักษะความสามารถภายใน หรือ คาแรคเตอร์ (Character Qualities) (ณิชกร ศรีเพชรดี, 27 สิงหาคม 2562)

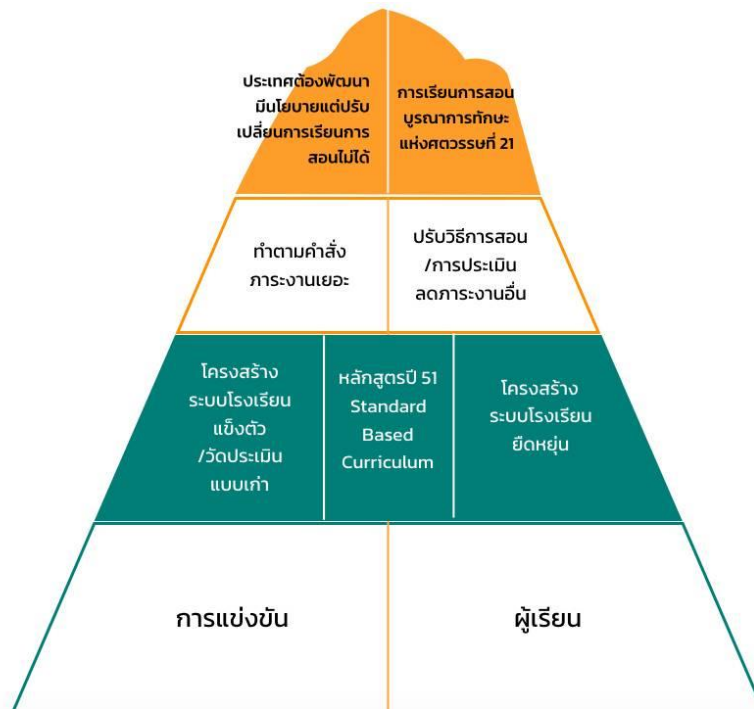
การออกตัวช่วยเหลือการพัฒนาคนในสังคมของภาคธุรกิจในท่าทีกล่าวอ้างถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกเราจึงจำเป็นต้องปรับตัว รีบเร่งพัฒนาตนเองเพื่อให้มีชีวิตรอด แต่เมื่อศึกษาไปถึงแก่นแกนเบื้องหลังกลับพบว่าเป้าหมายใจความคือการตอบสนองต่อการพัฒนาแรงงานที่พร้อมต่อการพัฒนาธุรกิจ เศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มตามเจตจำนงเริ่มแรกของการก่อตั้งทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่ว่าการพัฒนานี้จะช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์อยู่รอด แสดงให้เห็นถึงการทำงานอย่างแนบเนียนของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในฐานะเครื่องมือของวาทกรรมการพัฒนาในศตวรรษที่ 21

สมาทานการพัฒนาสู่การศึกษาไทย: ภายใต้วาทกรรมอำนาจ

การสมาทานวาทกรรมการพัฒนาทั้งในรูปแบบของ ‘การพัฒนาคนพัฒนาชาติ’ และ ‘โลกเปลี่ยน เราต้องปรับ’ เพื่อการปรับตัวให้คนอยู่รอดได้ในโลกอนาคตที่ไม่แน่นอนนี้ นำไปสู่ปรากฏการณ์ที่หลากหลายในระดับรัฐ ไม่ว่าจะเป็นความพยายามปฏิรูปการศึกษาครั้งแล้วครั้งเล่า การหยิบยืมนโยบายทางการศึกษาจากต่างประเทศ การพัฒนาครู การพัฒนานิเวศการเรียนรู้ ไปจนถึงการรับเอาแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 มาผนวกเข้าสู่ยุทธศาสตร์ชาติและแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยปราศจากการตั้งคำถามเกี่ยวกับแก่นแท้และคุณค่า

ของแนวคิดนี้ และเมื่อแนวคิดนี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายทางการศึกษาที่ส่งต่อลงมายังโรงเรียน ในทางปฏิบัติ ครูและผู้บริหารกลับประสบปัญหาและเงื่อนไขที่ไม่คาดคิดมาก่อน ทำให้ครูจำนวนมากไม่สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในขณะที่ครูอีกจำนวนหนึ่งสามารถหลบหลีกกรอบโครงสร้างที่ตายตัวของระบบการศึกษาและมุ่งไปที่การสร้าง ความเปลี่ยนแปลงในชั้นเรียนเพื่อประโยชน์ในการใช้ชีวิตในโลกอนาคตของเยาวชนคนรุ่นใหม่

ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษาทั้งสองด้าน ผู้วิจัยนำหลักการคิดเชิงระบบ (systems thinking) โดยใช้ทฤษฎีภูเขาน้ำแข็งของเซงเกมวิเคราะห์ปรากฏการณ์โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ (1) ระดับเหตุการณ์ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้น (2) ระดับแบบแผนทางพฤติกรรม (patterns of behavior) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นมาช่วงเวลาหนึ่งแล้วหรือแนวโน้มที่เกิดขึ้น (3) ระดับโครงสร้างทางระบบ หมายถึง แรงที่นำไปสู่แนวโน้มทางพฤติกรรมแบบนี้ และ (4) ระดับคุณค่าหรือความเชื่อที่ทำให้สถานการณ์นี้สามารถดำเนินต่อไปได้ (Senge, Smith, Kruschwitz, Laur & Schley, 2008) ตามภาพ

ภาพการวิเคราะห์ปรากฏการณ์การสมานานาวัตกรรมการพัฒนาผ่านโมเดลภูเขาน้ำแข็ง

ติดกับ “ขยับไม่ได้”

หากวิเคราะห์เหตุการณ์ทางฝั่งซ้าย คือ ประเทศเล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ให้กับเยาวชน จึงผนวกแนวคิดนี้ในนโยบายทางการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 เป็นต้นมา แต่ในทางปฏิบัติ ครูกลับไม่สามารถนำแนวคิดนี้ไปใช้ได้จริงในห้องเรียน เนื่องจากมีภาระงานเอกสารที่หนักอึ้งอยู่แล้ว และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ก็เป็นนโยบายอีกหนึ่งเรื่องที่ถูกสั่งการลงมาเพิ่มเติม กระทั่งในยุคหนึ่งถูกเรียกว่า ยุค “นโยบายรายวัน” ดังที่ครูท่านหนึ่งอธิบายว่า

ก็ไม่ค่อยโอเคเท่าไร ในบางอย่าง ส่วนมากก็จะเป็นเรื่องเนื้อหา ที่คุยกันกับเพื่อนๆ ว่าอัยมันเยอะเกินไป ละก็ให้เราทำนั่นนี่เยอะเกิน เช่นพวก ทำแผนบูรณาการ ทำแผนนั้น ทำแผนนี้ ทำแบบ ให้เราไปทำเอกสารอย่างอื่นเยอะเกิน ที่จะส่งเสริมให้เราทำเอกสารสอน ให้เราไปเตรียมตัวสอนเด็กอะไรประมาณนี้ อย่างอื่นมันเยอะเกิน เขาก็ไม่ได้.. ยังไงล่ะ.. เขาอาจจะคิดว่าครูทุกคนทำได้ แต่บางทีมันทำไม่ได้ พวกบูรณาการ เศรษฐกิจพอเพียง ถ้าอย่างครูเอามาใส่แบบ โจทย์คณิตศาสตร์ มันก็แค่ได้บูรณาการแค่นั้นคำพูด ในแผน แต่ถามว่าในความเป็นจริงทำได้มั๊ย มันทำไม่ได้ มาทำในเนื้อหาวิชาไม่ได้ ประมาณนี้นะคะ ให้เราทำนั่นนี่เยอะเกิน (T170620, ครู, สัมภาษณ์ 17 มิถุนายน 2563)

ภาระงานภายนอกห้องเรียนจำนวนมากและการให้ความสำคัญกับเนื้อหาสาระวิชาที่ใช้ในการทดสอบ O-NET ทำให้ครูไม่สามารถทุ่มเทเวลาให้กับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ OECD และ UNESCO ที่พบว่า ถึงแม้สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) ระบุภาระงานครูไว้เพียง 30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งตรงกับค่าเฉลี่ยที่ OECD กำหนดไว้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ครูทำงานเกินเวลาที่ระบุ เพราะต้องช่วยโรงเรียนทำงานด้านการจัดการ เช่น คุมสอบ O-NET เตรียมสถานที่ในการสอบหรือภาระงานบริหาร (OECD/UNESCO, 2016) เห็นได้ชัดจากคำอธิบายของครูคนหนึ่งในห้องเรียนขยายโอกาสว่า

วันนี้เราไปอบรมเรื่องการจัดทำ EGP ระบบรายงานพัสดุแล้วผมถามว่ามันเกี่ยวกับเด็กไหม มันเกี่ยวกับงบประมาณทำไมไม่มีแบบสำเร็จรูปจัดของมาให้เลย แบบส่งของมาให้เลย ฉันตรวจรับ พอละไมใช่ต้องมาลง มาหา มาจัดซื้อมาจัดจ้างมาตรวจ เราทำเองหมดเหมือนกับเราเป็นเจ้าของที่การเงิน ผมไม่ได้จบการเงินมานะ ผมจบวิทยาศาสตร์การกีฬา แล้วผมไปเรียนรู้เรื่องพัสดุ เรียนรู้เรื่องระบบ เรื่องการเงิน พออีกวันก็ไปอบรมเรื่องของการไปตรวจสุขภาพช่องปากกับหมอ พออีกไม่นานปีไปอำเภอ ไปทำเรื่องการเข้าชุมชนเพื่อสำรวจชุมชน เจี่ย อะไรก็งานไหนก็อ้าวมา บางทีเรื่องน้ำบาดาลนี่ไม่เกี่ยวกับเราเลย ช่วยไปสำรวจน้ำบาดาลในหมู่บ้านให้ด้วยครับ เอ้ ผมก็เลยคิดว่าผมอยู่กระทรวงศึกษา หรืออยู่กระทรวงไหนแน่ (T110620, ครู, สัมภาษณ์ 11 มิถุนายน 2563)

ครูจำนวนมากในระบบการศึกษาไทยต้องประสบกับปัญหานี้จนเกิดเป็นกระแส “ครูขอสอน” ที่ครูกลุ่มหนึ่งออกมารวมตัวกันแสดงเจตจำนงบนโลกออนไลน์เพื่อเรียกร้อง “ให้ครูได้ทำหน้าที่สอนและพัฒนานักเรียนอย่างแท้จริง”

วัฒนธรรมอำนาจในแนวคิด

หากมองลึกลงไป ต้นเหตุของภาระงานที่เกินขอบเขตและความจำเป็นในการทำตามนโยบายที่ถูกสั่งการลงมาจาก “ต้นสังกัด” และคำสั่งจากผู้บริหารเกิดจากการจัดระเบียบความสัมพันธ์ผ่านสายการบังคับบัญชาแบบบนลงล่าง

วัฒนธรรมการจัดระเบียบโครงสร้างการบริหารองค์กรที่มีรูปแบบลำดับชั้นลดหลั่นตามสายการบังคับบัญชา พร้อมทั้งกำหนดบทบาท อำนาจ หน้าที่ ที่แสดงสถานภาพสูง/ต่ำ ที่คุ้นชินในฐานะหลักวิชาการบริหาร ซึ่งเป็นอำนาจสำคัญที่เข้ามากำหนดตำแหน่งแห่งที่นั้นๆ ผ่านบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ และจัดระเบียบความสัมพันธ์ผ่านสายการบังคับบัญชาที่

แผนนี้แห่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ นี้มีลักษณะลดหลั่นไม่เท่าเทียมกัน จึงทำหน้าที่เป็นวาทกรรมสำคัญในการกำหนดผู้กระทำ (subject) โดยกำหนดให้ใครสามารถทำอะไรได้มากหรือน้อยแค่ไหนเพียงไรในระบบโรงเรียน (อุษณีย์ ธโนศวรรย์ และศรีชัย พรประชาธรรม, 2553, น.311)

วัฒนธรรมองค์กรแนวตั้งที่ปฏิบัติมาช้านาน ไม่ว่าจะด้วยการใช้คำ “ผู้บริหาร” “ครูผู้ช่วย” “การเคารพหัวหน้า” ทำให้ครูไม่มีอำนาจในการปฏิเสธงานหรือกล่าวคัดค้านนโยบายที่พวกเขาเห็นต่าง ซึ่งจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ครูคนหนึ่งพูดถึงการสื่อสารระหว่างครูและผู้บริหารว่ามีลักษณะของ “ปกป้อง” คือ ถึงครูจะไม่ต้องการรับ คำสั่งก็จะถูกส่งกลับมาอยู่ดี

ผู้บริหารควรจะรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนครูบ้างว่า สิ่งที่คุณคิดที่ส่งมา ทำได้หรือป่าว ประมาณนี้นะคะ แล้วเวลาที่มีปัญหาอะไร ถ้าครูเสนอไป ก็ต้องรับฟังความคิดเห็นเขาด้วย ทางนี้จะแบบ ออกแนวปกป้องสักหน่อย [คือ] ก็ตีมาหาเรา พอเราดั่งกลับ เขาก็ไม่รับ ก็ดั่งกลับมาเหมือนเดิม (T170620, ครู, สัมภาษณ์ 17 มิถุนายน 2563)

ในบางกรณี ผู้บริหารอาจรับฟังและเห็นด้วยกับครู แต่เมื่อส่งเรื่องขึ้นไปให้ผู้บังคับบัญชา เรื่องมันก็หยุดอยู่เท่านั้น ดังตัวอย่างที่ผู้อำนวยการวัยใกล้เกษียณอายุเล่าถึง

[นโยบาย] มีทั้งส่วนที่เห็นด้วย มันมีทั้งส่วนที่ อ่า ชัดแย้งในใจที่ทำไปแล้วเรารู้สึกว่าเด็กไม่ได้อะไร มันเป็นการสูญเสียเปล่าหรือมันเป็นฝันของนโยบายมากกว่า ตรงนี้ก็เห็นมาเยอะนะคะ แต่ว่าทั้งนี้ทั้งนั้นพอมาอยู่ในราชการมันก็มีหลายอย่างที่เรานำมาทำไม่ได้อย่างที่เรายากจะทำ บางทีความคิดเห็นเรา มันก็ไม่ถึงนะคะ เราสะท้อนอะไรขึ้นไปมันก็ไปหยุดอยู่ที่หน่วยงานระดับบังคับบัญชาชั้นต้นของเราแน่ๆ เขาไม่ต่อเพราะว่าพอขึ้นไปถึงระดับสูงคนมันก็น้อยลง การที่จะไปพูดหรือว่าไปสะท้อนอะไรที่มันอาจจะไม่ถูกใจผู้ใหญ่ข้างบน เขาก็พยายามเบรกเอาไว้มันก็จะประมาณนี้ เพราะฉะนั้นหลายอย่างที่เราคิดว่ามันเป็นนโยบายที่ดีทำได้ ประสบผลสำเร็จแต่ไม่ได้รับการสานต่อ หลายอย่างที่เหมือนไฟไหม้ฟางมีคำพูดสวยหรู แต่ว่าแนวปฏิบัติหรือสิ่งที่จะช่วยให้คุณครูขับเคลื่อนหรือจะช่วยให้คุณครูพาไปยังเป้าหมายหรือฝันที่วาดไว้มันห่างๆ มันไม่ชัดเจน (A070620, ผู้บริหาร, 7 สิงหาคม 2563)

นอกจากการบริหารงานในแนวตั้งแล้ว การทำงานในระบบราชการของประเทศไทยยังมีลักษณะรวมศูนย์ (centralization) ซึ่งทำให้การปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนหรือการจัดการโรงเรียนให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนแต่ละแห่งเป็นไปได้ยาก (วิจารณ์ พานิช, 2555) รศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี คณบดีคณะ-วิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังชี้ให้เห็นโครงสร้างการบริหารของระบบราชการที่ยึดตรงการทำงานของโรงเรียนและครูไว้ว่า

โรงเรียนถูกรัดตรึงด้วยโซ่พันธนาการอยู่มากมาย ถึงแม้จะเป็นผู้บริหารสูงสุดของโรงเรียนก็ไม่สามารถมีอิสระในการตัดสินใจและนำพาโรงเรียนไปในทิศทางที่อยากได้ แม้อยากจะเห็นห้องเรียนที่มีความสุขขนาดไหนก็ตาม แต่เมื่อถึงเวลาที่ต้องถูก สมศ. มาประเมิน ถูกเขตมาขอเอกสาร

โครงการอันปรารถนาดีจากกระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานต่างๆ ลงมาที่โรงเรียนประมาณ 30 โครงการ ทั้งถนนสีขาวก็มี ดึงสีเขียวก็มี โรงเรียนคุณธรรม โรงเรียน

พลเมืองประชาธิปไตย สิ่งเหล่านี้เป็นภาระอันหนักอึ้ง ในขณะที่ระบบงบประมาณของโรงเรียนมีจำกัดมาก การนำงบประมาณมาพัฒนาโรงเรียนก็ลำบาก (โครงการผู้นำแห่งอนาคต, 9 ธันวาคม 2563)

จากผลการสำรวจของสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) ในปี พ.ศ. 2557 ครูร้อยละ 90 กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า การให้อำนาจอิสระแก่โรงเรียนในการบริหารจัดการทางวิชาการงบประมาณ และฝ่ายบุคคลจะช่วยครูในการปรับปรุงกระบวนการสอนในห้องเรียน (OECD/UNESCO, 2016)

การประเมินไม่สอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์

อุปสรรคอีกข้อของการปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการเรียนการสอน คือ โครงสร้างของระบบการศึกษายังใช้วิธีการประเมินความรู้แบบเก่า ซึ่งถึงแม้หลักสูตรปี 51 จะเปลี่ยนเป็นหลักสูตรอิงมาตรฐาน (standard-based curriculum) และมีแนวโน้มจะปรับเปลี่ยนเป็นฐานสมรรถนะ (competency-based) แต่ครู โรงเรียน และแม้แต่กระทรวงยังยึดเอาวิธีการประเมินแบบฐานเนื้อหา (content-based) เป็นสำคัญ

แล้วไอ้ทักษะในศตวรรษที่ 21 มันไม่ถูกหยิบมาประเมินเอามาให้ความสำคัญอะไรมากมายในระดับล่าง เพราะว่ามันไม่ใช่ตัวประเมินเหมือน อ่า ทักษะ เหมือนสมรรถนะที่ต้องการให้เกิดตามหลักสูตรนะคะ ซึ่งตรงนี้พอศตวรรษที่ 21 ก็เหมือนเขียนไว้ เอาให้ถึงนะ ตรงนี้เอาให้ถึงนะ แคไปพูดบอก แต่มาตรการที่จะลงมาตรงนี้นั้นยังลอยอยู่นะคะก็เลยๆ ว่าทำไม ถามว่าทักษะในศตวรรษที่ 21 ตอนอบรมคุณครูท่องได้หมด แต่ลงไปถึงวิธีการปฏิบัติมันยังเป็นช่องโหว่ มันยังเป็นช่องว่างอยู่ (A070620, ผู้อำนวยการ, สัมภาษณ์ 7 มิถุนายน 2563)

ตัว philosophy มันเปลี่ยน ทฤษฎีเปลี่ยน หลักการเปลี่ยน แต่ว่า practice ในโรงเรียนมันไม่เปลี่ยน มันติดกับ ตัวหลักสูตรที่กำหนดไว้อย่างนี้เนาะ อันนั้นๆ ผิดแน่นอน อันที่สอง ก็คือยังเชื่อว่าสิ่งที่เขาทำมาในแบบเดิมเนี่ยเป็นสิ่งที่จะต้องอยู่แล้วด้วยนะ...คิดว่าอันนี้ยังเป็นไม่ว่าจะเป็นเหตุหรือเป็นผลเนาะ ก็คือเรื่องค่านิยมทางการศึกษา เรื่องอะไรแบบนี้ ก็ยังเป็นแบบเดิมอยู่ ธรรมเนียมที่เราต้องทำ เออ “ลูกเธอได้เกรดเท่าไร” อะไรแบบนี้ก็ยังมี (A250620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 25 มิถุนายน 2563)

เดี๋ยวนี้โรงเรียนเขาเอาไอเน็ตเป็นหลัก ว่าโรงเรียนไหนเก่งไม่เก่งก็ วัดได้จากไอเน็ตเนาะ ก็เลยคิดว่าน่าจะเป็นอีกหนึ่งอย่างที่ ที่มันต้องจัดการเรียนการสอนแบบนี้ (T170620, ครู, สัมภาษณ์ 17 มิถุนายน 2563)

ความอ่อนแอระหว่างนโยบายและระดับปฏิบัติการส่วนหนึ่งเกิดมาจากมายาคติที่มองว่า การประเมินทางการศึกษาไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ มันต้องยึดโยงอยู่กับการจัดลำดับและการแข่งขันเปรียบเทียบ ซึ่งวิธีคิดแบบนี้เป็น “ฐานคิดของทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับการแบ่งแยกและการแข่งขันโดยผู้ที่แข็งแกร่งกว่าจึงสามารถที่จะอยู่รอดได้” (อุษณีย์ ธโนศวรรย์ และศรีชัย พรประชาธรรม, 2553, น. 254)

คุณค่าอยู่ที่การแข่งขัน

การแข่งขันที่ว่านี้เกิดขึ้นในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับห้องเรียน โดยดูว่าใครได้ที่หนึ่งและใครได้ที่โหล่ระดับชั้นปีว่า ใครได้อยู่ห้องคิง ใครได้อยู่ห้องบ๊วย ระดับสายการเรียนระหว่างวิทย์กับศิลป์ ระดับโรงเรียนว่า

เป็นโรงเรียนชั้นนำหรือโรงเรียนโนเนม ระดับชาติ และสุดท้ายคือระดับนานาชาติ ซึ่งในการจัดอันดับ การสอบวัดประเมินความรู้จึงกลายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้เกิดแนวโน้มทางพฤติกรรมของนักเรียนที่ต้อง “เรียนเพื่อสอบ” “ติวนอกเวลา” และถูกตีตราความสามารถทางสติปัญญาผ่านตัวชี้วัดเพียงแบบเดียว

กระนั้น วาทกรรมการแข่งขันนี้ก็ถูกวิพากษ์ว่า มันเป็นแนวทางที่นำไปสู่การพัฒนาจริงหรือ หรือมันยิ่งสร้างความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ดังที่ครูอนุสรณ์ นิลโฉม ครูในโรงเรียนขยายโอกาส ตั้งคำถามไว้ว่า

ไอ้ที่เราสอนกันหลายสาระวิชาเพื่อที่จะให้เด็กไปสอบหรือแข่งขัน ส่งเสริมเด็ก 2-3 คน เพื่อไปแข่ง แต่ทั้งเด็กอีก 200 คน ไว้ด้านหลังนี่มันตอบโจทย์การศึกษาที่ดีไหม...เพราะเราเริ่มมองเห็นแล้วว่า การศึกษาทุกวันนี้คือการแข่งขัน แข่งขันเพื่อเอาตัวเลขไปอวดกัน ผู้บริหารได้ตัวเลขดีก็ได้เลื่อนสองชั้น หรือครูได้ย้ายไปโรงเรียนที่ใหญ่ขึ้น เอาตัวเลขเพื่อไปแข่งกันในระดับเขตว่าตัวเลขใครดีกว่า กระทั่งรวงๆ ก็จะมาบอกว่าตัวเลขเท่านั้นแสดงว่าประเทศพัฒนา แต่เมื่อย้อนกลับมาดูจริงๆ ตัวเลขเหล่านี้ไม่ได้สะท้อนว่าพัฒนา แต่กลับโกหก (โครงการผู้นำแห่งอนาคต, 9 มิถุนายน 2563)

สุดท้ายแล้ว ระบบการศึกษาไทยต้องกลับมาทบทวนเป้าหมายของการศึกษาอีกครั้งว่า การพัฒนาคนพัฒนาชาติที่กล่าวอ้างนั้นหมายถึงสิ่งใด นักเรียนได้เรียนรู้อะไรในวัฒนธรรมสอบแข่งขันเปรียบเทียบ นักเรียนได้พัฒนาความรู้และทักษะที่จะเป็นประโยชน์ต่อตัวของเขาและประเทศชาติอย่างไร หรือเป็นเพียงการสร้างชื่อเสียงให้แก่ตนเอง โรงเรียน เขต และประเทศเท่านั้น (วิจารณ์ พานิช, 2555)

เห็น “หนทาง” ในบริบทแวดล้อมที่เอื้อ

อีกฟากฝั่งหนึ่งของเรื่องเล่า คือ กลุ่มครูและผู้บริหารที่สมานทานการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลง ทำให้เป้าหมายปลายทางของการเรียน คือ การที่เยาวชนจะสามารถเอาชีวิตรอดและใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขในอนาคต ดังนั้น พวกเขาจึงเลือกที่จะหาหนทางในการบูรณาการทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เข้าในกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน

มุ่งพัฒนาทักษะผ่านการบูรณาการ

ในช่วงการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเห็นเพียงปลายทางที่ครูกลุ่มนี้สามารถปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนได้แล้ว แต่การเข้ามาของวิธีคิดและวิถีปฏิบัติใหม่เชื่อว่าจะไม่มีการต่อต้าน ครู ผู้บริหาร และนักเรียนที่เคยยึดถือวัฒนธรรมการแข่งขันและการเรียนการสอนแบบถ่ายทอดก็ต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ที่ต้องอาศัยการคิดนอกกรอบ เพราะไม่มีหลักสูตรทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในห้องตลาด

ไม่ใช่ว่าหลังจากนั้นครูเขาเห็นด้วยทั้งหมดกับกระบวนการนี้ ก็ค่อย ๆ ทอยเปลี่ยนกันไปทีละคนสองคน ค่อย ๆ ซึมซับ เพราะก็ยังมีครูที่ยังยึดติดกันในรูปแบบเดิม ที่วิชานี้ฉันยังอยากแข่งขัน ฉันยังอยากเป็นผู้นำทางด้านคณิตศาสตร์ ฉันยังอยากเป็นผู้นำทางด้านภาษาอะไรยังงี้ แต่เมื่อถึงจุดหนึ่งแล้ว โรงเรียนเริ่มเดินไปในทิศทางนี้ เราเริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลง ครูก็

เริ่มอ่อนลง แล้วก็นำรูปแบบการ บูรณาการไปใช้จนกลายเป็นรูปแบบที่ซึมซับเข้าไป (T110620, ครู, สัมภาษณ์ 11 มิถุนายน 2563)

การบูรณาการศาสตร์ต่างๆ และทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เข้าไปในกิจกรรมหนึ่งเป็นเหมือนกลยุทธ์ที่จะช่วยให้สิ่งที่เรียนรู้เชื่อมกับชีวิตจริงที่ไม่ได้เป็นสาระวิชาแยกส่วน อีกทั้งยังเป็นการใช้ทรัพยากรครูและเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

เราเอาแก่นจริงๆ ของแต่ละอันมา แต่เราไม่ได้เอาน้ำมา อย่างเช่น coding เราสอนเพื่อ...ให้เด็กรู้จักการคิดเชิงระบบ เพราะฉะนั้นเราก็จะเอามาบูรณาการกับวิธีการของเรา อย่างเช่น อนุบาลการทำแบ่งโดของโรงเรียนอย่างนี้จะอะคะ เราก็เพิ่มว่าเด็กๆ รู้จักลำดับขั้นตอน คือเขาเป็นฐานสมรรถนะเนี่ยคือไม่ได้สอนเป็นวิชา coding แต่มันคือทักษะเอา coding มาใช้กับชีวิต เอา coding มาใช้กับการเรียนการสอนที่เป็นการเรียนการสอนปกติเนี่ยอะคะ...การคิดเชิงระบบคือเป็นลักษณะการเรียนรู้แบบบูรณาการ มันจะไม่ได้แยกออกมาว่า เรียนโน่นๆ เป็นวิชาแล้วพอจะเอามาเชื่อมกันไม่รู้ว่าจะเอาไปทำอะไรแบบนี้อะคะ

คือเชื่อว่ามันเป็นความหวังดีของรัฐบาลอะคะ คือทุกคนโครงการมันรู้ว่าดีหมด แต่พอมารวมกันมันก็เยอะไปสำหรับโรงเรียน...ที่จะเลือกแล้วก็รวมกันบูรณาการโครงการต่างๆ อะไว้ด้วยกันหลายๆ อัน...ก็อะไรที่มันซ้อนทับกัน สอนอันเดียวแล้วได้ 2 อย่าง อย่างนี้ที่ก็จะใช้ร่วมกันได้เป็นบูรณาการเพื่อที่จะประหยัดเวลา ประหยัดครู (A180620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 18 มิถุนายน 2563)

เมื่อการเรียนการสอนต้องปรับเปลี่ยนไป ครูเหล่านี้จึงใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการวางแผนการเรียนรู้ออกแบบกิจกรรม และการประเมินเพื่อพัฒนา โดยใช้การเรียนรู้แบบกิจกรรมเป็นฐาน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์มากกว่าการท่องจำเนื้อหาสาระวิชา ดังจะเห็นได้จากการบอกเล่าของครูคนหนึ่งในโรงเรียนวิทยาศาสตร์แนวหน้าของประเทศไทยที่มีการปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนจากการเรียนเนื้อหาสาระที่ลึกไปเป็นการเรียนเพื่อนำไปใช้ได้จริงว่า “การสอนอีกแบบหนึ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องอัดข้อมูลให้นักเรียนเพียงอย่างเดียว อันนี้ก็เลยเป็นข้อดีที่ว่าพอเราลดเนื้อหาของการเรียนลงแล้ว...ครูก็มีเวลาในการคิดกิจกรรมให้มันเหมาะสมกับวิชาที่เรียนได้มากขึ้น” (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

ระบบสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร: กล้าเป็นกบฏทางความคิด

จากการสัมภาษณ์ ครูในกลุ่มนี้กล่าวไปในทิศทางเดียวกันว่า บริบทในการทำงานเป็นสิ่งที่สำคัญมาก พวกเขาสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการสอนได้อย่างเต็มที่ เมื่อผู้บริหารมีเป้าหมายเดียวกันและสร้างระบบสนับสนุนสำหรับครู

ระบบสนับสนุนที่สำคัญประเด็นแรก คือ การเปิดพื้นที่ให้ครูตั้งคำถามกับธรรมเนียมปฏิบัติที่ทำกันมาช้านานและสิ่งที่ได้รับการสั่งการลงมา ด้วยระบบโครงสร้างทางอำนาจแบบรวมศูนย์และความพยายามในการสร้างผลงานของรัฐมนตรีหรือรัฐบาลแต่ละชุดดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นนำไปสู่การออกและส่งเสริมนโยบายใหม่ๆ ลงมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการลดทอนเวลาที่ครูควรนำมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน และดูแลนักเรียน “ครูทุกคนเห็นปัญหา ทุกคนบ่นปัญหาเดียวกัน ซึ่งครูจำนวนหนึ่งที่อยากจะเปลี่ยน แต่ทว่าไม่รู้จะเปลี่ยนอย่างไร หรือจำนวนหนึ่งที่มองว่า ‘พูดไปก็เท่านั้นแหละ เปลี่ยนอะไรไม่ได้หรอก’” ครูทิว หนึ่งในผู้

ก่อตั้งเพจ ‘ครูขอสอน’ กล่าวระบายออกมา การตั้งคำถามเพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์หรือแก่นแท้ของนโยบายหรือธรรมเนียมปฏิบัติเหล่านั้นจะช่วยให้ครูจัดลำดับความสำคัญและลงมือทำได้ตรงเป้าหมายขึ้น

พอไปสัมผัสโรงเรียนทั่วไปที่เป็นโรงเรียนรัฐแล้วจะ รู้สึกว่ามันไม่ใช่ตัวเอง...เวลาที่มืออะไรให้ทำหรือว่ามีสิ่งไหนที่ต้องทำอะ เขาก็ก้มหน้าก้มตาทำโดยที่ไม่ได้ตั้งคำถามว่า เอ้ย “ทำไม” อะไอย่างนี้ ก็คือถามอย่างเดียวก็คือถามว่า “ต้องทำยังไง” เออ คำถามมันคนละอย่างกันอะ คือเราเป็นสาย why ไซปะ สายแบบ “ทำไมต้องทำหละ” “ทำไมเพื่ออะไร” แต่ ว่า สายถ้าเป็นโรงเรียนรัฐทั่วๆ ไปที่สัมผัสมาคือแบบถาม how อย่างเดียวอะ “ทำยังไงๆ” บอกมาเลย step หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้าแล้วเดี๋ยวจันจะทำให้อะไรอย่างนี้ เราก็รู้สึกอึดอัดเวลาที่เข้าไปอยู่ในระบบราชการแบบจริงๆ จังๆ

เราตั้งคำถามมันทุกอย่างเลยตั้งแต่คำถามแบบสุดโต่งเลยอะ “เรามีโรงเรียนไว้ทำไมกันเนี่ย” เราจะเปิดโรงเรียนไปทำไม ทั้งๆ ที่โรงเรียนก็มีเยอะแยะแล้ว อัตราการเกิดก็น้อยลงอะไอย่างนี้...แล้วก็ตั้งคำถามไปหมดเลยอย่างเช่น ชุดนักเรียนต้องใส่หรือเปล่า มันทำให้เด็กมีวินัยจริงไหม การเข้าแถวเนี่ยหรือว่าการตัดผมสั้น การมี uniform ทำให้เขาได้ฝึกระเบียบจริงหรือเปล่า หรือว่าการจำกัดประสบการณ์บางอย่างที่มันดูเหมือนจะอันตรายหรือว่ามันดูเหมือนจะเสี่ยงแล้วไม่让孩子เจอในโรงเรียนเลยเนี่ย เป็นสิ่งที่ดีหรือเปล่านะ มันเหมาะกับการทำให้เด็กเติบโตจริงหรือเปล่าหรือว่าเราควรจะทำอะอย่างจริงๆ เข้ามาใหม่ในโรงเรียนให้เขาได้เผชิญอะไอย่างนี้ มันถูกตั้งคำถามหมดเลย ทุกๆ practice ในโรงเรียนเนาะ (A250620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 25 มิถุนายน 2563)

เมื่อครูพิจารณาคำสั่งหรือนโยบายโดยเอาประโยชน์ที่จะเกิดกับเด็กนักเรียนเป็นที่ตั้ง ครูจะสามารถตัดสินใจได้เองว่า นโยบายนั้นเป็นสิ่งที่ควรกระโจนเข้าไปทำหรือไม่ แต่ทั้งนี้ ครูที่เพิ่งเข้ามาในระบบอาจยังต้องการการสนับสนุนและรับรองจากผู้บังคับบัญชาว่า ครูสามารถเลือกทุ่มเทเวลาให้กับนักเรียนของพวกเขาได้

ผมบอกได้เลยว่ามันขึ้นอยู่กับบริบทโรงเรียน ผู้บริหารมีส่วนสำคัญ อย่าลืมนะผู้บริหารเนี่ย ถ้าเกิดผู้บริหารเนี่ยเขากล้า กล้าที่จะยืน กล้าที่จะนอกกะลา กล้าที่จะเป็นกบฏ ไม่ใช่เป็นกบฏต่อนโยบายนะ แต่กล้าที่จะเป็นกบฏในวิธีการเรียนรู้ที่สำคัญกับเด็กมากกว่าที่จะทำตามคำสั่งการมา ถ้าผู้บริหารพูดว่า ครูทำเลยครีบ ผมสนับสนุน ผู้บริหารที่กล้าจะยึดกุมมารับแทนครู ครูก็กล้าที่จะทำ (T110620, ครู, สัมภาษณ์ 11 มิถุนายน 2563)

ดังนั้น ถ้าผู้บริหารกล้าสนับสนุนและออกรับแทนครูผู้น้อย กล้าคิด กล้าทำเพื่อการเรียนรู้ของเด็ก ครูก็จะได้รับความกล้าเหล่านั้นด้วยและเรียนรู้ว่า ระบบไม่ได้มีโครงสร้างที่ตายตัว ครูมีสิทธิเลือกทำในสิ่งที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเด็ก

เริ่มต้นที่ PLC

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เป็นศัพท์ใหญ่และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการอีกหนึ่งเรื่องที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาครู แต่ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น มันยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยพัฒนาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพราะ PLC เป็น “กระบวนการต่อเนื่องที่ครูและนักการศึกษาทำงานร่วมกันในวงจรของการร่วมกันตั้งคำถาม และการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อบรรลุผลการเรียนรู้ที่ดีขึ้นของ

นักเรียน” (วิจารณ์ พานิช, 2555, น. 139) ดังนั้น ครูจะไม่ทำงานอย่างโดดเดี่ยว แต่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน

มันเป็นกระบวนการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องนะ มันไม่ใช่แค่การอบรม แต่มันคือกระบวนการอย่างเราใช้ PLC ในการขับเคลื่อนพัฒนาครูให้คุณครูเนี่ยมีกลุ่มที่ๆ จะสามารถเรียนรู้ไปด้วยกันได้เพื่อพัฒนางานของตัวเองครูมีบัดดี้ที่จะช่วยคิด คือเราจะไม่ปล่อยครูไว้ข้างหลังอะคะ ก็คือจะพาครูไปด้วยกัน เพราะฉะนั้นถ้าครูเขาพัฒนา ก็จะมีเพื่อนที่จะเรียนรู้ไปด้วยกัน ก็ 1 ปีกว่าๆ ที่ทำมาก็ยังทำอยู่คะ (A180620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 18 มิถุนายน 2563)

ตอนแรกก็รู้สึกแบบ แรกๆ เลยนะคะ เอาตรงๆ ก็รู้สึกแบบ “เฮ้ย ทำไมเราต้องเอาเวลาเตรียมของเรามา นั่งคุยกัน ก็คือแรกๆ รู้สึกว่า “มันก็เสียเวลาเหมือนกันนะ” เราต้องมานั่งคุยมานั่งนู่นนี่นั่นอะไรแบบนี้ แต่พออยู่ไปนานๆ เราก็เริ่มรู้ว่า เออ มันมีประโยชน์เพราะว่าแนวทางการแก้ไขของครูหลายๆ คนเนี่ย เราสามารถเอามาปรับใช้ได้กับเด็กบางคนด้วยอะคะ... มันช่วยได้อะคะ มันทำให้เราแก้ปัญหาได้เร็วขึ้น ไม่ต้องมานั่งหาข้อมูลว่า เออ ถ้าเจออย่างนี้เราต้องทำยังไงอะคะ เพราะฉะนั้นบางอย่างเราเรียนรู้จากคนอื่นมันทำให้เราแก้ปัญหาได้เร็วขึ้นอะคะ ตอนหลังก็รู้สึกได้ว่า เออ ดีมาก (T2320620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

การสอนของที่นี่มันจะเน้น team teaching... จบคาบเนี่ย ทำคาบเราก็มา AAR (After Action Review) กัน พอ AAR ป๊บ เข้าใจว่ากระบวนการนี้มันทำให้เกิดการพัฒนาครูไปด้วยในตัวนะ มันคือ training แบบทำงานเลยอะ ทำไป train ไป ปรับไป แล้วก็จริง ๆ คิดว่าคุณครูที่นี่แทบจะทุกคนเลยแหละไม่ได้มีประสบการณ์ในการสอนที่อื่นมาก่อน คือจบปุ๊บก็มาเลย แต่ว่าสิ่งๆ มันทำให้เราทำได้ก็คือเราไม่ได้ปล่อยให้ทุกคนไปสอนเดี่ยวๆ อะอือ ใช้เป็นทีม มันจะได้ช่วยดูกัน มา reflect กัน ต้องปรับตรงไหนยังงี้บ้าง เฮ้ย แล้วครวหน้าต้องทำยังไงดี ถ้าเกิดเจอเด็กกลุ่มนี้ครวหน้าเราจะทำแบบนี้ละ อะไอย่างนี้ มันมีเพื่อนที่จะช่วยดูไป (A250620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 25 มิถุนายน 2563)

กระบวนการที่ครูได้วางแผน จัดการเรียนรู้ และประเมินการสอนและการเรียนรู้ของนักเรียนร่วมกัน ทำให้พวกเขาสามารถพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนได้ตรงตามศักยภาพและวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่าง

ลดภาระงานครู

นอกจากการพัฒนาครูและสร้างสภาพแวดล้อมที่ครูสามารถรวมกลุ่มช่วยกันพัฒนาผู้เรียนแล้วผู้บริหารยังสามารถผ่อนปรนโครงสร้างที่แข็งตัวให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นสำหรับครู โดยเฉพาะกับปัญหาที่มีมายาวนานจนกลายเป็นเรื่องปกติ คือ ภาระงานจิปาถะที่ไม่เกี่ยวข้องกับเด็ก ซึ่งผู้อำนวยการโรงเรียนเอกชนคนหนึ่งยกตัวอย่างแนวทางการบรรเทาภาระงานเอกสารของครูโดยให้ครูจัดทำเอกสารให้ถึงเกณฑ์ขั้นต่ำ อีกทั้งมีการจัดตั้งส่วนกลางขึ้นมาเพื่อแบ่งเบาภาระงานเอกสารอื่น

คือตัวเอกสารเนี่ยคะ คือมันเป็นอะไรที่มันน้อยที่สุด เอาเอกสารที่เฉพาะที่จำเป็นๆ จริงๆ อะคะ อย่างตอนนี้พวก SAR หรืออะไรอย่างเงี้ย ครูก็จะไม่ค่อยได้ทำอะ เออ ส่วนสมุดพกอย่างนี้

ตัวคะแนนเราก็จะใช้น้อย แต่เราใช้ให้ครูทำ เรียกว่า Development Report คือเห็นตัวพัฒนาการอะไรบ้างของเด็ก อันนี้เป็นตัวแทนสมุดพกที่ไม่ได้มาเป็นคะแนน สาม การเช็คเวลาเรียนของเด็กอย่างนี้จะค่ะ เราก็จะมีส่วนกลางช่วยคือเหมือนกับว่า เขาเช็คมาแล้ว ทางเอกสารส่วนกลางเขาจะทำให้ เราไม่มีคำสั่งในการทำคำสั่งครู เราใช้วิธีการอาสา แล้วก็ใช้การสื่อสารผ่านทางออนไลน์ ก็คือจะลดปริมาณตรงนี้ไปด้วย รวมถึงแผนการสอน ซึ่งที่โรงเรียนใช้แผนการสอนหน้าเดียวทั้งโรงเรียนและเป็นทั้งระบบเพื่อให้คุณครูประมวลความคิด ไม่ต้องมาใส่รายละเอียดในแผนเยอะๆ แล้วไม่ได้ใช้สอนจริงอะค่ะ (A180620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 18 มิถุนายน 2563)

นอกจากนั้น ผู้บริหารยังคำนึงถึงประโยชน์ในการใช้งานจริง จากตัวอย่าง ผู้บริหารให้ครูใช้แผนการสอนหน้าเดียวทั้งโรงเรียน ในขณะที่โรงเรียนรัฐบาลทั่วไปมีแบบฟอร์มแผนการจัดการเรียนรู้ให้ครูดาวน์โหลด ถึงแม้รูปแบบจะแตกต่างกันเล็กน้อย แต่ครอบคลุมหัวข้อสำคัญคล้ายคลึงกันและส่วนใหญ่มีความยาวประมาณ 4 - 7 หน้า แบบฟอร์มของโรงเรียนบางแห่งยังมีช่องให้กากบาทว่า แผนการจัดการเรียนรู้นี้พัฒนาความสามารถ และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ตาม 3Rs 8Cs ทักษะใดบ้าง หรือมีการบูรณาการเรื่องใดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติบ้าง เช่น บูรณาการกับศาสตร์พระราชา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อาเซียนศึกษาค่านิยม 12 ประการ การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ หลักสูตรด้านทุจริตศึกษา หรือบูรณาการข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้

บทบาทของครู: ครูผู้ร่วมเรียนรู้ ครูผู้อำนวย

การเรียนรู้ในห้องเรียนต้องปรับเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญกับการสอนเป็นการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ และมองครูจากครูผู้รอบรู้ไปเป็นครูผู้ร่วมเรียนรู้ ผู้ไม่หยุดที่จะเรียนรู้ และครูอำนวย (facilitator) ครูจำนวนหนึ่งอาจยังยึดติดกับการเป็นผู้ส่งสาร เพราะการเรียนแบบสั่งสอนเป็นสภาพแวดล้อมที่เขาสามารถควบคุมได้ แต่เมื่อความรู้วันนี้อาจจะมีข้อเท็จจริงใหม่มาหักล้างในไม่ช้า ครูก็ต้องมีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเรียนรู้ไปพร้อมกับนักเรียน เมื่อไหร่ที่ครูหยุดเรียนรู้ ครูก็จะล้าหลังทันที

ครูยุคใหม่ก็ต้องยอมรับในการเปลี่ยนแปลง ยืดหยุ่นแล้วก็ยอมรับความคิดเห็นของนักเรียนได้เช่นเดียวกันค่ะ แล้วก็ครูยุคใหม่ต้องมีการเรียนรู้ตลอดเวลา ปรับตัวเองเพื่อให้ทันกับความรู้ที่เกิดขึ้นมาใหม่ เพราะฉะนั้นความรู้ที่สมัยก่อนเราเรียนมานั้นเป็นแบบนี้ ๆ มันก็ไม่น่าจะเป็นแบบนี้แล้วค่ะ เพราะฉะนั้นรู้สึกว่ายุคใหม่เนี่ยครูก็ต้องทำการบ้านเยอะขึ้น เรียนรู้มากขึ้น หากความรู้ที่ทันสมัยมากขึ้นแล้วก็สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีให้ได้ดีขึ้น รู้เท่าทันสื่อ เพราะเราเองก็ต้องไปสอนนักเรียนว่านักเรียนจะต้อง “รู้เท่าทันสื่อ” นะสื่อแบบไหนที่ควรเชื่อเชื่อได้ เชื่อถือไม่ได้ เพราะฉะนั้นครูเองก็ต้องเป็นแบบอย่างให้นักเรียนเห็นได้เหมือนกัน (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

ผมเคยคุยกับอาจารย์คนนึง เขาบอกว่า ท่านบอกว่าจริง ๆ แล้วมันไม่ใช่ เราเข้ามาในห้องเรียนแล้วใครเป็นคนสอนใคร มันเหมือนเราเข้ามาแล้วเราเป็นนักเรียนเป็นครูซึ่งกันและกัน มันไม่ใช่เรามีเรื่องที่ไม่ใช่เรามีเรื่องที่เราไม่รู้แล้วเขาจะรู้ทุกเรื่อง แล้วก็ไม่ใช่เขารู้เรื่องที่เราไม่รู้ทุกเรื่อง การที่ได้มาถกอย่างนี้ผมมองว่ามันได้เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้มากขึ้นด้วย (S180820, นักเรียน, สัมภาษณ์ 18 สิงหาคม 2563)

ครูเองต้องไปทำการทดลองเอาไว้ก่อน เพื่อ ๆ ดูว่าผลที่จะเกิดมันจะเป็นยังไงใหม่คะ เพราะฉะนั้นเอาจริง ๆ แล้วเนี่ยครูก็ต้องมีการ “เตรียมพร้อม” เยอะมากสำหรับ ๆ ที่จะมาอภิปรายหรือจะมาพูดคุยกับนักเรียนมากขึ้นอะคะ เพราะว่าผลที่ได้มัน ๆ ไม่ได้เป็นอย่างที่เราเคย ๆ สอนโดย ๆ ตัดสินว่าอันนั้นมันต้องเป็นแบบนี้ ๆ เพราะฉะนั้นเวลาสอนเนี่ยเราจะไม่ตัดสินว่าสิ่งที่นักเรียนทำมา “ถูก” หรือ “ผิด” อะคะ แต่ก็ต้องหาคำตอบให้ได้ว่าที่มันเป็นแบบนี้เพราะอะไร แล้วที่คนอื่นไม่เป็นแบบนี้เพราะอะไร เพราะฉะนั้นครูเองก็ต้อง ๆ มีความสามารถในการที่จะอภิปรายกับนักเรียนได้เหมือนกันคะ (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

การที่ครูยอมรับว่า ครูไม่ได้รอบรู้ไปทุกเรื่อง นักเรียนกลับรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องปกติ การเรียนรู้จึงไม่ได้เป็นเรื่องของ “คำตอบที่ถูกต้อง” เพียงข้อเดียว แต่เป็นการเรียนรู้ถึงเหตุและผลของปรากฏการณ์ต่างๆ

ปรับเปลี่ยนวิธีการประเมินให้สอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์

ถึงแม้การประเมินด้วยการสอบผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาจะยังคงมีอยู่ แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการประเมินผลการเรียนรู้ เนื่องจากการสอบผลสัมฤทธิ์เป็นวิธีการประเมินผลเมื่อการจัดการเรียนรู้ได้เสร็จสิ้นแล้ว (summative evaluation) ทำให้ยากแก่การปรับแก้ อีกทั้งส่วนใหญ่การสอบยังเน้นไปที่เนื้อหาสาระวิชา ในขณะที่การประเมินระหว่างการจัดการเรียนรู้ (formative evaluation) จะช่วยให้ครูผู้สอนสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้ได้ทันช่วงที่เพื่อพัฒนาเด็ก

เราแยกการประเมินออกเป็น 2 ส่วนเนาะ คือประเมินเพื่อพัฒนากับประเมินเพื่อตัดคะแนนอะคะ ส่วนใหญ่ที่โรงเรียนเนี่ยจะให้ความสำคัญกับการประเมินเพื่อพัฒนาเด็ก พัฒนาของเขาว่าเขาพัฒนาอะไรซึ่งจริง ๆ แล้วมันอาจจะไม่ได้มาเป็นคะแนน แต่สุดท้ายแล้วเรายังไม่ได้ตัดขาดจากตัวระบบซะทีเดียว เรายังอยู่บนฐานของหลักสูตร 51 ในช่วงเปลี่ยนผ่านแล้วพอสุดท้ายแล้วมันก็จะมีการ transfer) อะคะพาร์ทหนึ่งเพื่อที่จะบอกให้เขารู้ว่าเขาเรียนแล้วเกรดอะไรแล้วเขาก็ไปสามารถศึกษาต่อได้ในระดับที่สูงขึ้น ก็คือไปเข้า ม.1 ได้ปกติ เพียงแต่ว่าเราไม่ได้ให้คุณค่ากับเกรดเพียงอย่างเดียว แต่เราให้คุณค่ากับตัวตนของเด็กกับพัฒนาการของเด็กๆ กับวิธีการที่เด็กๆ เรียนรู้มากกว่าตัวผลลัพธ์ก็คือตัวเกรดอะคะ (A180620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 18 มิถุนายน 2563)

เราจะวัดนักเรียนที่ outcome-based เรียกว่าอะไรแล้วนะ “คุณลักษณะที่พึงประสงค์” อะคะ...เช่น ความเป็นผู้นำ สมมติเนอะคะว่าเราอยากได้นักเรียนที่มีความเป็นผู้นำในกิจกรรมเหล่านี้เราก็ต้องเซต กิจกรรมเหล่านี้ขึ้นมา เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นผู้นำของนักเรียน แล้วเกณฑ์การประเมิน เราก็ประเมินให้สอดคล้องกับสิ่งที่เราวางเอาไว้อะคะ หรือเราอยากได้นักเรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์ในรายวิชานี้เราก็ต้องสั่งงานที่มันเกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ไป เราก็ดูว่านักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ไหม เราก็จะมีคะแนนให้อะไรอย่างนี้อะคะ ก็จะเรียนค่อนข้างยากมาก (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

นอกจากการประเมินระหว่างทางแล้ว ครูยังเริ่มเอาคุณลักษณะและทักษะที่พึงประสงค์เป็นตัวตั้งในการประเมิน ตามคำกล่าวที่ว่า “คุณวัดอะไร คุณก็จะได้สิ่งนั้น” ซึ่งการศึกษาที่ผ่านมาเน้นทดสอบเนื้อหาสาระวิชา

เพียงไม่กี่ด้าน ดังนั้น หากต้องการให้ครูใส่ใจและให้เวลาในการจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ทักษะเหล่านั้นก็ต้องถูกนำมาใช้ในการประเมิน

คุณค่าของการที่เด็กเป็นเจ้าของการเรียนรู้ของตนเอง

การที่ครูกลุ่มหนึ่งเลือกที่จะบูรณาการทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เข้าไปในการเรียนรู้ของเด็ก เพราะเขามองว่า ทักษะเหล่านี้จะช่วยเด็กในการเรียนรู้เพื่อปรับตัวได้ในโลกอนาคตที่ไม่แน่นอนได้ ครูจึงปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนจากการที่ครูเป็นศูนย์กลางที่พำสอนสิ่งที่ครูรู้และตัดสินใจว่าเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การเรียนรู้สู่การเรียนรู้ที่มีเด็กเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้เริ่มที่ตัวเด็ก เริ่มจากสิ่งรอบตัวที่เกี่ยวข้องกับตัวเขาและสิ่งที่เขาสนใจ

มันคือ ownership อ่ะ เด็กได้เป็นเจ้าของการเรียนรู้ของตัวเองจริงๆ แล้วเขาได้ใช้ชีวิตแบบที่มันควรจะเป็น แล้วก็ได้เผชิญสิ่งที่มันเป็นจริงในสังคมนี้ จริงๆ อะไรอย่างงี้ ซึ่งโรงเรียนไม่ควรจะเป็นพื้นที่ปลอดภัยโดยที่ปิดกั้นทุกอย่าง แต่โรงเรียนควรจะเปิดให้สิ่งที่มันจะเกิดขึ้นในสังคมเกิดขึ้นในโรงเรียนด้วย แล้วเวลาที่เขาล้มเหลว เวลาที่เค้าความผิดพลาดแล้ว มันจะได้มีคนคอยช่วยเขา ให้เขาได้ซ่อมก่อนออกสนามจริงอะไรอย่างงี้ (A250620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 25 มิถุนายน 2563)

ดั่งที่ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ประธานสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) กล่าวไว้ว่า การแข่งขันกับคนอื่นไม่ใช่สิ่งสำคัญอีกต่อไป “การศึกษาจะต้องปลูกทัศนคติที่พร้อมรับความเปลี่ยนแปลงและสร้างเครื่องมือให้ผู้เรียนออกไปแสวงหาความรู้ได้ด้วยตัวเอง เพราะความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตเท่านั้นทำให้มนุษย์อยู่รอดในวันที่เทคโนโลยีคือคู่แข่งคนสำคัญของเรา” (กฤตกร สุทธิกิตติบุตร และภัทรพร บุญนำอุดม, 1 เมษายน 2562)

บริบทเฉพาะของโรงเรียนที่บูรณาการทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

ดั่งที่กล่าวไปแล้วว่า การปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนให้บูรณาการทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 นั้นต้องอาศัยระบบสนับสนุนที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งระบบสนับสนุนนี้อาจมีความจำเพาะและยากที่จะเกิดขึ้นในบริบทของโรงเรียนรัฐบาลทั่วไป ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจึงอยากอธิบายบริบทเฉพาะของโรงเรียนเหล่านี้เพิ่มเติม ครูโรงเรียนวิทยาศาสตร์แห่งหนึ่งอธิบายถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นแรงผลักดันในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ปัจจัยหลัก ได้แก่ (1) นโยบายจากผู้บริหาร (2) ครู (3) นักเรียน และ (4) ผู้ปกครอง ดังนี้

ถ้าผู้บริหารออกนโยบายว่าเราจะต้องปรับรูปแบบการเรียนการสอนนะ เพื่อให้มันเข้ากับยุคศตวรรษที่ 21 แล้วก็มีแนวมาให้ว่าเราควรทำยังไง ให้นโยบายแล้วก็ช่วยสนับสนุนให้ความรู้แนะนำวิธีทางค่ะ อันนี้ก็เป็นส่วนของผู้บริหารนะคะ ส่วนคุณครูต้องมีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง ไม่ยึดติด ยอมรับสิ่งที่จะก้าวเข้ามาใหม่ในอนาคต แล้วก็เรียนรู้เพื่อที่จะพัฒนาต่อไป ส่วนนักเรียนค่ะ นักเรียนก็ต้องเป็นผู้เรียนที่พร้อมที่จะทำตามอย่างที่นโยบายหรือสิ่งที่คุณครูพยายามจะให้ เพราะฉะนั้นนักเรียนเองจะต้องเป็นผู้เรียนที่ไม่หยุดคิด ไม่หยุดพัฒนาพร้อมที่จะเรียนรู้ในยุคใหม่ให้ได้เหมือนกันค่ะ ส่วนผู้ปกครองก็ต้องเข้าใจและให้การ

สนับสนุนนโยบายต่าง ๆ ของโรงเรียนค่ะ เพราะฉะนั้นจริง ๆ ทุกด้านก็ต้องแบบช่วยเหลือซึ่งกันและกันอะค่ะ ถึงจะทำให้การเรียนรู้มันประสบความสำเร็จได้ค่ะ (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

นอกจากการออกนโยบายที่มีวิสัยทัศน์ชัดเจนของผู้บริหารแล้ว การสื่อสารทำความเข้าใจเหตุผลและทิศทางในการปรับเปลี่ยนกับครูทุกระดับยังเป็นกุญแจที่ทำให้ทุกคนในองค์กรเห็นตรงเดียวกัน “คือครูก็จะรู้ว่าทำไมจะต้องเปลี่ยนหลักสูตร แล้วทำไมจะต้องเปลี่ยนเป็นแบบนี้ค่ะ” (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

บริบทที่เฉพาะอีกอย่างที่ปรากฏในผลการศึกษากลุ่มโรงเรียนที่บูรณาการทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้คือ นักเรียนในแต่ละห้องมีจำนวนน้อยกว่าโรงเรียนรัฐบาลทั่วไป ยิ่งไปกว่านั้น การสอนแบบเป็นทีมครู 2 - 3 คน ทำให้ครูสามารถสังเกตเด็กที่ต้องการความช่วยเหลือและเข้าไปช่วยได้ทันที

ข้อดีของเด็กที่นี่คือ 1. จำนวนครูต่อนักเรียนเนี่ยมันไม่เยอะใช่ไหมคะ ก็คือในห้องเรียนเนี่ยเรามีนักเรียนอยู่ 24 คน แล้วปัจจุบันเนี่ยเราก็ทำการเรียนการสอนแบบ team teaching อีก เพราะฉะนั้นบางวิชาเนี่ยเราสามารถปล่อยครูเข้าไปในห้องประมาณ 2 - 3 คนได้อะค่ะ เช่น เวลาสอนปฏิบัติการอะไรอย่างนี้อะค่ะ เราก็จะมีครูเข้าไปช่วยประมาณ 2 - 3 คน เพราะฉะนั้นนักเรียนก็มีข้อสงสัยอะไรอย่างนี้ ครูก็สามารถช่วยตอบคำถาม อธิบายนักเรียนได้ทันที ก็เลยเป็นข้อดีที่ว่าเราได้นักเรียนเก่งมาอยู่แล้ว ตัวก่อนเรารู้แล้ว แล้วความพร้อมของโรงเรียนก็เยอะ มันก็เลยไม่ต่างกันว่าทำคะแนนเราถึงได้เยอะ (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

นอกจากการที่ครูสามารถทุ่มเทเวลาให้กับเด็กแล้ว สื่อการเรียนรู้ของโรงเรียนเหล่านี้ยังมีเพียงพอต่อความต้องการของจำนวนนักเรียนอีกด้วย “คอมพิวเตอร์ โน้ตบุคอะไรแบบนี้อะค่ะ ซึ่งโรงเรียนเองก็มีสนับสนุน ก็ถ้านักเรียนคนไหนไม่มีก็ให้เขามาทำเรื่องจากโรงเรียนขอยืมไปใช้ได้ ก็ ๆ มีนักเรียนมาขอใช้บริการอยู่เยอะอยู่ค่ะ” (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

นอกจากนั้น โรงเรียนสองแห่ง ได้แก่ โรงเรียนสาธิตและโรงเรียนเอกชนสามารถก้าวข้ามอุปสรรคในเชิงกรอบความคิดและค่านิยมเดิมของครูไปได้ ด้วยการจัดตั้งองค์กรใหม่ รับครูที่ส่วนใหญ่เป็นครูจบใหม่ และโรงเรียนมีกระบวนการพัฒนาครูผ่านการฝึกปฏิบัติงานไปพร้อมการทำงานจริง (on the job training)

อย่างของที่เดิมเนี่ยมันจะมีเรื่องของความคาดหวัง เรื่องของโอเนตอีกที่มันทำได้ดีอยู่มาตรฐานสูงอยู่ เพราะฉะนั้นเวลาเราจะเปลี่ยนแปลงอะไรใหม่ ๆ เนี่ยบางทีเขาจะเริ่มกังวลว่า เอ วิธีการใหม่มันจะยังคงไว้ซึ่งมาตรฐานตามที่เขาเคยมีอยู่ไหมอะไรอย่างนี้อะค่ะ เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงก็จะทำได้ค่อนข้างช้าอะค่ะ...การเปลี่ยนความเคยชินเดิมๆ เนี่ยมันค่อนข้างลำบากนิดนึง แต่พอมาอยู่อย่างระบบที่ใหม่เนี่ยมันก็เหมือนกับเริ่มต้นใหม่แล้วเราแบบเริ่มต้นจากการเป็นโรงเรียนแนวคิดใหม่ เพราะฉะนั้นครูจะมีโอกาสในการคิดอะไรที่มันออกนอกกรอบ...ไม่ติดยึดอยู่เฉพาะตัวสาระวิชา สาระสำคัญ เพราะฉะนั้นเราเริ่มให้เป็นหลักสูตรการบูรณาการ เด็กๆ ก็จะเริ่มเรียนแบบบูรณาการได้มากยิ่งขึ้น (A180620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 18 มิถุนายน 2563)

ถึงแม้บริบทที่ได้กล่าวไปจะเป็นบริบทที่พิเศษและหาได้ยากในการทำงานภายใต้โครงสร้างระบบที่ค่อนข้างตายตัวของราชการ แต่ไม่ได้แปลว่าโรงเรียนเหล่านั้นจะสร้างการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เพียงแต่ครูและผู้บริหารอาจต้องรวมพลังและสร้างชุมชนการเรียนรู้ที่แท้จริงด้วยตนเอง เพื่อให้เสียงในการทำงานดังขึ้นและเป็นที่ประจักษ์ต่อหน่วยงานบังคับบัญชา ในขณะที่เดียวกันหน่วยงานต้นสังกัดจำเป็นต้องเรียนรู้ปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงจากโรงเรียนที่มีบริบทเฉพาะเหล่านี้เพื่อจะได้นำบทเรียนเหล่านี้ไปปลดล๊อคให้ครูและโรงเรียน

สุดท้ายนี้ สิ่งที่ได้นำเสนอผ่านการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีภูเขาน้ำแข็งนั้นเป็นกลุ่มโรงเรียนและครูที่สมาทานเอาวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักของโลก กลุ่มหนึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาชาติเพื่อการแข่งขันและอีกกลุ่มหนึ่งมีเป้าหมายในการเตรียมคนให้พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง โดยทั้งสองฝั่งอาจยังไม่ได้ตั้งคำถามกับวาทกรรมพัฒนาครั้งนี้ว่า การสร้างการเรียนรู้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่สร้างภาพชวนฝันถึงความเท่าเทียมจำเป็นจริงหรือไม่ มันเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยหรือไม่ และมันส่งผลกระทบต่อตัวของผู้เรียน

ผลกระทบของมายาคติต่อสุขภาวะของนักเรียน

“การหยุดอยู่กับที่” เท่ากับก้าวถอยหลัง

การศึกษาของไทยถึงทางตันแล้ว เมื่อถึงทางตันไม่เพียงแต่ไปต่อไม่ได้ ลำพังการหยุดนิ่งอยู่กับที่แปลว่า ก้าวถอยหลัง นานาประเทศจะแซงหน้าเราขึ้นไป แล้วเยาวชนของเราก็จะอยู่ข้างหลัง...เด็กและเยาวชนในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องการทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ เพื่อจะดำรงชีวิตได้ในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งการศึกษาไทยปัจจุบันไม่ได้ให้และ ให้ไม่ได้ แล้วจะทำอย่างไร นายแพทย์ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ (วิจารณ์ พานิช, 2555, คำนิยม)

ค่านิยมที่มุ่งเน้นการแข่งขันและคุณค่าของคนถูกกำหนดด้วยเกรดเฉลี่ยทำให้เด็กกลุ่มหนึ่งต้องมุ่งมั่นในการเรียนพิเศษเพราะกลัวแข่งสู้เพื่อนไม่ได้ ดั้งที่นักเรียนคนหนึ่งเล่าว่า “เป้าหมายของเด็กทุกคนคือ แข่งกัน...นักเรียนแต่ละคนก็จะแข่งขันกันสูงมาก ก็คือ เรียนเสร็จเลิกประมาณบ่าย 3 ครึ่ง พอเลิกเสร็จก็จะไปเรียนพิเศษกันต่อเกือบทุกคนเลย...ทำให้มันรู้สึกกดดันตลอดเวลา” (S220820, นักเรียน, สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม 2563) ความกดดันนี้อาจเกิดจากการถูกตีตราว่าเป็น “ความล้มเหลว” ของระบบการศึกษาเพียงเพราะการได้เกรดต่ำหรือเลือกเรียนสายศิลป์ (WorkpointToday, 31 สิงหาคม 2563)

นอกจากการทุ่มเทเวลาไปกับการติว เด็กเหล่านี้ยังขาดโอกาสในการสัมผัสประสบการณ์การเรียนรู้ทักษะที่จะช่วยส่งเสริมให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพในโลกอนาคต ดั้งที่นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานครคนหนึ่งอธิบายถึงความรู้สึกต่อคำว่า “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” ว่ามันทำให้เขา “ขงลกว่า เฮ้ย นี่เรากำลังจะพัฒนาไปอีกยุคหนึ่งแล้วนะ แต่ว่าถ้าถามเป็นรูปธรรมขนาดไหน ก็คือไม่ค่อยเห็นต่างจากเดิมเท่าไร เห็นแค่คำพูดที่เปลี่ยนไปเฉยๆ” (S050620A, นักเรียน, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2563)

หลักสูตรมีการปรับเปลี่ยนอยู่เรื่อยๆ โดยสิ่งที่ต่างไปจากเดิมคือ เนื้อหาสาระวิชาที่เพิ่มมากขึ้น นักเรียนที่สัมภาษณ์กล่าวว่า เขา “เป็นรุ่นแรกเสมอ” (S050620B, นักเรียน, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2563)

ซึ่งหมายถึง เมื่อเขาขึ้นปีการศึกษาใหม่ เขาก็มักจะได้เรียนหลักสูตรใหม่ที่มีเนื้อหาเยอะกว่าที่รุ่นพี่เคยเรียน เรื่องเล่านี้คล้ายคลึงกับที่ครูคณิตศาสตร์คนหนึ่งเล่าว่า

ถ้าเราเทียบสมัยนี้กับสมัยก่อน สมัยก่อนนะเรียนนิดเดียวเอง แต่ทำไมเราถึงมีความรู้ตั้งแต่แม่. ปลายเอามาใช้จนถึงทุกวันนี้ได้ แต่ตอนนี้ เด็กวิชาเรียนเยอะมาก เนื้อหาก็เยอะ อะไรแปลกๆ ก็เอามาใส่ให้มัธยมหมดเลย บางทีเราก็มองแล้วก็ เรียนไปแล้วใช้ประโยชน์อะไรได้บ้างในชีวิตประจำวัน ถ้าเด็กเขาไม่ได้เรียนต่อ ก็แอบเคืองๆ หลักสูตรของประเทศไทยอยู่ค่ะ ว่าให้เด็กเรียนเยอะเกิน (T170620, ครู, สัมภาษณ์ 17 มิถุนายน 2563)

จากการสัมภาษณ์นักเรียนมัธยมปลายที่เรียนในระบบโรงเรียนที่เน้นการสอนเนื้อหาทางวิชาการ ทางออกของพวกเขาคือ พวกเขาต้องคัดกรองเองว่า ความรู้ไหนควรเลือกที่จะจำเพื่อนำไปใช้ในชีวิตจริง ข้อมูลนอกเหนือจากนั้นก็จำไว้เพื่อสอบเท่านั้น

ถึงแม้นักเรียนที่ให้สัมภาษณ์จะไม่ได้กล่าวถึงความเครียดหรือความทุกข์จากการศึกษา พวกเขาเล่าไปในลักษณะเดียวกันว่า ครอบครัวไม่ได้กำหนดกฎเกณฑ์เรื่องการเรียน แต่ใบปริญญาต้องได้

อยากเรียนอะไรอยากทำอะไร ทำเลยมีอิสระเต็มที่ แต่ต้องเอาตัวเองให้รอดจากระบบ การศึกษานี้ด้วย...เพราะว่าพ่อแม่ผม ทุกคนเลยครับไม่ใช่แค่ผมเขาจะหวังมากๆ กับตัว ใบปริญญาแล้วก็เรื่องของหน้าที่การงาน หน้าที่การงานเนี่ยอยากให้ได้งานที่มั่นคงอะไรประมาณนี้ อันนี้ครับเพราะฉะนั้น การที่เราจะไปถึงงานที่มั่นคงได้ ต้องได้ใบปริญญาก่อน ซึ่งการที่เราจะได้ใบปริญญาเราก็ต้องมีเกรดเฉลี่ยที่มันดีๆ ก่อน...เราต้องผ่านไปเป็นสเตป สเตป สเตปก่อนที่มันจะไปอยู่ในจุดที่...อาจจะไม่ได้พอใจหรอก แต่ว่ามันเป็นสิ่งที่พ่อแม่เขาคาดหวัง ในสิ่งที่เขาอยากจะได้ (S050620A, นักเรียน, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2563)

จากที่กล่าว เด็กเหล่านี้อยู่ในสภาวะกดดันภายใต้วาทกรรมความสำเร็จของสังคมไทยที่มองใบปริญญาเป็นใบเบิกทางสู่อนาคตอันสดใส

ถึงแม้พวกเขาผ่านประสบการณ์กับการเรียนที่ใช้กิจกรรมเป็นฐานมาน้อย หรือแทบจะไม่ได้รับการส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แต่พวกเขาอธิบายถึงภาพฝันของการเรียนในศตวรรษที่ 21 ที่นักเรียนเป็นเจ้าของการเรียนรู้ที่สามารถเลือกเรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจกับคนที่มีความเชี่ยวชาญอย่างแท้จริง มากกว่าการที่ต้องเรียนตาม “แพคเกจ” ที่โรงเรียนหรือกระทรวงระบุมานอกจากนั้น พวกเขาต้องการให้การศึกษายุติถึงการสร้างรายได้ ซึ่งตรงกับทักษะอาชีพที่จะช่วยเตรียมความพร้อมในการออกสู่ตลาดแรงงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การปรับตัวสู่การเป็นนักเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า นักเรียนอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในนิเวศการเรียนรู้ที่เห็นคุณค่าของทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และได้เรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกออกแบบมาให้เด็กเป็นศูนย์กลาง มีทัศนคติในแง่บวกกับการเรียนรู้แบบนี้ เนื่องจากการเรียนในโรงเรียนไม่เน้นการแข่งขันเปรียบเทียบ แต่เน้นไปที่การพัฒนาตนเองและมีโอกาสบ่อยครั้งในการทำงานร่วมกับผู้อื่น นอกจากนั้น นักเรียนยังมองว่า การเรียนรู้ที่เด็กเป็นเจ้าของการเรียนรู้ของตนเอง ช่วยเตรียมความพร้อมพวกเขาในการรับมือกับความไม่แน่นอนด้วยมุมมองการตั้งคำถามและความกระหายใคร่รู้

ผมสังเกตหลายคนทั้งคนที่จบไปแล้ว ทั้งอาจารย์ทั้งนักเรียนก็จะมี ความกระหายในการเรียนรู้ เรียกว่าไม่หยุดที่จะเรียนรู้เลยก็ได้ ผมมองว่าอันนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ มี 2 สิ่งที่ผมคิดว่า สำคัญในการปรับตัว ก็คือ ความกระหายในการเรียนรู้ กับการใช้เหตุผลในการทำความเข้าใจ ในการยอมรับสิ่งต่างๆ (S180820, นักเรียน, สัมภาษณ์ 18 สิงหาคม 2563)

กระนั้น เด็กหลายคนที่เคยมีประสบการณ์การเรียนมาในระบบที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และนักเรียนเป็นผู้รับ อยู่ฝ่ายเดียว อาจต้องปรับตัวมากกับกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังที่ผู้บริหารโรงเรียนคนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

คิดว่าถ้าเป็นเด็กที่ active โดยธรรมชาติของเขาเองหรือว่าถูกกระตุ้นมาเพื่อให้ active เนี่ย จะไม่มีปัญหาอะไรพวกนี้เนาะ กับการเรียนการสอนแบบนี้ แต่ถ้าเด็กที่อยู่ในครอบครัวอยู่ในสังคมหรือแม้แต่ถูกกระตุ้นมาให้เป็นเด็กเชื่อฟังว่านอนสอนง่ายต้องทำตาม อันเนี่ยจะใช้ชีวิตยาก อ้อ แล้วเขาจะต้องมาปรับตัวแบบมหาดาลัยโรงเรียนแบบนี้ (A250620, ผู้บริหาร, สัมภาษณ์ 25 มิถุนายน 2563)

เด็กจำนวนหนึ่งเมื่อเข้ามาแล้ว ต้องมาเริ่มเรียนรู้ทักษะการสืบค้น ทักษะการใช้และรู้เท่าทัน สื่อ และทักษะในการควบคุมดูแลตนเอง ส่วนใหญ่สังคมในโรงเรียนจะเป็นสังคมที่เกื้อกูลกัน ดังนั้น หากใครมีปัญหาเรื่องการปรับตัว เพื่อนจะเข้ามาช่วยปรับตัว (S220820, นักเรียน, สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม 2563)

ผมเข้ามาแบบรู้สึกตกใจมาก ต้องปรับตัวสูงนิดนึง เพราะอย่างแรกเลยที่นี้ไม่มีหนังสือ... สิ่งแรกที่ต้องเริ่มปรับตัวเลยคือ การหาความรู้อะ มันจะไม่เหมือนเดิมแล้ว เรื่องปรับตัวตอนเข้ามาปีแรกๆก็คือเรื่องอ่านหนังสือ (S220820, นักเรียน, สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม 2563)

คือส่วนตัวเป็นคนที่ไม่ได้สนใจคอมพิวเตอร์เท่าไรอยู่แล้ว แล้วก็เป็นที่วิชาที่ยาก สำหรับผมมากๆ แล้วที่นี้ อาจารย์เขาแบบว่า ให้ศึกษาเองอย่างเดียวเลยครับ ให้แต่การบ้าน มายากๆ เยอะๆ แล้วไม่ได้บอกวิธีการทำอะไรเลย ให้ไปทำเองให้หมดเลย แล้วเด็กก็ทำไม่ได้กัน ทำได้กัน 2-3 คนในรุ่นนี่อะครับ แล้วก็สุดท้ายแล้ว พอมาในคาบ มาหาอาจารย์ อาจารย์ ก็บอกว่า กูต้องการให้พวกเราฝึกการปรับตัวเอง แบบฝึกหาเรียนรู้ด้วยตัวเอง ผมก็รู้สึกว่ามันไม่ใช่เลย รู้สึกว่ามันดูไม่ถูกวัตถุประสงค์เท่าไร...ก็ยังไม่เข้าใจว่าต้องทำยังไงกับมัน คนที่พอ เข้าใจได้ก็มีแค่กลุ่มเล็กน้อย แล้วเนื้อหามันยิ่งเพิ่มมาเรื่อยๆ มันต้องใช้เนื้อหาความรู้เก่า ความรู้เก่าเราก็ยังไม่แน่นดีเลย มันก็กลายเป็นว่า ความรู้ใหม่เราก็ไม่มั่นใจ แล้วก็ไม่ได้ ความรู้เก่าที่เหมือนจะมี มันก็ขาดๆหายๆ มันก็เลยค่อนข้างจะหนักใจเหมือนกัน (S210820, นักเรียน, สัมภาษณ์ 21 สิงหาคม 2563)

เด็กและผู้ปกครองหลายคนที่คุ้นเคยกับการได้รับองค์ความรู้ที่แน่นมากรู้สึกเป็นกังวลกับการเรียนที่ไม่มีครูคอย กำกับ อีกทั้งบางคนยังมองว่า การเรียนแบบนี้ค่อนข้างอ่อนททางวิชาการ ซึ่งจะส่งผลให้พวกเขาไม่สามารถสู้ได้ ทัดเทียมคนอื่นในตอนสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย ดังตัวอย่างด้านล่าง

ช่วงๆ แรกเลยนะคะที่โรงเรียนเริ่มปรับการเรียนการสอนอะคะ ก็จะมีผู้ปกครองที่ ๆ พี่เล่าให้ ฟังว่าซึ่งตอนนั้นอยู่ ม.4 ก็สอนแบบเดิมใช้ไหมคะ แล้วพอลูกขึ้น ม.5 ครูเปลี่ยนวิธีการสอน ทันทีแบบนี้ก็ทำให้ผู้ปกครองบางกลุ่มอะคะ เขาเข้ามาที่โรงเรียนแล้วก็มาพูดคุยกับผู้บริหาร

ว่าตอนนี้ได้รู้สึกว่ามี ความเครียดกับการเรียนแบบนี้ 1.คือจริงๆ ผู้ปกครองกังวลในเรื่องการสอบเข้ามหาวิทยาลัยมากกว่าถ้าเปลี่ยนๆ รูปแบบการสอนแบบนี้ ลูกเขาจะสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ เขาก็เลยบอกว่าจะเป็นไปได้ไหมถ้าในห้องเรียน ๆ แบบนี้แล้วทางโรงเรียนจะจัดเสริมเป็นการพิเศษให้เด็กได้ใหม่ (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

ประเด็นนี้ผมเถียงกับพ่อบ่อยมากๆเลย ว่าทำไมไม่ให้ไปอยู่[อีกโรงเรียนหนึ่ง] โรงเรียนนี้วิชาการมันอ่อน ไปเรียนกับเพื่อนที่[อื่น]ก็สู้เขาไม่ได้...ส่วนตัวผมนะผมรู้สึกค่อนข้างกังวลเลย ว่า เออ เดี๋ยวจะไปแข่งกับเขาไม่ได้ (S220820, นักเรียน, สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม 2563)

คำบอกเล่าทั้งสองชุดนี้ยังแสดงให้เห็นถึงค่านิยมทางสังคมที่ยังครอบงำความคิดของนักเรียนและผู้ปกครองจำนวนมากอยู่ ซึ่งมันเป็นอุปสรรคที่ยากจะก้าวข้าม หากนักเรียนและผู้ปกครองไม่เปิดใจรับและเห็นประโยชน์ของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มีต่อการใช้ชีวิตจริงในสังคม

เด็กกลุ่มสุดท้ายที่พบอุปสรรคในการเรียนรู้แบบนี้ คือ เด็กกลุ่มที่มีความสามารถพิเศษทางวิชาการ แต่อาจมีทักษะในการเข้าสังคมน้อย ปัญหาในโลกอนาคตจะมีความซับซ้อนมากกว่าในปัจจุบัน ทำให้ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของคนที่มีความชำนาญที่แตกต่างหลากหลาย ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นและการทำงานข้ามวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นในกรอบแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แต่เด็กกลุ่มนี้ยังขาดทักษะทางสังคมที่จะช่วยให้พวกเขาทำงานกับผู้อื่นได้ (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

ก้าวไปด้วยกันหรือถูกทิ้งไว้ข้างหลัง

จากการสัมภาษณ์นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าทั้งจากโรงเรียนภายใต้การกำกับดูแลของสพฐ. โรงเรียนวิทยาศาสตร์ และบ้านเรียน ผู้วิจัยพบว่า คนรุ่นใหม่ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่อาจจะคาดเดาที่กำลังเกิดขึ้นและจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งทำให้พวกเขามองว่าทักษะที่สำคัญในอนาคตคือ ทักษะการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและทักษะในการปรับตัว ดังที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานครคนหนึ่งกล่าวถึงความสำคัญในการหาความรู้ด้วยตนเองในสถานการณ์โควิด-19 ว่า

ก็เหมือนในตอนนี้นะครับ ที่เป็นโควิด เราไม่มีใครที่จะมาหาความรู้ให้เรา ครูก็จะให้นักเรียนตั้งใจเรียนแบบนี้แหละ แต่ถ้าเกิดวิกฤตแบบนี้ใช้ไหมครับ ก็จะไม่มีการมาคอยสอนให้เรา อย่างนั้นเราต้องหาความรู้เอง เพราะถ้าเกิดไม่มีความรู้ก็ทำอะไรไม่ได้ (S050620B, นักเรียน, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2563)

ถึงแม้เด็กจะเล็งเห็นความสำคัญของทักษะเหล่านี้ แต่การเรียนการสอนในห้องเรียนไม่อาจนำพวกเขาไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกันได้เสมอไป

ดังที่เห็นได้จากปรากฏการณ์ทั้ง 2 ฝั่งของวาทกรรมการพัฒนา มันจะมีกลุ่มที่ได้รับและกลุ่มที่ไม่ได้รับการส่งเสริมทักษะเพื่อเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง กลุ่มนักเรียนที่เรียนรู้ได้อย่างก้าวกระโดดคงไม่พบนักเรียนในโรงเรียนแนวหน้าที่คัดเลือกเด็กหัวกะทิเข้ามาหรือโรงเรียนที่มีทรัพยากรที่เพียงพอพร้อมสำหรับความต้องการที่แตกต่างของเด็กแต่ละคน ซึ่งเด็กในโรงเรียนเหล่านี้จะถูกคัดเลือกเพื่อเป็นตัวแทนในการสอบระดับนานาชาติ เช่น การสอบ PISA และการสอบโอลิมปิกวิชาการเพื่อเชิดหน้าชูตาให้กับประเทศ ดังที่ครูโรงเรียนวิทยาศาสตร์คนหนึ่งกล่าวว่า

มีการส่งนักเรียนไปสอบอยู่เป็นประจำ ผลคะแนนออกมาก็มันก็ไม่เกิดคาคออยู่แล้ว (หัวเราะ) เพราะว่าเป็นโรงเรียนที่สอนแนวการคิดวิเคราะห์อะไรแบบนี้อะคะ ก็เคยดูข้อมูลจากที่ๆ เขา นำเสนอให้ดูอะคะ ก็พบว่า ถ้าเป็นเด็กโรงเรียน[ของเรา] คะแนน Pisa (PISA) จะอยู่ใน ระดับสูงเกินค่าเฉลี่ยอะไรอยู่แล้วอะคะ...เขาก็เลยเปรียบเทียบให้เห็นว่าความแตกต่างของ การศึกษาไทยมันยังแตกต่างกันมาก ในกลุ่มที่สูงก็สูงไปเลย ในกลุ่มที่ต่ำก็แบบต่ำไปเลยอย่าง นี้อะคะ (T230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 มิถุนายน 2563)

ในขณะที่เด็กกลุ่มหนึ่งมีประสบการณ์ในการคิดวิเคราะห์ การทำงานกลุ่ม การคิดนอกกรอบที่ไม่มีผิดหรือถูก เด็กอีกกลุ่มหนึ่งไม่เคยแม้แต่ได้ยินหรือมีประสบการณ์เรียนรู้แบบกิจกรรมเป็นฐาน (active learning)

เรามักนึกว่าคนที่ถูกทิ้งไว้ข้างหลังคือกลุ่มเด็กด้อยโอกาส เด็กชายขอบ หรือเด็กไร้สัญชาติ แต่สิ่งที่ น่าสนใจจากการสัมภาษณ์และการสืบค้นจากสื่อ เด็กกลุ่มนี้อาจเป็นเด็กที่ได้รับโอกาสมากกว่า เพราะความ พยายามในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือจากมูลนิธิหรือองค์กรอิสระทั้งไทย และต่างชาติ มุ่งเป้าไปที่เด็กกลุ่มนี้ทั้งสิ้น ดังที่ครูโรงเรียนขยายโอกาสคนหนึ่งกล่าวว่า

เมื่อก่อนผมสอนมัธยมขยายโอกาส แต่ผมไม่เรียกขยายโอกาสนะผมเรียกฉวยโอกาส... งบประมาณเนี่ย เฉลี่ยรายหัวได้น้อย แต่เราต้องขอสนับสนุน เห็นไหมเนี่ยโรงเรียนฉวยโอกาส ทุกอย่างที่ยังไม่ได้ ขอชุมชน ขอผู้ที่มีจิตศรัทธา ขอผู้ที่มีหน้อย หรือขององค์กรนั้น องค์กรนี้ หรือบางทีผมไปอยู่ field trip กับ สสส. สสย. ได้งบประมาณมา 3,000 ให้เด็กมันไปเรียนรู้ นอกสถานที่ ค่าพาหนะ ค่าอาหาร ค่าอาหารว่างองค์กรนี้บริจาคเสียกันหนาวมา เราก็เอา มาให้เด็ก อันนี้บริจาคเตาแก๊ส รับเข้าโครงการอาชีพ อันไหนที่เราฉวยได้เราฉวยหมด บริจาค หนังสือเราก็เอา อันไหนขอได้เราเอาหมด เพราะเราไม่ได้อายที่จะขอ เพราะมันเป็น ประโยชน์กับเด็ก ตั้งแต่ผู้บริหารลงมา ผู้บริหารก็หา ครูก็หา...เราไม่ได้เป็นการทำเอาหน้า แต่ เป็นการทำให้เด็ก เราฉวยโอกาสเพื่อเด็ก เพราะเด็กไม่มีโอกาส เราพยายามหาโอกาสให้เด็ก สำคัญคือการให้โอกาสเด็กเสมอ (T110620, ครู, สัมภาษณ์ 11 มิถุนายน 2563)

นอกจากการฉวยโอกาสทางด้านทรัพยากรแล้ว เด็กที่ได้รับโอกาสเหล่านี้ยังได้รับประสบการณ์การเรียนรู้แบบ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง เช่น โรงเรียนบ้านปลาตาว จังหวัดเชียงใหม่ ที่จัดการศึกษาสงเคราะห์ สำหรับเด็กชาติพันธุ์ โดยเป็นการเรียนรู้ที่เน้นการอ่านออกเขียนได้หรือ 3R ผ่านการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็น ฐาน (Problem-based learning หรือ PBL) และการเรียนรู้โดยใช้โครงการเป็นฐาน (Project-Based Learning) อีกทั้งยังเป็นหนึ่งในโรงเรียนไม่กี่แห่งที่สร้างสรรค์การเรียนรู้ผ่านพื้นที่การเรียนรู้แนวใหม่ที่เรียกว่า เมกเกอร์สเปซ (makerspace) หรือโรงเรียนขยายโอกาสอย่างโรงเรียนชุมชนบ้านผานกเค้าที่นำเอา กระบวนการเรียนรู้แบบกิจกรรมเป็นฐาน การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาและโครงการเป็นฐาน และจิตศึกษามาใช้กับ เด็ก ในขณะที่เด็กในโรงเรียนขนาดกลางหรือแม้แต่ขนาดใหญ่ในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานครอาจไม่มี โอกาสได้สัมผัสประสบการณ์เหล่านี้

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ถมหรือถ่าง ความเหลื่อมล้ำ

จากผลการศึกษาที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า มายาคติทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แม้จะมีการสมานานมาใช้สองรูปแบบซึ่งมีปัญหาและอุปสรรคที่ปรากฏแตกต่างกัน แต่จุดร่วมคือปลายทางที่รองรับการพัฒนาผ่านวิธีคิดเหล่านี้ยังคงเป็น อาชีพและอนาคต ซึ่งหมายถึงการเกี่ยวพันไปสู่เศรษฐกิจและสังคม

ทักษะอาชีพสำคัญยิ่งในศตวรรษที่ 21

รากฐานการพัฒนาการศึกษา ก็คือคนและรากฐานของคนคือการศึกษา แต่ย้อนมองกลับมาดู ในไทยเราจะพบว่าปัญหาการศึกษาเป็นปัญหาที่เราวนลูบกันมานานแล้ว บัณฑิตจบใหม่หลายแสนคนอยู่ในสถานะว่างงาน (พิภู พุ่มแก้ว, 29 พฤษภาคม 2563)

ตำแหน่งงานที่เราเห็น ในอีก 10 ปีข้างหน้า 40% จะหายไป จะมีตำแหน่งงานใหม่โผล่มา ซึ่งแปลว่าเราต้องการสเกลเซตใหม่ แปลว่าเราต้องอัปเดตทักษะและการเรียนรู้ของคนที่อยู่ในตลาดแรงงานให้เร็วที่สุด เหมือนกับคอนเทนต์ที่ทางมหาวิทยาลัยสอนต้องมีการอัปเดตให้เร็วมาก

เมื่อโลกล่วงเข้าสู่ปี 2020 งานบางอย่างกลายเป็นตำนาน และคนหลายล้านรู้สึกไม่เข้าพวก ถูกทิ้งไว้ข้างหลัง ‘การศึกษา’ จะเป็นกุญแจสำคัญในการรับมือความท้าทายเหล่านี้ เพราะเศรษฐกิจในอนาคต(และตอนนี้)ถูกขับเคลื่อนด้วยความรู้ (The Potential, 29 สิงหาคม 2561)

ชุดเรื่องเล่าที่กล่าวถึงอาชีพในอนาคตจากหนังสือพิมพ์และสื่อออนไลน์ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของอาชีพและความต้องการในการพัฒนาคนในประเทศด้วยแนวความคิดที่เรียกว่า ‘ทักษะอาชีพ’ เพื่อตอบรับการเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต้องการให้เกิดการพัฒนาทักษะแก่นักเรียนที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานในอนาคต แต่การสัมภาษณ์ครูจากหลายโรงเรียน ทั้งโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง โรงเรียนขยายโอกาส ไปจนถึงโรงเรียนทางเลือก กลับพบการเล่าถึง ‘ทักษะอาชีพ’ ที่แตกต่างกัน แต่กระนั้นกลับมีจุดร่วมที่เห็นพ้องคือความสำคัญและจำเป็นในคำดังกล่าวต่อนักเรียนของพวกเขา

มุมมองแตกต่างกันระหว่างครูและตลาดแรงงาน

ระบบการศึกษาของประเทศไทย ไม่ได้โยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจมาตั้งแต่ต้น โรงเรียนอยากสอนอะไรก็สอน แม้รัฐบาลจะประกาศนโยบายเศรษฐกิจอะไรออกมาก็ตาม การที่ CP เปิดสถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ขึ้นมาสะท้อนให้เห็นว่าสถาบันการศึกษาในปัจจุบันไม่สามารถป้อนแรงงานที่นายจ้างต้องการได้ (ศิริยุพา รุ่งเรืองสุข, 1 กุมภาพันธ์ 2561)

ในขณะที่บทสัมภาษณ์ของครูโรงเรียนขยายโอกาสแสดงความเห็นถึง ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ว่า “ปลูกข้าวได้ แค่นั้นก็สามารถเอาตัวรอดได้แล้ว” (T040620, ครู, สัมภาษณ์ 4 มิถุนายน 2563) ข้อความดังกล่าวสะท้อนว่าครูมีความเข้าใจในทักษะศตวรรษที่ 21 คือการไม่เน้นเนื้อหาวิชาการให้นักเรียน แต่เน้นความรู้ด้านอาชีพ เช่น งานช่างซ่อม นวด ทำเบอร์เกอร์ แม้ครูจะมองว่าทักษะอาชีพเป็นสิ่งสำคัญ แต่อาชีพของครูที่กล่าวถึงยังดูห่างไกลจากสิ่งที่ภาคธุรกิจหรือรัฐในระดับนโยบายกล่าวถึงดังที่แสดงไว้แล้วข้างต้น

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบความแตกต่างในการตีความของคำว่า ทักษะอาชีพ ในครูที่อยู่ต่างโรงเรียนกัน โดยในครูโรงเรียนชั้นนำของประเทศแห่งหนึ่งกล่าวถึงวิสัยทัศน์ของผู้อำนวยการโรงเรียนที่มุ่งปรับการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับศตวรรษที่ 21 ได้เล่าถึงงานในอนาคตว่า

ถ้าเป็นยุคอดีต เราสร้างคนขึ้นมาเพื่อป้อนคนให้เข้าสู่งานที่มีอยู่แล้ว หรือส่งคนให้ทำงานกับต่างชาติ เราไม่ได้คิดอะไรขึ้นมาด้วยตัวเราเอง เราจะเรียนรู้ขึ้นมาเพื่อที่จะไปทำงานแต่ไม่ได้เรียนรู้เพื่อที่จะไปสร้างงาน เพราะฉะนั้นการเรียนการสอนของเราก็จะเรียนรู้เพื่อไปทำงาน แต่ไม่ได้เรียนรู้เพื่อที่จะไปสร้างงาน เลยคิดว่าถ้าในอนาคตเรายังคงสร้างคนด้วยวิธีการแบบนี้ เราก็จะได้ผลผลิตที่เรียนออกไปเป็นแค่ผู้นำความรู้ไปใช้งานอย่างเดียว แต่ไม่สามารถสร้างคนที่จบออกไปแล้วคิดอะไรขึ้นมาได้ด้วยตัวเอง เพราะฉะนั้นถ้าเราเปลี่ยนให้นักเรียนคิด และสร้างเทคโนโลยีอะไรขึ้นมาได้มันก็จะทำให้อนาคตประเทศไทยอาจจะเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยี (A230620, ครู, สัมภาษณ์ 23 ธันวาคม 2563)

ความแตกต่างของเรื่องเล่าที่ตั้งต้นด้วยคำว่า “ทักษะอาชีพ” และ “อาชีพในอนาคต” ของครูผู้ถูกมอบหมายให้อำนวยการทักษะนี้ไปสู่เด็กในประเทศเดียวกัน แสดงให้เห็นช่องว่างของความเข้าใจที่ปราศเลือน ขาดความสม่ำเสมอในการตีความเพื่อนำไปใช้ในพื้นที่ปฏิบัติการจริงที่เรียกว่า ‘ห้องเรียน’

อาชีพที่มั่นคง’ แรงแปะทะความคุณค่าด้านอาชีพของเด็กกับพ่อแม่

ปัญหาการศึกษาไม่ได้เกิดจากระบบการศึกษาเพียงอย่างเดียว ค่านิยมในสังคมก็มีส่วน ค่านิยมในสังคมเรื่องการประกอบอาชีพ (ที่ก้าวไม่ทันยุคสมัย) ส่งผลต่อความคาดหวังของพ่อแม่ และสังคม ซึ่งส่งผลต่อการวางอนาคตของเด็กและเยาวชน

จำได้ไหมว่า ยุคหนึ่งค่านิยมในประเทศไทย พ่อแม่อยากให้ลูกเป็นเจ้าของคนขายคน รับราชการ มียศมีตำแหน่ง ต่อมาการได้เข้าทำงานบริษัทใหญ่ๆ กลายเป็นความมั่นคง มีการแข่งขันสูง เพราะมีสวัสดิการดี ได้โบนัสปลายปี แต่ยุคนี้การมีธุรกิจเป็นของตัวเองตั้งแต่อายุน้อยยังเป็นกระแสเปรี้ยงปร้างขึ้นมา โดยเฉพาะสตาร์ทอัพ อายุน้อยร้อยล้าน เกิดอาชีพใหม่ๆ เช่น บล็อกเกอร์ นักเล่นเกม และอื่นๆ ที่หลายครั้งก็ไม่เคยได้ยินมาก่อน ว่ามีอาชีพนี้อยู่จริง ถ้าไม่ใช่คนที่อยู่ในแวดวงเหล่านั้น (วิภาวี เขียรลีลา, 19 กันยายน 2562)

การสัมภาษณ์นักเรียนชั้นมัธยมโรงเรียนขนาดกลาง ในกรุงเทพฯ พบว่า ทักษะอาชีพที่มีต่ออาชีพในอนาคตของเขายังมีอิทธิพลมาจากผู้ปกครอง พ่อแม่บอกว่าควรมีอาชีพที่มั่นคง ซึ่งความมั่นคงมาจากการเรียนได้เกรดดี ได้ใบปริญญาจากมหาวิทยาลัยดัง เป็นใบเบิกทาง (S050620A, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2563) สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครูมัธยมปลาย จากโรงเรียนที่มีการปรับการเรียนการสอนโดยในทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แบบเต็มรูปแบบ ซึ่งพบว่าผู้ปกครองไม่เห็นด้วยกับการเรียนรู้ที่ไม่ลงลึกด้านวิชาการ เพราะเหตุผลที่ว่าเด็กจะมีความรู้ไม่พอที่จะไปสอบเข้ามหาวิทยาลัยในอาชีพที่ผู้ปกครองและนักเรียนที่เลือกสอบเข้าเรียนโรงเรียนดังกล่าวรับรู้ว่าเป็นอาชีพที่ศิษย์เก่าจำนวนมากของโรงเรียนนี้สอบเข้าเรียนได้ นั่นคือ คณะแพทยศาสตร์ จึงเกิดการเรียกร้องให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนแบบเก่าให้ลูกของตน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าแม้ครูจะชวนนักเรียนตั้งคำถามถึงอาชีพในอนาคตที่ตนสนใจแต่คำว่า ความมั่นคง ที่นักเรียนรับเจตมียมาจากจากผู้ปกครองยังมีอิทธิพลกับการตัดสินใจของนักเรียน

ถ้าเราทำอันที่ชอบเราก็จะมีความสุข แล้วก็ทำได้ดีเนาะ ถึงมันจะยากแค่ไหนเราก็ทำให้มันได้ แต่ส่วนมากก็แพ้ เด็กก็ต้องเรียนตามผู้ปกครองเหมือนเดิม...ส่วนมากผู้ปกครองอยากให้ไปเป็นข้าราชการ เป็นตำรวจ ไปเป็นทหาร ไปเป็นครู เป็นนักกฎหมาย อะไรประมาณนี้ ส่วนมากก็อยากให้ไปเป็นครู อยากให้ลูกเป็นครู (T170620, ครู, สัมภาษณ์ 17 มิถุนายน 2563)

จะเห็นได้ว่าการเลือกเรียนเพื่อประกอบ ‘อาชีพ’ ในสังคมไทยไม่ใช่เพียงการเรียนรู้ทักษะการเอาตัวรอด หรือ การหารายได้ แต่ยังยึดโยงถึงการให้คุณค่าและความเชื่อเรื่องความมั่นคงในอนาคตอีกด้วย ดังนั้นการทำงานของชุดเรื่องเล่า ‘ทักษะอาชีพ’ และ ‘อาชีพในอนาคต’ จากฝั่งภาคธุรกิจจะแสดงถึงความต้องการสิ่งใหม่ ๆ เพียงไร แม้กระทรวงศึกษาจะพยายามออกนโยบายเพื่อพัฒนาทักษะเหล่านี้ ด้วยหวังจะพัฒนาประเทศ แต่กับดักหนึ่ง ที่อาจจะทำให้เรื่องเล่าดังกล่าวทำงานไปไม่สำเร็จคือ การปะทะกับมายาคติที่ดำรงอยู่ก่อน ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงหรือการปรับกระบวนการศึกษาจึงมีอาจละเลยระบบนิเวศการศึกษาอื่น นอกเหนือไปจาก ครูกับนักเรียนเท่านั้น

แม้ภาพอาชีพในอนาคตที่ปรากฏจากบทสัมภาษณ์ของครูในระบบจะไม่สอดคล้องกับภาพฉายของภาคธุรกิจและพันธกิจหลักของกลุ่มผู้ก่อตั้งทักษะในศตวรรษที่ 21 แต่สำหรับครูโรงเรียนขยายโอกาสความเข้าใจที่ว่า ทักษะศตวรรษที่ 21 คือการลดคุณค่าการวัดประเมินผลด้านเนื้อหาวิชาการ และเพิ่มคุณค่าในการเรียนรู้ ภาคปฏิบัติ จะช่วยให้เด็กในโรงเรียนขยายโอกาสที่มีพื้นเพทางเนื้อหาวิชาการไม่เข้มข้นเท่าโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีการแข่งขันสอบคัดเลือกให้เรียน ซึ่งทำให้นักเรียนในโรงเรียนมีความสามารถด้านวิชาการมากกว่านักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสนั้น เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ครูและเด็กในโรงเรียนของเขาลดภาระและความเหน็ดเหนื่อยกับการแข่งขันเพื่อทำให้โรงเรียนผ่านการประเมินที่วัดผลด้านเนื้อหาวิชาการแต่เพียงอย่างเดียว

พัฒนาคนด้วยทักษะศตวรรษที่ 21 เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ

ผู้ที่สามารถปรับตัวและสร้างประโยชน์ให้องค์กรผลิตภัณฑ์และกระบวนการทำงานด้วยการใช้ทักษะด้านการสื่อสารการแก้ปัญหาและการคิดเชิงวิพากษ์เพื่อปรับเปลี่ยนการทำงานและมีผลงานตามความคาดหวังขององค์กรก็จะได้รับผลตอบแทนจากเศรษฐกิจที่ก้าวหน้า อุตสาหกรรมและบริษัทที่มีนวัตกรรมและตำแหน่งงานที่เติบโตอย่างรวดเร็ว (หนังสือ P21, น. 36)

การทำงานของวาทกรรมการพัฒนาผ่านเครื่องมือทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สร้างมายาคติให้กับสังคมที่ว่า การพัฒนาเหล่านี้จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำให้กับประเทศ ซึ่งจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่าองค์กรที่เข้ามาสนับสนุนการพัฒนาดังกล่าวหลีกเลี่ยงไม่พ้นภาคธุรกิจ เช่น

3 องค์กรภาคีเครือข่าย “กสศ.- Shrewsbury- JD Central” สร้างพื้นที่เรียนรู้ ลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำ ปลูกพลังเยาวชน ร.ร.ชนบท-เมือง สร้างสรรค์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ รายได้ไม่หักค่าใช้จ่าย ช่วยเหลือนักเรียนทุนเสมอภาค ... กสศ.สนับสนุนให้โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในเครือข่ายตลาดवादฝืน ซึ่งส่วนหนึ่งของกิจกรรมพัฒนาทักษะอาชีพ ทักษะชีวิตนักเรียนทุนเสมอภาค ที่มีความพร้อมและมีศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้า และมีนักเรียนผู้รับทุนเสมอภาคที่มีความพร้อมด้าน

ภาษาอังกฤษเข้าร่วมในโครงการ เพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ร่วมกับนักเรียนโรงเรียนนานาชาติ Shrewsbury และนำมาจำหน่ายในช่องทางของ JD Central ซึ่งพร้อมจะมอบรายได้จากการจำหน่ายทั้งหมดโดยไม่หักค่าใช้จ่าย ให้กับนักเรียนทุนเสมอภาคในโรงเรียนสังกัด สพฐ. เพื่อให้เด็กๆ นำไปต่อยอดโครงการส่งเสริมทักษะอาชีพและกิจกรรมลดความเหลื่อมล้ำต่อไป ในอนาคต (ไทยรัฐออนไลน์, 5 พฤศจิกายน 2562)

จากการสำรวจข้อมูลพบว่า การพัฒนาที่นำมาสู่การกล่าวถึงวิธีการลดความเหลื่อมล้ำด้วยการพัฒนาผ่านการศึกษา หนึ่งในผู้ที่สร้างชุดเรื่องเล่านี้คือกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา หรือ กสศ. ซึ่งมีการดำเนินงานโครงการต่างๆ อันเป็นไปเพื่อพัฒนาคน พัฒนาอาชีพอันจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย

จากการดำเนินงานทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูงรุ่นที่ 1 ปีการศึกษา 2562 ให้แก่นักศึกษา ทุนจำนวน 2,113 คน จากสถานศึกษาสายอาชีพทุกสังกัดจำนวน 36 แห่ง สามารถเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจนคือ กสศ.สร้างโอกาสให้แก่เยาวชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์และด้อยโอกาสที่ครอบครัวรายได้ต่ำสุดร้อยละ 20 แรกของประเทศ ให้มีโอกาสได้ศึกษาต่อสายอาชีพ โดยไม่ต้องหลุดจากระบบการศึกษา ซึ่งเป็นไปตามภารกิจหลักของ กสศ....นอกเหนือจากเรื่องหลักสูตรที่ดีมีคุณภาพขึ้นแล้ว เด็กๆ ที่ได้รับทุนยังมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นไม่ต้องรับจ้างทำงานพิเศษหลังเลิกเรียน ส่งผลให้นักศึกษามีผลการเรียนสูงขึ้นทุกคน และยังมีการสอนเสริมวิชาภาษาต่างประเทศ สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง ส่งผลให้นักศึกษาหลายคนสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ นั่นคือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถานศึกษาและตัวผู้เรียนผ่านกลไกการส่งเสริมและการสนับสนุนจาก กสศ. อ.คมสรณ์ กล่าว (ไทยรัฐออนไลน์, 18 พฤศจิกายน 2562)

จากเนื้อข่าวจะเห็นได้ว่า แม้มีการกล่าวถึงทักษะการพัฒนาวิชาชีพชั้นสูง ทักษะด้านการประกอบการ แต่ผลลัพธ์สุดท้ายยังใช้กรอบแนวคิดแบบระบบอุตสาหกรรม คือ ผลิตคนเพื่อให้ตรงกับงานที่มีอยู่ บ้อนแรงงานเข้าสู่ตลาดแรงงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นและตอบโจทยการเปลี่ยนแปลงไปของกิจการที่ต้องมีการปรับตัว ดังนั้นแรงงานที่ถูกผลิตออกมาจึงทำหน้าที่เป็นฟันเฟืองให้ระบบทุนนิยมที่ถูกผลกระทบเทคโนโลยีหมุนต่อไปได้ในศตวรรษที่ 21 มิใช่การลดความเหลื่อมล้ำอย่างค่าที่ปรากฏในการเล่าเรื่องดังกล่าว กลับกลายเป็นว่าเทคโนโลยีที่มาพร้อมกับคำว่า โลกาวัดันต์ ความเป็นเอกภาพ ไม่ได้ช่วยลดแต่กลับช่วยฉายภาพความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยให้เห็นเด่นชัดขึ้น

บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นปรากฏการณ์ของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่เกิดขึ้นผ่านวาทกรรมการพัฒนาในคราบของโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 การเข้ามาของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในไทย เป็นสภาวะหนึ่งของการปะทะสังสรรค์กันระหว่างวาทกรรมโลกาภิวัตน์ที่มีลักษณะสั้นไหล กับวาทกรรมความเป็นไทย เช่น วาทกรรมเศรษฐกิจพอเพียง ที่อยู่ภายใต้ร่มใหญ่ของวาทกรรมการพัฒนา จนเกิดเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ‘ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แบบไทย ไทย’ การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะเป็นการมองจากจุดยืนของรัฐ ทั้งยังมองว่าผู้นำในบทบาทการพัฒนาไม่ใช่ประชาชน ดังนั้นการผูกกรรมระหว่างการพัฒนา กับอุดมการณ์ของรัฐในการสร้างชาติ จึงเป็นเรื่องที่ยากจะหลีกเลี่ยงได้สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อคนในชาติทั้งในระดับคุณค่า ความเชื่อ แนวคิด ทศนคติ ซึ่งทำให้เกิดการผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นไทยแบบซ่อนตัวในยุคโลกาภิวัตน์เพื่อไปควบคุมจัดสรรระบบและแจกจ่ายกฎเกณฑ์ชุดหนึ่งไม่ให้เราเห็นถึงการทำงานเชิงอำนาจของมัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554) เช่น แนวคิดการพัฒนาประเทศไทย 4.0 เป็นโมเดลที่กล่าวอ้างว่า ‘เป็นโมเดลเศรษฐกิจที่จะนำพาประเทศไทยให้หลุดพ้นจากกับดัก ประเทศรายได้ปานกลาง กับดักความเหลื่อมล้ำและกับดักความไม่สมดุล พร้อมๆ กับเปลี่ยน ผ่านประเทศไทยไปสู่ ประเทศในโลก ที่หนึ่ง ที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน...ด้วยการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน ควบคู่ ไปกับการเชื่อมโยงกับ ประชาคมโลก ตามแนวคิด ‘ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง’ โดยขับเคลื่อนผ่านกลไก ‘ประชารัฐ’ ซึ่งสิ่งที่คนไทยคาดว่าจะได้รับจาก Thailand 4.0 (กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา, 2559)

ดังนั้นการมองทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นมายาคติหนึ่งสำหรับการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ ในฐานะความรู้อันมีผลต่ออำนาจอันเป็นความจริงสูงสุด จึงเป็นการมองให้เห็นถึงความไม่เป็นปกติในความปกตินี้ การหยิบยืมการพัฒนาการเรียนรู้ในโลกอนาคตชุดนี้เข้ามาเพียงเพื่อสร้างความชอบทำในการไม่ตกอยู่ในประเทศที่ถูกเรียกว่า ‘ด้อยพัฒนา’ ที่กำหนดโดยประเทศมหาอำนาจฝั่งตะวันตก สิ่งสำคัญคือการวิเคราะหถึงวาทกรรมชุดนี้ให้แตกฉานมากไปกว่าเพียงกรอบการพัฒนา เศรษฐกิจ การค้า การสื่อสาร เทคโนโลยี (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554) เช่น การทำงานของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สร้างความแปลกต่างในวิถีชีวิตของใครที่ไล่ตามโลกาภิวัตน์ไม่ทันบ้างหรือไม่ อีกทั้งการเกิดขึ้นของเรื่องเล่า ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แบบไทย ไทย ช่วยลดหรือไปช่วยเพิ่มความเหลื่อมล้ำให้มากขึ้น

หลุดพ้นจากกับดัก หรือติดกับ (ดัก) : ระบบการสนับสนุนการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน

‘การปรากฏตัวของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในการศึกษาไทย’ แม้จะมีเส้นทางที่ไม่ชัดเจนมากนัก แต่สิ่งที่ชัดเจนที่เกิดขึ้นคือความไม่ชัดเจนของระดับปฏิบัติการซึ่งเป็นผลมาจาก กรอบการเรียนรู้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 มีลักษณะเป็นสูตร 3Rs X 7Cs เพื่อให้ง่ายต่อการท่องจำ แต่การเล่าแบบสูตรสำเร็จทำให้ขาดความซับซ้อนของแก่นทักษะศตวรรษที่ 21 จนนำมาสู่การติดกรอบของคำศัพท์และการท่องจำ ทำให้ผู้นำไปใช้

ในระดับปฏิบัติการในระบบการศึกษายังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะเหล่านี้ และการนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 กลับไม่พบการกล่าวถึงระบบสนับสนุนที่สำคัญในการสร้างการเรียนรู้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ยังพบว่าวิธีการส่งต่อแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งนโยบายทำให้เกิดความพว่เลือนซ้ำซ้อนในการทำความเข้าใจทักษะดังกล่าว ตั้งแต่การออกนโยบายที่ขาดความต่อเนื่อง การสั่งการที่ขาดความชัดเจนและวิธีการส่งต่อนโยบายแบบชั้นบันได ซึ่งความไม่ชัดเจนเหล่านี้มีส่งผลต่อการตีความในระดับปฏิบัติการ ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียมกันในความเข้าใจที่จะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อพัฒนานักเรียนในระดับโรงเรียนที่ไม่ถ่วงทั่วเท่ากัน

พร้อมใหม่กับการสมานทานทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในสังคมไทย

งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่ามีการรับเอาเรื่องเล่าทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในฐานะวาทกรรมการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ในสังคมไทย สองรูปแบบ คือ หนึ่ง ‘Upskill Reskill - พัฒนาคคน พัฒนาชาติ’ การกระโจนเข้าไปสมานทานเพื่อสร้างการพัฒนาด้วยเชื่อในการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ สอง คือ ‘โลกเปลี่ยนเราต้องปรับ’ การยอมศิโรราบต่อการพัฒนาในกรอบโลกาภิวัตน์ และมองเห็นทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นเสาหลักที่จะช่วยให้เกิดการ พัฒนาเพื่อเอาตัวรอดในโลกที่เกินจะคาดเดาได้ การรับเอาวาทกรรมการพัฒนาทั้งสองรูปแบบนี้ทำให้เกิดปรากฏการณ์ในระบบการศึกษาไทยที่นาสนใจหลายประการ ในพาดังของการกระโจนเข้าไปสมานทานการพัฒนาเพื่อไม่ตกเป็นประเทศที่ล้าหลัง จึงเห็นปรากฏการณ์การทำงานของวาทกรรมนี้ในระดับรัฐ ความพยายามที่จะปฏิรูปการศึกษา พัฒนาคครู พัฒนาคนวิศการการเรียนรู้ อุปกรณ์การเข้าถึงเทคโนโลยี แต่ในภาคปฏิบัติกลับเต็มไปด้วยปัญหา เงื่อนไข และตัวแปรมากมาย นำมาซึ่งการตีความ ผสมผสานแนวคิด จนไปถึงการสร้าง ความหมายใหม่อันยึดโยงกับคุณค่าความเชื่อพื้นฐาน และประสบการณ์ร่วมของแต่ละคน ส่วนอีกพาดังหนึ่งซึ่งมีความพยายามที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะเอาตัวรอดอย่างสุดกำลังตามกระแสโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง และดูเหมือนว่าจะเป็นการพัฒนาที่เป็นไปได้ดี แต่ภายใต้การเอาตัวรอดนั้นกลับไม่ได้ตั้งคำถามเลยว่า การพัฒนานี้ท้ายที่สุดแล้วจะพาพวกเขาไปตกหลุมพรางของวาทกรรมพัฒนากระแสหลักของโลกหรือไม่ ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ของการสมานทานทั้งสองแบบกลับมาสู่จุดร่วมเดียวกันคือการผลิตชุดเรื่องเล่าขนาดใหญ่นี้ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐกิจในคราบ ‘เศรษฐกิจแห่งความหวังดี’ ที่มุ่งหวังกำลังคน กำลังแรงงานที่ได้รับการพัฒนาทักษะแห่งอนาคตนี้ในรูปแบบที่แนบเนียน ซึ่งเป็นการพัฒนาในทิศทางที่สอดคล้องกับนโยบายจากภาครัฐเช่นกัน ความพิการซ้ำซ้อนของวิธีการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำจึงเกิดขึ้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการทำงานของวาทกรรมพัฒนาผ่านเรื่องมือทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 สร้างมายาคติให้กับสังคมที่ว่า การพัฒนาเหล่านี้จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำให้กับประเทศ ยังมีจุดบอดมากมายหลายจุด และจุดบอดเหล่านี้เองจะนำไปสู่การถ่างมากกว่าการถ่อมความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย

การพัฒนาที่ว่าด้วย ‘การทิ้งคนไว้ข้างหลัง’

งานวิจัยพบว่าการพัฒนาเหล่านี้กำลังทิ้งคนกลุ่มใหญ่ไว้ข้างหลังอย่างไม่ทันนึกคิดเพราะมีมายาคติที่ว่า การพัฒนาดังกล่าวจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในอดีตที่ผ่านมา อีกทั้งงานวิจัยยังพบว่า มายาคติหนึ่งคือ เรามักนึกกว่าคนที่ถูกทิ้งไว้ข้างหลังคือกลุ่มเด็กด้อยโอกาส เด็กชายขอบ หรือเด็กไร้สัญชาติ แต่

สิ่งที่ค้นพบจากการวิจัยคือ เด็กกลุ่มนี้อาจเป็นเด็กที่ได้รับโอกาสมากกว่า เพราะความพยายามในการพัฒนาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในรูปของนโยบายแห่งความน่าสงสาร (Policy of Pity) (Naylor, 2011) ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือจากมูลนิธิหรือองค์กรอิสระทั้งไทยและต่างชาติมุ่งเป้าไปที่เด็กกลุ่มนี้ทั้งสิ้น แต่กลุ่มเด็กที่ไม่ได้รับการพัฒนาทักษะดังกล่าวกลับเป็นกลุ่มเด็กที่อยู่ในโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ในเมืองและเขตพื้นที่ห่างไกล แม้เด็กที่ได้รับการพัฒนาจำนวนหนึ่งจะเป็นเด็กชายขอบ แต่เด็กที่ได้รับการพัฒนาอีกจำนวนมากกลับปรากฏตัวอยู่ในโรงเรียนเอกชนหรือโรงเรียนที่มีระบบสนับสนุนที่เพียบพร้อม ซึ่งต้องอาศัยทุนตั้งต้นในชีวิตช่วยหนุนเสริมให้พวกเขาเข้าเรียนในโรงเรียนเหล่านี้ได้ อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัยยังพบว่ายังมีกลุ่มเด็กในโรงเรียนขยายโอกาสอีกหลายโรงเรียนที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาทักษะเหล่านี้อย่างถึงแก่นแท้เช่นกัน ปรากฏการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การมองและการบูรณาการเกี่ยวกับการพัฒนาคนในระบบการศึกษาไทยยังไม่รอบด้านและทั่วถึง

การวิงวอนหน้าของโลกาภิวัตน์ การสร้างการเรียนรู้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่สร้างภาพชวนฝันถึงความ เป็นหนึ่งเดียวกันของโลก ความเท่าเทียมกัน ดูจะยังห่างไกล จากตัวเลขความเหลื่อมล้ำของประเทศที่มุ่งตรงสู่ว่าทกรรมกระแสหลักนี้มีแต่จะเพิ่มขึ้นอย่างน่าใจหาย ความปกติและความสุขที่เด็กได้พัฒนา ครูได้พัฒนาชาติได้พัฒนา ด้วยการสมานทานทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และความพยายามรับเข้ามาจนเกิดปัญหาอันดูเหมือนปกติวิสัยนี้ ส่งผลต่อสุขภาวะของผู้ที่เกี่ยวข้องมหาศาล ดังนั้นการตีแผ่ชี้ชวนให้เห็นหลุมพรางต่างๆ เหล่านี้เพียงเพื่อจะช่วยเหลือความสับสนวุ่นวายและดึงเส้นผมให้ทุกคนเห็นถึงภูเขาก้อนต่างๆ อันจะนำไปสู่การถกเถียง ตลอดจนสะท้อนย้อนมองเส้นทางที่ผ่านมาและเส้นทางที่จะกล่าวต่อไป ซึ่งอาจจะช่วยลดทอนความรุนแรงในการกดทับและผลักไสกลุ่มคนในประเทศโดยไม่รู้ตัว

อาชีพในฝัน ในโลกคู่ขนาน

ในบริบทโรงเรียนที่แตกต่าง ต้นทุนทางสังคมที่แตกต่าง ทำให้เกิดความแตกต่างของการพัฒนาครั้งนี้ ในขณะที่รัฐวิงตามโลกในฐานะรัฐ เพื่อสร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ หากแต่การกระทำดังกล่าวกลับกล่าวอ้างถึงการลดทอนความเหลื่อมล้ำจากการพัฒนาครั้งนี้ แต่จากผลการศึกษาพบว่า ปรากฏการณ์ของชุดเรื่องเล่าทั้ง 2 ที่ปรากฏอยู่นี้กำลังปลูกสร้างโลกคู่ขนานที่ไร้วันบรรจบกันอย่างน่าฉงน

จากการวิจัยพบสิ่งที่น่าสนใจคือ เมื่อเราถามถึง อาชีพ โลกอนาคต เสียงที่ปรากฏกับแตกต่างกันราวโลกคู่ขนาน นี่อาจเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า เมื่อเรานำเข้าวิถีคิดหรือรูปแบบการพัฒนานี้เข้ามาโดยไม่ได้สำรวจตรวจสอบเหลี่ยมหน้าแลหลังให้ถี่ถ้วน คำเชิญชวนที่บอกว่าการพัฒนาจะพาเราไปสู่ประเทศโลกที่หนึ่งและมาช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้นั้น อาจกลับกลายเป็นดาบสองคม คำถามต่อไปคือ เด็กที่ถูกผลิตออกมาจากระบบที่ไร้ความพร้อมนี้ กับเด็กที่ได้รับการพัฒนาตามแบบฉบับทักษะที่ตราเอาไว้และพร้อมที่จะรุดหน้าไปอย่างก้าวกระโดด จะสร้างความเหลื่อมล้ำทับซ้อนมากกว่าสร้างการเท่าเทียมเทียบทันหรือไม่ ที่สำคัญคือเราอย่าลืมนว่าการพัฒนาเหล่านี้กำลังพาเรากระโจนเข้าไปในโลกทุนนิยม เราเชื่อใ้ไหมว่าสิ่งเหล่านี้เป็นจริง? เราจะสมานทานกับมันใช่ไหม ?

การผจญในโลกคู่ขนานที่ยิ่งแยกห่างจากกัน หลักฐานที่ตอกย้ำสัญญาณความเหลื่อมล้ำอีกอย่างคือ คุณสมบัติหรือสมรรถนะที่บริษัทชั้นนำประกาศเพื่อรับสมัครพนักงานช่างสอดรับกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แต่ในโลกของเด็กและครูที่ไม่เข้าใจแม้ความหมายของทักษะนี้เช่นตัวอย่างเสียครูโรงเรียนขยายโอกาสท่านหนึ่ง

พูดกับเราว่า “ปลูกข้าวได้ แค่นั้นก็สามารถเอาตัวรอดได้แล้ว” อีกทั้งหลายโรงเรียนและนักเรียนหลายคนยังคงมีแนวคิดการเรียนการสอนหรืออาชีพแบบยุคอุตสาหกรรม ในขณะที่กลุ่มคนหนึ่งเข้าใจและสามารถนำทักษะดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ได้ ดังที่กรีนลอร์ (2015) กล่าวว่า “คนที่มีกำลังในการเข้าถึงเทคโนโลยีก่อนก็มีอำนาจในการรวมตัวกันเพื่อที่จะสั่งสมความรู้ด้านเทคโนโลยีได้มากกว่าผู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงความรู้เฉพาะทางที่มีอยู่ในเทคโนโลยีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้”

นี่ยังไม่รวมถึงการที่ กสศ. ที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำด้วยการใช้ทักษะนี้ในการพัฒนาวิชาชีพขั้นสูง ทักษะด้านการประกอบการ แต่ผลลัพธ์สุดท้ายยังใช้กรอบแนวคิดแบบระบบอุตสาหกรรม คือ ผลิตคนเพื่อให้ตรงกับงานที่มีอยู่ ป้อนแรงงานเข้าสู่ตลาดแรงงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นและตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงไปของกิจการที่ต้องมีการปรับตัว ดังนั้นแรงงานที่ถูกผลิตออกมาจึงทำหน้าที่เป็นฟันเฟืองให้ระบบทุนนิยมที่ถูกกระหนาบเทคโนโลยีหมุนไปได้ในศตวรรษที่ 21 มิใช่การลดความเหลื่อมล้ำอย่างค่าที่ปรากฏในการเล่าเรื่องดังกล่าว กลับกลายเป็นว่าเทคโนโลยีที่มาพร้อมกับคำว่า โลกาภิวัตน์ ความเป็นเอกภาพ ไม่ได้ช่วยลดแต่กลับช่วยฉายภาพความเหลื่อมล้ำ ในสังคมไทยให้ชัดมากขึ้น

โลกเปลี่ยนเราต้องปรับไหม

นอกจากการตั้งหลักอย่างถึถ้วก่อนจะสมานทานทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อแก้ไขปัญหาก็จะนำไปสู่การสร้างความเหลื่อมล้ำมากขึ้นแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่ควรตระหนักถึงคือการมองให้เห็นว่า ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นเครื่องมือหนึ่งของวาทกรรมการพัฒนาโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 เป็นวาทกรรมที่กลมกลืนกับโลกและมนุษย์ได้อย่างแนบเนียน ดังนั้นการมองสิ่งดังกล่าวผ่านแว่นการวิเคราะห์วาทกรรม จะนำไปสู่การตั้งคำถามถึงความเหมาะสมและการมองเห็นซึ่งอำนาจที่ซ่อนเร้นอยู่ คำถามที่ชวนคิดคือ เราจำเป็นจริงหรือไม่ในการสมานทานการพัฒนาเพื่อให้ทันโลก บริบทและความต้องการของเราเหมาะสมหรือพร้อมกับการกระโจนเข้าไปรับวาทกรรมดังกล่าวหรือไม่ ดังที่ กรีนลอร์ (2015) กล่าวว่า “มีความยากลำบากมากที่ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จะเหมาะสมกับทุกบริบท และมีความเสี่ยงที่จะนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม เพราะมันจะไปส่งเสริมความสามารถให้กับสังคมชั้นสูง”

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในแต่ละปีหรือแต่ละยุคของรัฐมนตรีมีนโยบายและโครงการใหม่เกิดขึ้นจำนวนมาก บางเรื่องทับซ้อน บางเรื่องย้อนแย้งกับนโยบายเก่า แต่ไม่มีการนำโครงการเก่ามาทบทวนและประมวลผลภาพรวม กรอบแนวคิด ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของการหยิบยืมแนวคิดจากต่างประเทศเข้ามาใช้ในระบบ การศึกษาไทย เนื่องจากรัฐบาลสมานความจำเป็นเร่งด่วนในการใช้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาคนในชาติให้พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง หากกระทรวงศึกษาธิการพิจารณาแล้วว่า เด็กและ เยาวชนจำเป็นต้องมีทักษะเหล่านี้เพื่อตอบโจทย์ตลาดแรงงานที่จะเปลี่ยนไปและเพื่อการใช้ชีวิตที่ดีในอนาคต และตัดสินใจผนวกแนวคิดนี้เข้าสู่แผนการศึกษาแห่งชาติและนโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน สิ่งที่กระทรวงฯ ควรต้องคำนึงถึงมีดังนี้

1. การส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาระบบสนับสนุนไปพร้อมกัน การหยิบยกรอบแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของ P21 มาใส่ในแผนการศึกษาแห่งชาติมีการ มุ่งเน้นไปที่ตัวทักษะ 3Rs 8Cs แต่ละเลยระบบสนับสนุนทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ มาตรฐานและการประเมิน หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาวิชาชีพ และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้
2. การส่งต่อนโยบายควรหลีกเลี่ยงการถ่ายทอดผ่านหลายระดับ เนื่องจากการถ่ายทอดในแต่ละครั้งอาจ ทำให้แก่นของเรื่องราวบิดเบี้ยวไป สถานการณ์โควิด-19 ทำให้หน่วยงานต่างๆ ตื่นตัวในการใช้ เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารมากขึ้น การสื่อสารออนไลน์อาจเป็นช่องทางหนึ่งที่ช่วยให้ครูได้รับการ ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารโดยตรงจากต้นสังกัดหรือผู้เชี่ยวชาญแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21
3. นโยบายต้องการการสื่อสารที่ดี ที่สามารถทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกกลุ่ม ตั้งแต่ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ปกครอง และนักเรียน เข้าใจเหตุผลที่ต้องรับเอาแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เข้าสู่ระบบ การศึกษาไทยและตระหนักถึงคุณค่าของการนำไปใช้ไปในทิศทางเดียวกัน
4. กระทรวงศึกษาธิการควรกระจายอำนาจการบริหารและให้อิสระโรงเรียนในการปลดล๊อคภาระงานที่ ไม่จำเป็นให้กับครู ผลการศึกษาเอกสารพบว่า กระทรวงศึกษาธิการเล็งเห็นความสำคัญของการ กระจายอำนาจการบริหารงานและการจัดการศึกษาให้สถานศึกษา ดังที่ได้แสดงเจตจำนงในเป้าหมาย ของนโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) แต่จากการสัมภาษณ์ครูและ ผู้บริหารสถานศึกษา กลับพบว่า ในทางปฏิบัติ การทำงานของกระทรวงศึกษาธิการยังมีลักษณะของ การรวมศูนย์อำนาจและมีโครงสร้างการบริหารงานในแนวดิ่ง ยังเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมอำนาจที่ ทำให้เกิดมายาคติโครงสร้างการทำงานของระบบราชการที่ตายตัว ทำให้ครูและผู้บริหารมองไม่เห็น หนทางในการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการและบริหารทรัพยากรในโรงเรียนให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่
5. กระทรวงศึกษาธิการควรพิจารณาประเมินการเรียนรู้ของนักเรียนให้สอดคล้องกับคุณลักษณะ และทักษะที่พึงประสงค์ ขณะนี้การวัดประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนยังเน้นไปที่การสอบ O-NET และคะแนน O-NET ยังถูกใช้เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จทางวิชาการของโรงเรียน ทำให้ครูทุ่มเทเวลาไป กับการติวสอบ O-NET

6. รัฐบาลควรต้องปลุกฝังค่านิยมที่มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาตนเอง การทำงานร่วมกัน และการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านเรื่องเล่าชุดใหม่เพื่อหักล้างค่านิยมที่มีมาช้านานของสังคมไทยที่ให้คุณค่ากับการแข่งขันเปรียบเทียบ
7. สุดท้ายนี้ กระทรวงฯ ควรคำนึงถึงสุขภาพของผู้เรียนและครูผู้ทำงานใกล้ชิดกับนักเรียนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อการบูรณาการทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ที่ครูและนักเรียนอาจยังไม่คุ้นชินและต้องอาศัยการปรับตัว หนึ่งในทางออกของปัญหานี้คือ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่แท้จริง ไม่ใช่เพียงการประชุมทั่วไปรายสัปดาห์ แต่มันเป็นกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อเป้าหมายในการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

- Ananiadou, K., & Claro, M. (2009). *21st Century skills and competences for new millennium learners in OECD countries* (OECD Education Working Papers, No. 41). Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/218525261154>
- Barthes, R. (1972). *Mythologies* (A. Lavers, Trans.). Noonday Press.
- Bellanca, J., & Brandt, R. (Eds.). (2010). *21st century skills : Rethinking how students learn*. Solution Tree Press.
- Berkowitz, D., & Nossek, H. (2001). Myths and news narratives: Towards a comparative perspective of news. *Ecquid Novi: African Journalism Studies*, 22(1), 41-56. <https://doi.org/10.1080/02560054.2001.9665880>
- Buasuan, P. (2018). Rethinking Thai higher education for Thailand 4.0. *Asian Education and Development Studies*, 7(2), 157-173. <https://doi.org/10.1108/AEDS-07-2017-0072>
- Burdett, N., & O'Donnell, S. (2016). Lost in translation? The challenges of educational policy borrowing. *Educational Research*, 58(2), 113-120. <https://doi.org/10.1080/00131881.2016.1168678>
- Chalkiadaki, A. (2018). A systematic literature review of 21st century skills and competencies in primary education. *International Journal of Instruction*, 11(3), 1-16. <https://doi.org/10.12973/iji.2018.1131a>
- Cornwall, A. (2007). Buzzwords and fuzzwords: deconstructing development discourse. *Development in Practice*, (17)4-5, 471-484. DOI:10.1080/09614520701469302
- Denise, F., & Schifter, L. (2018, September 7). The real reason behind the proposed Labor-Education Departments merger. *The Century Foundation*. Retrieved from <https://tcf.org/content/commentary/real-reason-behind-proposed-labor-education-departments-merger/?session=1&session=1>
- Donnaya Suwetwethin. (14 กุมภาพันธ์ 2561). The Potential องค์ความรู้ใหม่ที่ต้องตามอ่าน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. สืบค้นจาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/40838-The%20Potential%20องค์ความรู้ใหม่ที่ต้องตามอ่าน.html>
- Escobar, A. (1992). Imagining a Post-Development Era? *Critical Thought, Development and Social Movements*. *Social Text*, 31, pp. 20-56.

- Fry, G. W., & Bi, H. (2013). The evolution of educational reform in Thailand: The Thai educational paradox. *Journal of Educational Administration*, 51(3), 290-319. <https://doi-org.ezproxy.tulibs.net/10.1108/09578231311311483>
- Greenlaw, J. (2015). Deconstructing the metanarrative of the 21st century skills movement. *Educational Philosophy and Theory*, 47(9), 894-903. DOI: 10.1080/00131857.2015.1035156
- Jackson, P. A. (2010). The ambiguities of semicolonial power in Thailand. In R. V. Harrison and P. A. Jackson (Eds.), *The ambiguous allure of the West: Traces of the colonial in Thailand* (pp. 37-56). Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Lemke, C. (2002). EnGauge 21st century skills: Digital literacies for a digital age. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED463753.pdf>
- Liu, S., & Feng, D. (2015) How culture matters in educational borrowing? Chinese teachers' dilemmas in a global era. *Cogent Education*, 2(1), 1-15. DOI: 10.1080/2331186X.2015.1046410
- Lombardo, C., & Arnold, A. (2018, June 21). White House proposes merging Education and Labor Departments. *NPR*. Retrieved from <https://www.npr.org/sections/ed/2018/06/21/622189097/white-house-proposes-merging-education-and-labor-departments>
- Naylor, T. (2011). Deconstructing Development: The Use of Power and Pity in the International Development Discourse. *International Studies Quarterly*, 55, 177-197.
- NCREL., & the Metiri Group. (2003). EnGauge 21st century skills for 21st century learners. Retrieved from https://www.cwasd.k12.wi.us/highschl/newsfile1062_1.pdf
- Neelen, M., & Kirschner, P. (2016, November 1). 21st century skills don't exist. So why do we need them? [Blog post]. Retrieved from <https://3starlearningexperiences.wordpress.com/2016/11/01/21st-century-skills-dont-exist-so-why-do-we-need-them/>
- OECD/UNESCO. (2016). *Education in Thailand: An OECD-UNESCO Perspective*. Reviews of National Policies for Education, OECD Publishing, Paris. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/9789264259119-en>
- Olele, C. N., & Arokoyu, A. A. (2019). Changing literacies, transformative pedagogies: Implications for knowledge generation, transmission through soft skills development. *Academic Research International*, 10(3), 65-72.

- P21. (2020). P21 Network. Retrieved from <https://www.battelleforkids.org/networks/p21>
- Phatphicha Lerksirinukul. (2019, Aug 19). แผนงานที่ ‘เน็ตฟลิกซ์’ จะพัฒนาทักษะดิจิทัลเชิงสร้างสรรค์ในอาเซียน. *Salika*. สืบค้นจาก <https://www.salika.co/2019/08/19/netflix-and-asean-digital-skills-vision-2020/>
- Phillips, D. (2004). Toward a theory of policy attraction in education. In G. Steiner-Khamsi (Ed.), *The global politics of educational borrowing and lending* (pp. 54-67). New York, NY: Teachers College Press.
- Praornpit Katchwattana. (2019, September 3). ‘ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21’ อะไร ? ที่เยาวชนอาเซียน อยากเรียนรู้มากที่สุด ฟังคำตอบพร้อมต่อยอดสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต. *Salika*. สืบค้นจาก <https://www.salika.co/2019/09/03/youth-of-21st-century-future-skill/>
- Readery. (12 กรกฎาคม 2562). เทคโนโลยี การเมือง ความหวัง ความจริง และความยืดหยุ่นจากหนังสือ 21 บทเรียนสำหรับศตวรรษที่ 21 [พอดคาสต์]. *The Standard*. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/podcast/readery37/>
- Salas-Pilco, S. Z. (2013). Evolution of the framework for 21st century competencies. *Knowledge Management & E-Learning: An International Journal*, 5(1), 10-24.
- Senge, P., Smith, B., Kruschwitz, N., Laur, J., & Schley, S. (2008). *The necessary revolution*. DoubleDay.
- Steiner-Khamsi, G. (2004). Globalization in education: Real or imagined? In G. Steiner-Khamsi (Ed.), *The global politics of educational borrowing and lending* (pp. 1-6). New York, NY: Teachers College Press.
- The Potential. (22 ตุลาคม 2561). 4CS ที่ทักษะต้องมีเพื่ออนาคต – สร้างสรรค์ แก้ปัญหา สื่อสาร ร่วมงานกับคนอื่นได้. *The Potential*. สืบค้นจาก <https://thepotential.org/knowledge/4cs-infographic/>
- The Potential. (29 สิงหาคม 2561). 10 ทักษะมนุษย์ต้องมี และ AI ก็ทำไม่ได้ในปี 2020. *The Potential*. สืบค้นจาก <https://thepotential.org/knowledge/ten-skills-in-2020/>
- The Standard Team. (12 กรกฎาคม 2562). Creative + Technology วิสัยทัศน์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ینگนอนใจเมื่อไร คุณเสร็จแน่ [Advertorial]. *The Standard*. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/bangkok-university-creative-technology/>
- The Standard Team. (22 พฤศจิกายน 2562). คุณหญิงกัลยา ย้ำ ‘Upskill Reskill’ คือกุญแจสำคัญของคนทำงานในอนาคต เน้นขับเคลื่อน 47 อาชีพะเกษตรสร้างงานด้วยนวัตกรรม. *The Standard*. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/kalaya-sophonpanich-upskill-reskill/>

- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st Century skills: Learning for life in our times*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- WEF. (2018, November 19). World Economic Forum initiative pledges to equip 20 million ASEAN workers with digital skills by 2020 [News Release]. Retrieved from <https://www.weforum.org/press/2018/11/world-economic-forum-initiative-pledges-to-equip-20-million-asean-workers-with-digital-skills-by-2020/>
- WorkpointToday. (31 สิงหาคม 2563). เมนู สุขพิขฌมาย "ระบบการศึกษาไทยกตท้บศักยภาพของนักเรียน". สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/workpointTODAY/videos/713807556016370/>
- กระทรวงศีกษาธิการ. (ม.ป.). ประวัติความเป็นมาของการศีกษาไทย. สืบค้นจาก <http://www.moe.go.th/moe/upload/blog/htmlfile/107-9400.html>
- กฤตธกร สุทธิกิตติบุตร และภัทรพร บุญนำอุดม. (1 เมษายน 2562). การเรียนรู้ตลอดชีวิตคือคำตอบ ในวันที่เทคโนโลยีคือคู่แข่งของมนุษย์. *a day bulletin*. สืบค้นจาก <https://adaybulletin.com/talk-conversation-somkiat-tangkitvanich/29398>
- กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศีกษา. (2559). พิมพ์เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน. สืบค้นจาก <https://www.nstda.or.th/th/nstda-doc-archives/thailand-40/11625-blueprint-thailand-4>
- ข่าวสดออนไลน์. (15 ธันวาคม 2560). เติบโตตามรอยพ่อแนวทางการอภิบาลของสมเด็จพระเจ้าในศตวรรษที่ 20 ที่ตอบโจทยโลกศตวรรษที่ 21. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/pr-news/news_667490
- ข่าวสดออนไลน์. (17 มิถุนายน 2560). ค่ายธรรม(ะ)ทันที เตรียมนักเรียนสู่ศตวรรษที่ 21 พร้อมความรู้คู่คุณธรรมร่วมสร้างสังคมแห่งการให้. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/pr-news/news_400748
- คณพศ สิทธิเลิศ. (2558). โครงสร้างหลางของสังคมไทยในบริบทคุณลักษณะของคนอาเซียน. *วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล*, 1(1), 64-73.
- โครงการผู้นำแห่งอนาคต. (13 กรกฎาคม 2563). ประชาธิปไตยเถียงกันได้ในห้องเรียน. สืบค้นจาก <https://www.leadershipforfuture.com/democracy-in-the-classroom/>
- โครงการผู้นำแห่งอนาคต. (9 ธันวาคม 2563). ปลุกไฟในใจครู ปลอ่ยแสงสู่ความยั่งยืนในระบบการศึกษาไทย. สืบค้นจาก <https://www.leadershipforfuture.com/paradox-education/>
- โครงการผู้นำแห่งอนาคต. (9 มิถุนายน 2563). อีกปีเดียวเกษียณ แต่ยังไม่หยุดเรียนรู้. สืบค้นจาก <https://www.leadershipforfuture.com/willy-kru-ploy-sang-book/>
- แจ๊คสัน, พี. เอ. (2556). ความคลุมเครือของอำนาจกึ่งอาณานิคมในประเทศไทย (ปริดี หงษ์สตัน แปลและเรียบเรียง). *รัฐศาสตร์สาร*, 34(1), 1-40.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

ณิชาร ศรีเพชรดี. (26 มกราคม 2561). คู่มือเลี้ยงเด็กในศตวรรษที่ 21 จะปรับตัวอย่างไรให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่รอด!. *The Potential*. สืบค้นจาก <https://thepotential.org/knowledge/21st-century-skills/>

ณิชาร ศรีเพชรดี. (27 สิงหาคม 2562). การศึกษาไม่ได้ล้มเหลวแค่ลำหลัง: PASSION และ PURPOSE หัวใจสำคัญของการศึกษาใน INNOVATION ERA. *The Potential*. สืบค้นจาก <https://thepotential.org/knowledge/passion-purpose-innovation-era/>

ณิชาร ศรีเพชรดี. (7 มกราคม 2563). เปิดห้อง MAKERSPACE โรงเรียนบ้านปลาตาว: แค้น้งมองต้นไม้เฉยๆ ก็รู้ว่าเรียนรู้จากมันได้. *The Potential*. สืบค้นจาก <https://thepotential.org/creative-learning/starfish-country-home-school/>

ทีมกรุงเทพธุรกิจออนไลน์. (16 พฤษภาคม 2563). ‘เรียนออนไลน์’ กับความ ‘ไม่พร้อม’ ของครอบครัวไทย การศึกษาจะไปทางไหนในวิกฤติโควิด-19. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/880578>

ไทยรัฐออนไลน์. (15 ธันวาคม 2562). อาตี้อาหมวย อิตเรียนในไทย เอแบค ขานรับ เปิดหลักสูตรรองรับ. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/1726448>

ไทยรัฐออนไลน์. (18 พฤศจิกายน 2562). กสศ.เฟ้นหาสถานศึกษาร่วม โครงการทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/1706863>

ไทยรัฐออนไลน์. (19 ธันวาคม 2561). เปิดเวทีถกสร้างหลักคิดใหม่ให้คนไทย. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/society/1448387>

ไทยรัฐออนไลน์. (2 พฤศจิกายน 2562). นายกฯ เดินหน้าประเทศ สู่ไทยแลนด์ 4.0 ผลักดันธุรกิจ SME ได้รับความท้าทาย. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/1695488>

ไทยรัฐออนไลน์. (2 พฤศจิกายน 2562). นายกฯ เดินหน้าประเทศ สู่ไทยแลนด์ 4.0 ผลักดันธุรกิจ SME ได้รับความท้าทาย. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/1695488>

ไทยรัฐออนไลน์. (20 พฤศจิกายน 2562). “ณัฐพล” ปลุกทุกภาคส่วนร่วมปฏิรูปศึกษา. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/1708126>

ไทยรัฐออนไลน์. (25 พฤศจิกายน 2562). ชู 5 กระบวนทัศน์พลิกโฉมประเทศไทย “สุวิทย์” ชี้เป็นโมเดลก้าวสู่ไทยแลนด์ 4.0. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/1711338>

ไทยรัฐออนไลน์. (27 ตุลาคม 2561). ปรับหลักสูตรสู่ มธ.แห่งอนาคต. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/society/1404244>

- ไทยรัฐออนไลน์. (28 สิงหาคม 2562). กอ.รมน. ผนึกกำลัง วช. นำผลงานวิจัยและนวัตกรรม สร้างชุมชนเข้มแข็ง. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/1648186>
- ไทยรัฐออนไลน์. (5 กันยายน 2560). ห้องเรียนแห่งอนาคต เพาะเมล็ดพันธุ์การเรียนรู้ศตวรรษที่ 21. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/lifestyle/woman/momandkid/1059870>
- ไทยรัฐออนไลน์. (5 ธันวาคม 2561). นายกฯ นำทำกิจกรรมจิตอาสาวันพ่อแห่งชาติ ขอร่วมทำความดี รักและสามัคคีกัน. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/1719103>
- ไทยรัฐออนไลน์. (5 พฤศจิกายน 2562). 3 ภาคีเครือข่ายผนึกกำลัง ลดเหลื่อมล้ำเยาวชน ช่วย นร.ทุนเสมอภาค. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/local/1697386>
- ธานินทร์ เอื้ออิทธิ. (21 ธันวาคม 2560). มนุษย์จะสร้างทักษะ-การเรียนรู้ใหม่ เพื่อรับมือ ‘ความเปลี่ยนแปลง’ ในอนาคตอย่างไร?. *The Standard*. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/learning-for-change/>
- จิตติพงษ์ มีทอง. (2561). ฝันของชาวลาวครั้ง: กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องผีของชาวลาวครั้งในตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม. ใน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. นครปฐม: ผู้แต่ง.
- นิภา แยมจวี. (20 กุมภาพันธ์ 2545). การปฏิรูปการศึกษา. สืบค้นจาก http://www.moe.go.th/main2/article/article-sagob/article45_8.htm
- พระครูปลัด สุรวุฒิ แสงมะโน และคณะ. (2562). ผิดาโชน: พุทธศรัทธาในรูปแบบของวัฒนธรรมพื้นบ้าน. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 8(2), 214-1072.
- พิภู พุ่มแก้ว. (29 พฤษภาคม 2563). ‘skills For The Future’ การเรียนรู้และทักษะแห่งอนาคต [Seminar], THE STANDARD ECONOMIC FORUM, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- วิภาวี เียรลีลา. (19 กันยายน 2562). ล้าหลัง เชื่องช้า แต่อย่าเฉยชา ความหวังที่ยังไม่หมดของระบบการศึกษา. *The Potential*. สืบค้นจาก <https://thepotential.org/social-issues/slow-but-hope-education/>
- ศิริพร เลิศยิ่งยศ. (2556). ชุมชนบ้านน้ำจักษ์บาทกรรมเศรษฐกิจพอเพียง. *Veridian E-Journal*, 6(1), 593-609.
- ศิริยุพา รุ่งเรืองสุข. (1 กุมภาพันธ์ 2561). [Seminar]. Engaging Thailand’s Future Workforce-HR and Recruitment Trends 2018, กรุงเทพฯ, ประเทศไทย
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2557). การจัดทำยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดความรับผิดชอบ. *รายงานที่ตีอาร์ไอ ฉบับที่ 103*.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2510). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2. สืบค้นจาก <https://www.nesdc.go.th/download/article/Plan2.pdf>

-
- สามารถ บุญรัตน์, และพระครูโกวิทอรธวาที. (2561). การพัฒนาประเทศตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใน ยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 3(2), 197- 206.
- สำนักงานขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2557). แผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. 2557 - 2560). สืบค้นจาก <http://www.uttaradit.go.th/kingproject/58/post01290758.pdf>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.). (2557). รายงานการวิจัย “แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21”. กรุงเทพฯ: สกศ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.). (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙. กรุงเทพฯ: สกศ.
- อุษณีย์ ธโนศวรรย์ และศรีชัย พรประชาธรรม. (2553). การศึกษา: มายาการความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม. ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), *ความรุนแรงซ่อน/หาสังคมไทย* (น. 219-321). สำนักพิมพ์มติชน.
- แฮรรารี, ยูวัล โนอาห์. (2562). *21 บทเรียนสำหรับศตวรรษที่ 21*. (นำชัย ชิววิวรรณ และธิดา จงนิรามย์สถิต, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: อีปซี กรุ๊ป.